

VIETĒJĀS KOPIENAS POTENCIĀLA IZMANTOŠANAS IESPĒJAS LATVIJAS ILGTSPĒJĪGAS REĢIONĀLĀS ATTĪSTĪBAS NODROŠINĀŠANAI

A conceptual illustration of sustainability. A hand holds a transparent globe with a green plant growing from the bottom. The globe is surrounded by various icons representing environmental and social themes, such as renewable energy, recycling, and social equity. The background is a soft green gradient.

RĪGAS TEHNISKĀ UNIVERSITĀTE

Inženierekonomikas un vadības fakultāte

Būvuzņēmējdarbības un nekustamā īpašuma ekonomikas institūts

Edgars Pudzis

Doktora studiju programmas “Vadībzinātne un ekonomika” doktorants

**VIETĒJĀS KOPIENAS POTENCIĀLA
IZMANTOŠANAS IESPĒJAS LATVIJAS
ILGTSPĒJĪGAS REĢIONĀLĀS ATTĪSTĪBAS
NODROŠINĀŠANAI**

Promocijas darba kopsavilkums

Zinātniskās vadītājas:
profesore *Dr. oec.* INETA GEIPELE,
asociētā profesore *Dr. oec.* SANDA LAPUKE

RTU Izdevniecība

Rīga 2023

Pudzis, E. Vietējās kopienas potenciāla izmantošanas iespējas Latvijas ilgtspējīgas reģionālās attīstības nodrošināšanai. Promocijas darba kopsavilkums. Rīga: RTU Izdevniecība, 2023. 59 lpp.

Iespiests saskaņā ar Promocijas padomes “RTU P-09” 2023.gada 27.jūnija lēmumu, protokols Nr.04030-9.9.2-e/8.

PATEICĪBAS

Paldies daudziem iesaistītajiem ekspertiem, kuri dalījās savā pieredzē, idejās un sniedza konstruktīvu kritiku, lai pētāmā ideja būtu pēc iespējas piemērotāka Latvijas ilgtspējīgai reģionālajai attīstībai un vietējo kopienu pilnvērtīgai iesaistei! Īpašs paldies Eiropas Savienības (ES) *Interreg* Centrālbaltijas jūras reģiona pārrobežu sadarbības programmas finansētā projekta “*Coast4us*” partneriem no Latvijas, Igaunijas, Zviedrijas un Somijas, kā arī kolēģiem no Tallinas Tehnoloģiju universitātes un Linčēpingas Universitātes, kuri sniedza neatsveramu pieredzi, daloties labajās praksēs, datos un zināšanās.

Paldies darba zinātniskajām vadītājām profesorei I. Geipelei un asociētajai profesorei S. Lapuķei par atbalstu un padomu, kā arī vienmēr pozitīvo motivāciju!

Noslēgumā – paldies Rīgas Tehniskās universitātes Inženierekonomikas un vadības fakultātes un doktorantūras programmas “Vadībzinātne un ekonomika” vadībai par atbalstu un inovatīvo pieeju promocijas darba izstrādāšanā vienotas rakstu kopas formātā!

Edgars Pudzis

<https://doi.org/10.7250/9789934229831>

ISBN 978-9934-22-983-1 (pdf)

PROMOCIJAS DARBS IZVIRZĪTS ZINĀTNES DOKTORA GRĀDA IEGŪŠANAI RĪGAS TEHNISKAJĀ UNIVERSITĀTĒ

Promocijas darbs zinātnes doktora (*Ph. D.*) grāda iegūšanai tiek publiski aizstāvēts 2023. gada 1. decembrī plkst.12.00 Rīgas Tehniskās universitātes Inženierekonomikas un vadības fakultātē, Kalnciema ielā 6, 209. auditorijā.

OFICIĀLIE RECENZENTI

Profesore *Dr. oec.* Tatjana Tambovceva,
Rīgas Tehniskā universitāte

Asociētais profesors *Dr. geogr.* Andris Klepers,
Vidzemes Augstskola, Latvija

Profesors *Dr. rer. pol.* Frank Eckardt,
Bauhaus-Universität Weimar, Vācija

APSTIPRINĀJUMS

Apstiprinu, ka esmu izstrādājis šo promocijas darbu, kas iesniegts izskatīšanai Rīgas Tehniskajā universitātē zinātnes doktora (*Ph. D.*) grāda iegūšanai. Promocijas darbs zinātniskā grāda iegūšanai nav iesniegts nevienā citā universitātē.

Edgars Pudzis (paraksts)

Datums:

Promocijas darbs ir sagatavots kā tematiski vienota zinātnisko publikāciju kopa.

Tas ietver kopsavilkumu un astoņas publikācijas. Publikācijas ir uzrakstītas angļu valodā. Kopējais publikāciju lapušu skaits ir 84 (neskaitot bibliogrāfisko avotu sarakstus).

SATURS

PATEICĪBAS	2
DARBA VISPĀRĒJS RAKSTUROJUMS.....	5
Pētījuma aktualitāte.....	5
Zinātniskā hipotēze un mērķis	6
Pētījuma metodes un posmi.....	6
Pētījuma ierobežojumi.....	9
Promocijas darba aizstāvēšanai izvirzītās tēzes	9
Pētījuma dizains	10
Zinātniskās novitātes	10
Praktiskās novitātes	11
Darba praktiskais nozīmīgums.....	11
Rezultātu aprobācija.....	11
1. Ciemu attīstības un vietējās kopienas darbības teorētiskie aspekti un tiesiskā vide	17
1.1. Jēdzienu “ciems” un “kopiena” vēsturiskā un normatīvā attīstība	17
1.2. Viedie ciemi	21
1.3. Pieredzes apkopojums par kopienas formālu un neformālu iesaisti vietas attīstībā Baltijas jūras reģionā	24
2. Sabiedrības iesaiste un vietas attīstība Baltijas jūras reģionā	26
2.1. Sabiedrības iesaistes analīze teritorijas plānošanā	26
2.2. Sabiedrības iesaistes novērtējums vietas attīstības plānošanas procesos Baltijas jūras reģionā	28
2.3. Objektīva lēmumu pieņemšana	32
2.4. Ciema attīstības novērtēšanas rādītāji.....	32
3. Vietas ekonomika un potenciāls	37
3.1. Piekrastes teritoriju ekonomiskās attīstības resursu izpēte	37
3.2. Kultūras kā vietas ekonomiskās attīstības priekšnosacījuma izpēte.....	39
4. Spēcīgas kopienas darbības ietekme uz reģionālo attīstību	43
4.1. Spēcīgu vietējo kopienu priekšrocības globālās pandēmijas laikā	43
4.2. Ciemu plānošanas ietekmes izpēte uz vietas attīstību	48
Secinājumi un priekšlikumi.....	50
Izmantotās literatūras un avotu saraksts.....	54

DARBA VISPĀRĒJS RAKSTUROJUMS

Globalizācijas laikmetā un iedzīvotāju sastāva/dzīvesveida pārmaiņu laikā valsts reģionālo attīstību ietekmē vairāki faktori, kas tieši un netieši skar arī vietējo teritoriālo kopienu turpmākās pastāvēšanas/attīstības iespējas. Tajā pašā laikā reģionālajai ekonomiskajai attīstībai kopējā valsts ekonomikas attīstībā arī ir ļoti liela nozīme. Latvijā ir identificēta būtiska problēma – jaunākās iedzīvotāju paaudzes strauja iekšējā migrācija uz atsevišķiem punktiem Latvijā, kā arī emigrācija uz citām valstīm, kas vidējā termiņā un ilgtermiņā izraisa reģionālās ekonomikas attīstības negatīvas izmaiņas. Problēmai piemīt arī sociāls raksturs, jo nelīdzsvarota reģionu ekonomiskā attīstība ir pamats dzīves kvalitātes un sabiedrības aktivitātes kritumam. Lai risinātu šīs problēmas, ir jāmeklē jauni un moderni risinājumi vietējo kopienu attīstībai un iesaistei reģionālajā attīstībā (gan ekonomiskā, gan sociālā), lai nodrošinātu sabiedrības augošo vēlmi iesaistīties un uzņemties atbildību par savu kopienas un dzīvesvietu.

Pētījuma aktualitāte

Eiropā arvien vairāk uzmanības tiek pievērsta jaunai teritoriju attīstības pieejai jeb plānošanas virzienam “no apakšas uz augšu”, kas nozīmē, ka aizvien vairāk vietas attīstības lēmumiem ir jābūt pieņemtiem pēc iespējas zemākā plānošanas līmenī – ciema līmenī, tai skaitā vietējās kopienās. Ciemu attīstības plānošana kļūst par līdzekli spēcīgu vietējo kopienu veidošanai, veicinot efektīvu ekonomisko un sociālo resursu izmantošanu pēc iespējas tuvāk iedzīvotājam. Ņemot vērā to, ka Latvijas sabiedrība vēsturisku aspektu dēļ nav pieradusi pieņemt lēmumus un uzņemties atbildību par pašu pieņemto lēmumu izpildi, Latvijā ir vērojama vietējā potenciāla neefektīva izmantošana. Kā būtisks aspekts vietējo kopienu vājamajai attīstībai reģionos minama arī demogrāfiskā situācija, cilvēku dzīvesveida un paradumu maiņa. Tas nozīmē, ka stagnējošas sabiedrības apstākļos, iedzīvotājiem neredzot iespēju savu potenciālu izmantot vietējā kopienā, notiek plaša reģiona cilvēkkapitāla (arī zināšanu kapitāla) migrācija valsts iekšienē uz atsevišķiem attīstības punktiem, kā arī emigrācija no valsts, it īpaši jaunu cilvēku vidū, kuri patiesībā varētu būt vietējo kopienu attīstības virzītājspēks.

Šādas situācijas rezultātā notiek Latvijas reģionu nelīdzsvarota attīstība, ko savos plānošanas dokumentos identificējušas gan vietējās pašvaldības, gan arī centrālā valdība. Patlaban aizvien vairāk investīciju tiek ieguldīts reģionālajā attīstībā – gan valsts budžeta, gan pašvaldību budžeta līdzekļi, gan arī ārējie finanšu resursi (tai skaitā ES fondu līdzekļi). Vienlaikus pastāv bažas, vai “no apakšas uz augšu” plānošanas pieeja un centrālās valdības vadītā investīciju politika spēs nodrošināt efektīvu vietas ekonomiskā potenciāla attīstību, kas tieši ietekmētu arī reģionu ekonomiskās un sociālās dimensijas attīstību.

Iepriekš norādīto apstākļu un apsvērumu dēļ promocijas darbā autors pēta gan teorētiskos, gan praktiskos aspektus kopienu un vietu ilgtspējīgā attīstībā, lai radītu priekšlikumus reģionālās attīstības veicināšanai, iesaistot vietējās kopienas un efektīvi izmantojot to kapitālu.

Zinātniskā hipotēze un mērķis

Pētījuma **hipotēze** – ciemu attīstības plānošana kā jauns teritoriju attīstības plānošanas līmenis spēj nodrošināt integrētu, ilgtspējīgu un vietējo sabiedrību iesaistošu ciema attīstību reģionālās attīstības kontekstā.

Pētījuma **mērķis** – izstrādāt integrētu, ilgtspējīgu un vietējo sabiedrību iesaistošu plānošanas modeli kā jaunu attīstības plānošanas rīku ciema līmeni.

Darba **uzdevumi**, kas izriet no pētījuma mērķa

1. Izpētīt ciemu attīstības un vietējās kopienas darbības teorētiskos un normatīvos aspektus.
2. Izpētīt sabiedrības iesaistes un vietas attīstības plānošanas metodes un pieejas Baltijas jūras reģionā.
3. Izpētīt vietas ekonomikas un sociālā potenciāla aspektus un to integrēšanas iespējas kopējā ciema plānošanas modelī.
4. Izstrādāt sabiedrību iesaistošu ciema plānošanas modeļa priekšlikumu un novērtēt tā ietekmi uz ilgtspējīgu reģionālo attīstību.
5. Sagatavot priekšlikumus tālākām iespējām ciema plānošanas līmeņa ieviešanai reģionālās attīstības plānošanā.

Pētījuma **objekts** – Latvijas reģionālās attīstības plānošana un vietas attīstība.

Pētījuma **priekšmets** – ciema plānošana kā iespējamais Latvijas reģionālās attīstības plānošanas līmenis un vietējās kopienas iesaiste tajā.

Pētījuma veikšanas vieta – Baltijas jūras reģions (Latvija, Igaunija, Somija (Ålandu salas), Zviedrija).

Promocijas **darba jautājums** – vai Latvijā spēkā esošā attīstības plānošanas sistēma nodrošina ilgtspējīgu un efektīvu ekonomisko un sociālo resursu izmantošanu pēc iespējas tuvāk iedzīvotājam, tai skaitā stiprinot vietējās kopienas un to atbildību par savu dzīves telpu.

Pētījuma metodes un posmi

Promocijas darba teorētisko un metodoloģisko pamatu veido Latvijā un ārvalstīs publicētā vispārējā un zinātniskā literatūra par reģionālo attīstību un vietējām kopienām, zinātniskie raksti, datubāzes, nozares pētījumi, Latvijas Republikas Centrālās statistikas pārvaldes dati, Latvijas Republikas normatīvie akti, interneta resursi, kā arī darba autora veikto zinātnisko darbu un pētījumu analīze un secinājumi.

Pētījumā kā būtisks ieguldījums jāizceļ jaunās zināšanas un iegūtā pieredze ES *Interreg* Centrālbaltijas jūras reģiona pārrobežu sadarbības programmas finansētā projektā “Coast4us” (Nr. CB627, https://www.rtu.lv/lv/universitate/projekti/atvert?project_number=3505), kura sākotnējo konceptu un metodoloģiju izstrādāja šī pētījuma autors.

Pētījuma izstrādes procesā izmantotas vispārpieņemtās kvalitatīvās metodes – analīzes un sintēzes, indukcijas un dedukcijas, loģiski konstruktīvās, grafiskās, vēsturiskās pieejas metodes, informācijas analīzes un apkopošanas, salīdzināšanas, kā arī kvantitatīvās metodes – statistikas

apkopošanas un analīzes un datu grupēšanas. Pētījumā izmantotas arī socioloģisko pētījumu kvantitatīvās metodes – nereaktīvā metode (dokumentu analīze un tiesiskā regulējuma izpēte), aptaujas, anketēšanas, fokusgrupas metode. Metodes ir izvēlētas atbilstoši pētījuma virzienam – telpiskās attīstības plānošanai, kas ir sociālās ģeogrāfijas forma.

Pētījuma posmi

1. Teorētiskā un normatīvo aktu izpēte, identificējot ciema un kopienas pastāvēšanas un attīstības aspektus.
2. Sabiedrības iesaistes un ciemu plānošanas izpēte dabā un starptautiskas pieredzes izpēte, identificējot labās prakses piemērus un to izmantošanas iespējas Latvijā.
3. Ekonomiskās un sociālās attīstības faktoru identificēšana, lai nodrošinātu ilgtspējīgu un visaptverošu plānošanas modeļa izstrādi.
4. Iegūto datu apkopošana, analīze un secinājumu definēšana, sniedzot priekšlikumu kopienas līmeņa teritorijas ilgtspējīgas attīstības plānošanas modelim.
5. Ciema plānu izstrādes un kopienas attīstības izmaiņu novērošana pēc ieviešanas izmēģinājuma.

Pētījumā izmantoto galveno jēdzienu **normatīvā bāze**

✓ **Ilgspējīga attīstība** (Vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministrija, 2008); jēdziens definēts Apvienoto Nāciju Organizācijas Pasaules Vides un attīstības komisijas ziņojumā “Mūsu kopējā nākotne” (saukts arī par Bruntlandes komisijas ziņojumu, 1987) un starptautiski plaši tiek lietots kopš 1992. gada Apvienoto Nāciju Organizācijas konferences Riodežaneiro “Vide un attīstība”. Ilgtspējīga attīstība tiek skaidrota kā “attīstība, kas nodrošina šodienas vajadzību apmierināšanu, neradot draudus nākamo paaudžu vajadzību apmierināšanai”. Ilgtspējīgu attīstību raksturo trīs savstarpēji saistītas dimensijas: vides; ekonomiskā; sociālā. Tas nozīmē, ka stingras vides aizsardzības prasības un augsti ekonomiskie rādītāji nav pretrunā ar to, ka ekonomiskā augšupeja nedrīkst degradēt vidi un vienlaikus tiek nodrošināta augsta dzīves kvalitāte;

✓ **līdzsvarota attīstība** (Latvijas Republikas Saeima, 2008); attīstība plānota, sabalansējot atsevišķu teritoriju attīstības līmeņus un tempus;

✓ **teritoriālā kohēzija** (Eiropas Komisija, 2008); tās uzdevums ir panākt harmonisku attīstību visās apdzīvotās teritorijās un nodrošināt, ka iedzīvotāji var optimāli izmantot attiecīgo teritoriju resursus; kohēzija ir instruments, ar kura palīdzību, izmantojot teritoriālās daudzveidības priekšrocības, var panākt ilgtspējīgu attīstību.

Teritoriālā kohēzija, ilgtspējīga un līdzsvarota attīstība tiek plānota reģionālā un vietējā līmenī, kā arī tiek izteikts viedoklis, ka teritorijas attīstības plānošanas dokumenti ir jāveido, ņemot vērā konkrētās teritorijas priekšrocības – tās fizisko, cilvēku un sociālo kapitālu un dabas resursus.

Ņemot vērā iepriekš minēto, secināms, ka ciema attīstības plāna saturā ir jābūt izvērtētām un iekļautām vismaz trīs ilgtspējīgas attīstības prioritātēm – vide, ekonomika un sociālie jautājumi, kā arī jāizvērtē pēc iespējas plašākas vietējās sabiedrības grupu intereses, lai veicinātu sabalansētu vietējo attīstību.

Papildus iepriekš minētajiem principiem jāņem vērā arī Latvijas vidējā termiņā un ilgtermiņā izvirzīto vienu no galvenajām attīstības prioritātēm – ekonomiskās aktivitātes veicināšanu. Līdz ar to kvalitatīvas vietējās attīstības nodrošināšanas nolūkos ir padziļināti jāpēta ekonomikas izaugsmes iespējas. Pētījuma autors ir izvēlējis padziļināti izpētīt Jaunās ekonomikas augsmes teoriju.

Pētījumā izmantotais teorētiskais pamats

Jaunā ekonomikas augsmes teorija (*New growth theory*)

Jau 20. gadsimta 70. gados ekonomikas teorijās tiek mēģināts ieviest nozīmīgu faktoru – cilvēkresursus, vēlākos gados tiek ieviests faktors – pētniecība un attīstība (*Research and Development*) (Audretsch, Keilbach, Lehmann, 2006). Ilgus gadus novecojušās ekonomikas teorijas pielāgojās reālajām tirgus situācijām. Galvenais faktors, kas bija jāsaprot uzņēmējiem, ir tas, ka ekonomikas attīstība ir viņu rokās – viņiem pieder fiziskais kapitāls, bet, galvenais, viņiem pieder zināšanas un cilvēkresursi.

Jaunās ekonomikas augsmes teorijas pamatā ir doma par to, ka **katrai valstij vai reģionam ir jāmeklē savs tehnoloģiskās attīstības ceļš**. Jaunā ekonomikas augsmes teorija ir viena no pirmajām endogēnās izaugsmes teorijām. Ir jāsasniedz konkrētajam vides, dabas un cilvēkresursu zināšanu līmenim atbilstošs tehnoloģiskais progress, jo citu reģionu tehnoloģiju pielāgošana nozīmē vecu, jau izmantotu ideju atkārtošanos, bet mūsdienu pircēju interesē tikai inovatīvi, efektīvi un pēc iespējas lētāki produkti vai pakalpojumi. Tomēr šādu rezultātu var sasniegt tikai ar jaunu ideju, tehnoloģiju un efektīvu materiālu izlietojumu un cilvēkresursu vadību.

Jaunās ekonomiskās augsmes teorijas pamatā ir zināšanās bāzēta ekonomika, kurā galvenais resurss ir cilvēks, kas ir labi apmācīts, gatavs apgūt jaunas zināšanas, kā arī pauž pašiniciatīvu un gatavs dalīties ar inovatīvām idejām (Audretsch, Keilbach, Lehmann, 2006). Saskaņā ar iepriekš minēto var secināt, ka īpaši svarīga zināšanās pamatota ekonomika ir mazajos un vidējos uzņēmumos, jo tiem ir nepieciešams paaugstināt darbības efektivitāti, lai tie spētu attīstīties un funkcionēt. Saistībā ar šo teoriju valsts atbalsta mazos un vidējos uzņēmumus, jo tie nespēj saviem spēkiem ieviest jaunas tehnoloģijas, bet parasti šai uzņēmumu klasei ir daudz inovatīvu un jaunu risinājumu, kas vēlāk, īstenojot politiku, valstij nesīs daudz lielākus ienākumus nekā sākotnēji ieguldītie līdzekļi.

Ilgtermiņīgas attīstības dimensijas

Darba autors pētījumā izmanto G. M. Mudakumuras izstrādāto un aprobēto ilgtermiņīgas modeli. G. M. Mudakumura savā pētījumā “*Toward a General Theory of Sustainability*” (Mudacummura, Mebratu, Haque, 2006) ir identificējis sešas ilgtermiņīgas dimensijas. Izpētot dažādas ekonomiskās teorijas, autors secina, ka nepastāv vienotas ilgtermiņīgas attīstības formulas. Lai risinātu problēmu, autors savā pētījumā izmanto sešas dimensijas, kas kopumā veido ilgtermiņīgas principu.

- ✓ **Ekonomikas dimensija** kā dinamisks strukturālo pārmaiņu process, kurā tiek saglabātas kultūras vērtības un cilvēku pašcieņa, vienlaikus pētot to savstarpējās saistības, kas vērstas, lai uzlabotu iedzīvotāju ekonomisko labklājību (3. un 4. nod.).
- ✓ **Sociālā dimensija**. Ikvienam indivīdam ir iespēja piedalīties lēmumu pieņemšanas procesā, tādā veidā uzņemoties atbildību par lēmumu ietekmi ne tikai šai, bet arī nākamajām paaudzēm (2. nod.).
- ✓ **Politiskā dimensija**. Politikiem ir jāveido sadarbības un uzraudzības sistēma, kur privātā un publisko attiecību ietvarā tiek pieņemti kopīgi un atbildīgi ilgtermiņīgas attīstības lēmumi (2. nod.).
- ✓ **Kultūras dimensija**. Sistēma, kurā viena reģiona iedzīvotāji apzinās savas kopējās vērtības, zināšanas un prasmes, kas veicina kopīgu un saliedētu virzību uz kopēju mērķi (3. nod.).
- ✓ **Ekoloģiskā dimensija**. Pieņemot ilgtermiņīgus lēmumus, ir jāņem vērā nepieciešamība saglabāt dabas un kultūras mantojumu nākamajām paaudzēm, lai nodrošinātu to labklājību (3. nod.).

- ✓ **Garīgā dimensija.** Tiek pieņemts, ka persona atrodas notikumu centrā, ap kuru tiek būvēta attīstība globālā līmenī (2. nod.).

G. M. Mudakumuras izstrādātā modeļa ietvaros citos ilgtspējas modeļos atsevišķi izdalīties elementi – tehnoloģiskā dimensija un vides dimensija ir attiecīgi integrētas ekonomiskajā dimensijā un ekoloģiskajā dimensijā.

Pētījuma ierobežojumi

Pētījums veikts no 2016. gada rudens līdz 2021. gadam.

Ar jēdzienu **“vietas ekonomika vai vietas attīstība”** pētījumā saprotama vietējos resursos, vajadzībās un pašiniciatīvās balstīta un iekļaujoša konkrētas teritorijas (ciema) ilgtspējīga un visaptveroša attīstība. Savukārt **ciems** ir mazākā plānojamā teritoriālā vienība, kurai ir noteiktas robežas un kurā dzīvo vietējā kopiena. Ciemi veido nākamo plānošanas līmeni – pašvaldību, pašvaldības veido reģionus, kas veido valsti kopumā. **Vietējā kopiena** ir vietējo iedzīvotāju grupa, kas iesaistās savas dzīves telpas ilgtspējīgā attīstībā.

Pētījums veikts par Baltijas jūras reģiona valstīm – Latvija, Igaunija, Somija (Ālandu salas) un Zviedrija.

Pētījums izstrādāts, ņemot vērā ES *Interreg* Centrālbaltijas jūras reģiona pārrobežu sadarbības programmas finansētā projekta “Coast4us” sasniegtos rezultātus un pētniecības atziņas.

Pētījums aptver Baltijas jūras piekrastes teritoriju attīstību, tai skaitā Latvijas piekrastes ciemu un kopienu attīstību. No ekonomiskās attīstības aspekta lielākā vērība ir pievērsta Baltijas jūras ietekmei uz kopienas darbības teritorijas attīstību.

Šī pētījuma laikā pasauli pārņēma *Covid-19* pandēmija, tādēļ lielākā daļa praktisko novērojumu par ciemu plānošanas līmeņa ieviešanu un kopienu izmaiņām ir veikta attālināti vai dokumentāli, jo tikšanās klātienē nebija iespējama. Tai pat laikā pandēmija radīja jaunu pētījuma virzienu – spēcīgas kopienas priekšrocību novērtējumu globālas pandēmijas apstākļos.

Ciema attīstības plānošanas process neietver zemes pārvaldības elementus, jo normatīvie akti jau paredz citus instrumentus zemes plānošanai – lokālplānojumu. Respektīvi, ja ciema attīstības plānošanas procesā rodas vajadzība mainīt zemes izmantošanas mērķus, to iespējams paveikt ar citiem instrumentiem, kas šajā pētījumā netiek apskatīti.

Pēc pētījuma pabeigšanas tika pieņemts jaunais Pašvaldību likums, tā 59. pants paredz līdzdalības budžeta ieviešanu pašvaldībās, tai skaitā atstāj pašvaldības kompetencē noteikt plānošanas vienību (teritoriju), kas var būt arī ciems. Pēc pētījuma pabeigšanas tika sāktā vietējās sabiedrības virzītu vietējās attīstības stratēģiju izstrāde 2021.–2027. gadam, kas kalpo kā instrumenti izstrādātā attīstības modeļa ieviešanai.

Pirmēji publicētajā žurnālā *Baltic Journal of Real Estate Economics and Construction Management* rakstā angļu valodā *Community Participation in Village Development: the Scale of Latvia* (doi:10.1515/bjreecm-2016-0007) tika identificēta novecojusi informācija, tādēļ tika veikts precizējums un norādīta aktuālā informācija attiecībā uz reģiona līmeņa plānošanas dokumentiem.

Promocijas darba aizstāvēšanai izvirzītās tēzes

Eiropā arvien vairāk uzmanības tiek pievērsts jaunai teritoriju attīstības pieejai jeb plānošanas virzienam “no apakšas uz augšu”, kas nozīmē, ka aizvien vairāk vietas attīstības lēmumiem ir jābūt pieņemtiem pēc iespējas zemākā plānošanas līmenī – ciema līmenī, tai skaitā vietējās kopienās. Sabiedrība kļūst aizvien aktīvāka un ieinteresētāka savas apkārtnes vides uzlabošanā.

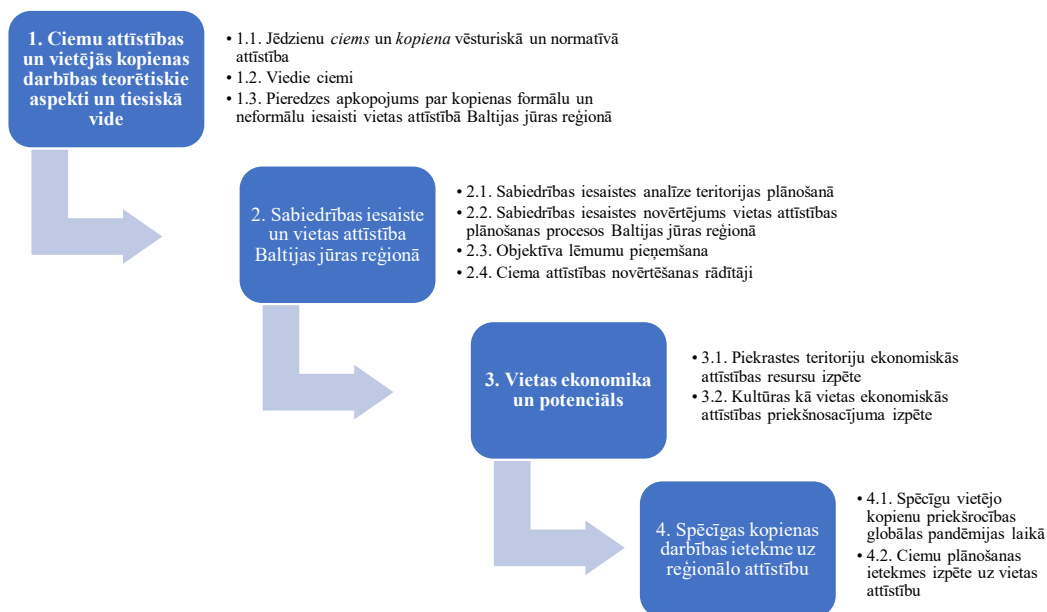
Ciems kā mazākā teritoriālā vienība ar tajā dzīvojošo kopienu nav definēts kā plānošanas līmenis teritoriju attīstības plānošanas sistēmas ietvaros, bet vienlaikus sabiedrība izrāda šādas iniciatīvas, piemēra, sabiedrības virzītu vietējās attīstības stratēģiju ietvaros.

Veicinot ciemu attīstības plānošanas līmeņa ieviešanu, ir jāņem vērā arī apkārt teritoriālajai kopienai esošie faktori – reģionālās attīstības principi, ilgtspējīgas attīstības nosacījumi, kā arī jānoskaidro un jāizmanto mūsdienīgas un atbilstošas sabiedrības iesaistes metodes. Apkopojot visus ārējos faktorus, ir iespējams izveidot priekšlikumu plānošanas rīkam ciema līmenī un piedāvāt instrumentus tā ieviešanai.

Būtiski ir ne tikai nodrošināt plānošanas procesu, bet arī uzraudzīt attīstības ieviešanas un situācijas izmaiņu progresu. Lai to paveiktu, ir nepieciešams kompleksi apskatīt novērtēšanas kritērijus, to mērīšanas datus un datu iegūšanas avotus.

Pētījuma dizains

Promocijas darbā paveiktā uzskatāmai attēlošanai pētījuma autors izstrādājis pētījuma dizaina shēmu, kas atspoguļo darba nodaļas, kā arī galvenās pētījuma darbības un izstrādnes (1. att.).

1. att. Pētījuma dizaina shēma (autora izstrādāta).

Zinātniskās novitātes

1. Izstrādāts visaptverošs un iesaistošs vietējās teritorijas/kopienas attīstības plānošanas modelis (izstrādāts šī pētījuma ietvaros, ņemot vērā zinātnisko rakstu kopu un tajā ietvertās informācijas analīzi un izteiktos secinājumus un apskatāms priekšlikumu nodaļā).
2. Sabiedrību iesaistoša ciema plānošanas modeļa ieviešanas vajadzībām ir izvērtētās formālās un neformālās teritoriju attīstības plānošanas metodes Baltijas jūras reģionā, kas balstītas pieredzi apkopojumā gan no valstīm ar senām demokrātijas saknēm, gan jaunattīstības valstīm (1.3. apakšnodaļa un ar to saistītais zinātniskais raksts).
3. Lai, ieviešot sabiedrību iesaistošu ciema plānošanas modeli, tiktu ņemta vērā politiskā dimensija un ievērots teritoriju plānošanas process, ir identificēti ciemu un kopienu ilgtspējīgu attīstību raksturojošie indikatori, izceļot indikatorus, kuru analīze un uzkrāšana

veicama mūsdienīgās informācijas sistēmās (2.4. apakšnodaļa un ar to saistītais zinātniskais raksts).

4. Lai novērtētu ekonomisko un ekoloģisko dimensiju kopienu attīstībā, ir izvērtēta Baltijas jūras ietekme uz ekonomikas un inovāciju attīstības potenciālu kopienās un teritorijās ap jūru, nodrošinot ilgtspējīgu ekonomikas virzienu attīstību (3.1. apakšnodaļa un ar to saistītie zinātniskie raksti).
5. Lai novērtētu spēcīgu un iesaistītu kopienu ietekmi uz teritoriju attīstību un pārvaldību, veikta izpēte par kopienu spēju funkcionēt un attīstīties neparedzamu apstākļu ietekmē, konkrētajā gadījumā – *Covid-19* pandēmijas apstākļos (4.1. apakšnodaļa un ar to saistītais zinātniskais raksts).

Praktiskās novitātes

1. Sabiedrību iesaistoša ciema plānošanas modeļa ieviešanas vajadzībām izstrādāti praktiski priekšlikumi formālām un neformālām sabiedrības iesaistes formām (2.2. apakšnodaļa un ar to saistītais zinātniskais raksts).
2. Sagatavoti praktiski priekšlikumi ciema attīstības plānošanas līmeņa ieviešanai Latvijas reģionālās attīstības plānošanas sistēmā (izstrādāts šī pētījuma ietvaros, ņemot vērā zinātnisko rakstu kopu un tajā ietvertās informācijas analīzi un izteiktos secinājumus un apskatāms priekšlikumu nodaļā).
3. Izstrādāts praktiski izmantojams ciema un kopienas novērtēšanas indikators kopums ar datu vākšanas avotu sarakstu, kas ļauj novērtēt ciema un kopienas attīstības ilgtspējību un integritāti (2.4. apakšnodaļa un ar to saistītais zinātniskais raksts).

Darba praktiskais nozīmīgums

Pētījums ir praktiski nozīmīgs Vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministrijai, plānošanas reģioniem un pašvaldībām, kas ir praktiski atbildīgas par reģionālās attīstības plānošanas sistēmas darbību Latvijā. Tas sniedz gan apkopojumus un piemērus par plānošanas metodēm, attīstības indikatoriem, gan arī priekšlikumu jaunam plānošanas līmenim – ciemu plānošana.

Pētījums ir praktiski nozīmīgs ciemu kopienām un ciemu kopienu iniciatīvu finansētājiem, jo pētījumā bez iepriekš norādītās informācijas ir atrodamā arī apkopojumi par ieguvumiem un praktiskiem rezultātiem, ko sasniegušas aktīvas kopienas ciemu līmenī. Šādi dati var kalpot par motivāciju un pamudinājumu aizvien jaunām vietējo teritoriju attīstības iniciatīvām it sevišķi pēc 2021. gada administratīvi teritoriālās reformas, kad iedzīvotājam tuvākais atbalsta punkts (novads) lielākoties “pārvietojās” tālāk no ciema iedzīvotāja.

Rezultātu aprobācija

Par promocijas darba rezultātiem ziņots astoņās starptautiskās zinātniskajās konferencēs un astoņās publikācijās (sešas publikācijas zinātniskos žurnālos, divi raksti pilna teksta konferenču rakstu krājumā). Darbā izstrādātie apkopojumi un datu analīze prezentēta lekcijās un semināros Rīgas Tehniskās universitātes un Latvijas Universitātes studentiem. Darbā iegūtie dati un rezultāti aprobēti teritoriju ilgtspējīgas attīstības plānošanas nozares ekspertu sanāksmēs, konferencēs un darba grupās, kas saistītas ar projektā “*Coast4us*” izveidoto konsorciju, ko veido pašvaldības, universitātes, publiskās pārvaldes iestādes no Zviedrijas, Somijas (Ālandu salas), Latvijas un Igaunijas – kopā 17 partnerorganizācijas un kopā asociētie partneri. Latvijas konsorciju veidoja Carnikavas, Saulkrastu (izstājās projekta laikā), Salacgrīvas novadu pašvaldības, Rīgas Tehniskā universitāte un Vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministrija.

Publikācijas zinātniskajos žurnālos

- **Pudzis, E.,** Geipele, S., Auziņš, A., Lazdiņš, A., Butnicka, J., Krumina, K., Ciuksa, I., Kaļinka, M., Krutova, U., Gritliht, M., Prii-Pärn, M., Björklund, C., Vāvare, S., Hagström, J., Granqvist, I., Hallor, M. **Evaluation of Formal and Informal Spatial Coastal Area Planning Process in Baltic Sea Region.** International Journal of Environmental Research and Public Health, 2021, Vol. 18, No. 9, 1.–20. lpp. ISSN 1660-4601. Pieejams: doi:10.3390/ijerph18094895.
- Geipele, S., Kundziņa, A., **Pudzis, E.,** Lazdiņš, A. Evaluation of Community Involvement in Participatory Process – **Lessons Learned in the Baltic Sea Region.** Architecture and Urban Planning / Arhitektūra un pilsētplānošana, 2020, Vol. 16, No. 1, 56.–65. lpp. e-ISSN 2255-8764. Pieejams: doi:10.2478/aup-2020-0009.
- **Pudzis, E.,** Krutova, U., Geipele, S., Kaļinka, M., Auziņš, A. **Smart and Sustainable Local Communities in Global Covid-19 Pandemic Conditions.** Landscape Architecture and Art, 2020, Vol. 17, No. 17, 78.–88. lpp. ISSN 2255-8632. e-ISSN 2255-8640. Pieejams: doi:10.22616/j.landarchart.2020.17.09.
- Kaļinka, M., Geipele, S., **Pudzis, E.,** Lazdiņš, A., Krutova, U., Holms, J. **Indicators for the Smart Development of Villages and Neighbourhoods in Baltic Sea Coastal Areas.** Sustainability, 2020, Vol. 12, No. 13, Article number 5293. ISSN 2071-1050. Pieejams: doi:10.3390/su12135293.
- **Pudzis, E.,** Ādleris, Ā., Amoliņa, I., Geipele, S., Zelčiņš, N. **Identification of Maritime Technology Development Mechanisms in the Context of Latvian Smart Specialisation and Blue Growth.** Latvian Journal of Physics and Technical Sciences, 2018, Vol. 4, No. 1, 57.–69. lpp. ISSN 0868-8257. Pieejams: doi:10.2478/lpts-2018-0029.
- **Pudzis, E.,** Geipele, S., Geipele, I. **Community Participation in Village Development: the Scale of Latvia.** Baltic Journal of Real Estate Economics and Construction Management, 2016, 4, 84.–99. lpp. ISSN 2255-9604. e-ISSN 2255-9671. Pieejams: doi:10.1515/bjreecm-2016-0007.

Raksts pilna teksta konferenču rakstu krājumā

- **Pudzis, E.,** Geipele, S., Geipele, I. **Sea Natural Resource Potential for Blue Growth Policy Implementation in Baltic Sea Region.** IOP Conference Series: Earth and Environmental Science. Vol.453: 5th International Conference on Green Materials and Environmental Engineering (GMEE2019), Ķīna, Guangzhou, 27.–29. decembris, 2019. Bristol: IOP Publishing, 2020, Article number 012033. ISSN 1755-1307. e-ISSN 1755-1315. Pieejams: doi:10.1088/1755-1315/453/1/012033.
- **Pudzis, E.,** Geipele, I., Geipele, S. **The Basis for Sustainable Place-based Economic Development: The Role of Cultural Heritage in Latvia, Sweden and Ukraine.** No: 2017 2nd SSR International Conference on Social Sciences and Information (SSR-SSI 2017). Advances in Social and Behavioral Sciences. Vol. 17, Krievija, Moscow, 28.–29. jūnijs, 2017. Singapore: Singapore Management & Sports Sci Inst; Acad Conf Inst; City Univ Hong Kong, 2017, 32.–36. lpp. ISBN 978-981-11-2563-8. ISSN 2339-5133. Pieejams: doi:10.26602/asbs.2017.17.32.

Raksti konferenču tēžu krājumos

- **Pudzis, E. Blue Growth Actions in Coastal Municipalities in Latvia.** “Scientific Problems of Engineering Economics of Construction and Real Estate Management, Regions and Territories Development ICEREE’2019” organized within 60th International Scientific Conference of Riga Technical University: Book of Abstracts
- **Ādleris, A., Pudzis, E. Dalīšanās ekonomika pakalpojumu pieejamības uzlabošanai reģionos.** Latvijas Universitātes 76. konference.
- **Pudzis, E., Ādleris, A., Geipele, S. Piekrastes teritoriju ekonomiskās izaugsmes instrumenti – viedā specializācija un “Blue Growth” politika.** Ģeogrāfija. Ģeoloģija. Vides zinātne: Latvijas Universitātes 76. zinātniskā konference: referātu tēzes.
- **Pudzis, E., Geipele, S., Geipele, I. Local Economic Development Planning Tools: from Subjective to Objective Ones.** Riga Technical University 58th International Scientific Conference “Scientific Conference on Economics and Entrepreneurship” (SCEE’2017): Proceedings.
- **Pudzis, E., Geipele, S., Geipele, I. Uzņēmēju iesaiste vietas ekonomikas attīstībā – iespējas vai draudi.** Ģeogrāfija. Ģeoloģija. Vides zinātne : Latvijas Universitātes 75. zinātniskā konference : referātu tēzes.
- **Pudzis, E., Geipele, S., Geipele, I. Community Participation in Village Development: a Case of Latvia.** 57th International Riga Technical University Scientific Conference on Economics and Entrepreneurship (SCEE’2016): Proceedings.

Kopsavilkums par rakstu kopas atbilstību studiju programmas nosacījumiem

Zinātniskā raksta nosaukums	Jābūt publicētiem vai pieņemtiem publicēšanai vismaz 8 (astoņiem) zinātniskajiem rakstiem	Vismaz 4 (četriem) rakstiem jābūt oriģinālpublikācijām žurnālos, kas indeksēti <i>Scopus</i> un/vai <i>Web of Science</i>	No kuriem 2 (divu) rakstu bibliogrāfiskie rādītāji ir atbilstoši <i>Q1</i> vai <i>Q2</i> līmeņa (<i>SCImago Journal Rank/Journal Citation Reports</i>) kategorijas ranga žurnāliem	Vismaz 2 (divos) rakstos, kas indeksēti <i>Scopus</i> un/vai <i>Web of Science</i>, zinātnes doktora grāda pretendents ir jābūt pirmajam autoram
<i>Community Participation in Village Development: the Scale of Latvia</i>	X			X
<i>Evaluation of Formal and Informal Spatial Coastal Area Planning Process in Baltic Sea Region</i>	X	X	X	X
<i>Evaluation of Community Involvement in Participatory Process – Lessons Learned in the Baltic Sea Region</i>	X	X		
<i>Indicators for the Smart Development of Villages and Neighbourhoods in Baltic Sea Coastal Areas</i>	X	X		
<i>Identification of Maritime Technology Development Mechanisms in the Context of Latvian Smart Specialisation and Blue Growth</i>	X	X		X
<i>Sea Natural Resource Potential for Blue Growth Policy Implementation in Baltic Sea Region</i>	X	X		X
<i>The Basis for Sustainable Place-based Economic Development: The Role of Cultural Heritage in Latvia, Sweden and Ukraine</i>	X	X		X
<i>Smart and Sustainable Local Communities in Global Covid-19 Pandemic Conditions</i>	X	X	X	X
KOPĀ:	8 (izpildīts)	7 (izpildīts)	2 (izpildīts)	6 (izpildīts)

Autora personīgā ieguldījuma novērtējums

Zinātniskā raksta nosaukums	Lappušu skaits darbā	Personīgais ieguldījums (lapas)	Ieguldījuma raksturojums
<i>Community Participation in Village Development: the Scale of Latvia</i>	16	16	Pašnovērtējums – 16 lappuses, 95 %, pilna raksta autors ar darba vadītāju atbalstu publikācijas konceptualizācijā
<i>Evaluation of Formal and Informal Spatial Coastal Area Planning Process in Baltic Sea Region</i>	20	12	Pašnovērtējums – 12 lappuses, 60 %, publikācijas pamatnostādnes, metodoloģija, analīzes daļa, validācija, tekstu radīšana, apkopošana un sistematizācija, raksta saskaņošana ar recenzentiem
<i>Evaluation of Community Involvement in Participatory Process – Lessons Learned in the Baltic Sea Region</i>	10	5	Korespondējošā autora novērtējums – 5 lappuses, 62 %, publikācijas pamatnostādnes, metodoloģijas un oriģinālā manuskripta sagatavotājs
<i>Indicators for the Smart Development of Villages and Neighbourhoods in Baltic Sea Coastal Areas</i>	13	8	Korespondējošā autora novērtējums – 8 lappuses, 66 %, publikācijas pamatnostādnes, metodoloģijas un oriģinālā manuskripta sagatavotājs
<i>Identification of Maritime Technology Development Mechanisms in the Context of Latvian Smart Specialisation and Blue Growth</i>	12	8	Pašnovērtējums – 8 lappuses, 70 %, publikācijas pamatnostādnes, metodoloģija, analīzes daļa, validācija, tekstu radīšana, apkopošana un sistematizācija, raksta saskaņošana ar recenzentiem
<i>Sea Natural Resource Potential for Blue Growth Policy Implementation in Baltic Sea Region</i>	6	6	Pašnovērtējums – 6 lappuses, 95 %, pilna raksta autors ar darba vadītāju atbalstu publikācijas konceptualizācijā
<i>The Basis for Sustainable Place-based Economic Development: The Role of Cultural Heritage in Latvia, Sweden and Ukraine</i>	5	5	Pašnovērtējums – 5 lappuses, 95 %, pilna raksta autors ar darba vadītāju atbalstu publikācijas konceptualizācijā
<i>Smart and Sustainable Local Communities in Global Covid-19 Pandemic Conditions</i>	11	6	Pašnovērtējums – 6 lappuses 50 %, publikācijas metodoloģija, analīzes daļa, validācija, tekstu radīšana, raksta saskaņošana ar recenzentiem
KOPĀ:		66 (izpildīts)	

IEVADS

Promocijas darbs sagatavots, lai sniegtu kopsavilkumu par autora izstrādāto zinātnisko rakstu kopu un izstrādātājiem pētījumiem. Ar zinātnisko rakstu kopu autors pamato pētījuma gaitu, atsevišķo rakstu savstarpējo sasaisti, kā arī pētījuma tematisko vienotumu un secīgumu.

Promocijas darbā ir četras nodaļas, kas secīgi un savstarpēji saistīti apstiprina izvirzīto hipotēzi. Pētījuma mērķis ir sasniegts, un promocijas darba vispārējā pārskata daļā definētie uzdevumi ir izpildīti.

Pētījuma pirmajā nodaļā izvērtēti ciemu attīstības un vietējās kopienas darbības teorētiskie aspekti un tiesiskā vide, tai skaitā aprakstīti **ciema, kopienas un viedā ciema** jēdzieni, to vēsturiskā attīstība un mūsdienu nozīme. Apkopota un analizēta arī pieredze par vietējās kopienas formālu un neformālu iesaisti vietas attīstībā, tai skaitā plānošanas pieeja “no apakšas uz augšu”.

Ņemot vērā to, ka pētījuma pamatā ir ilgtspējīgas attīstības teorija, promocijas darba otrajā un trešajā nodaļā veikta izpēte par ilgtspējas dimensijām un to integrēšanu visaptverošā un iesaistošā vietas attīstībā.

Otrajā nodaļā pētīti jautājumi, kas saistīti ar sociālo, politisko, kultūras un garīgo dimensiju, trešajā nodaļā – ekonomisko un ekoloģisko dimensiju. Analizēts vietējās kopienas iesaistes process, piemēri veiksmīgai kopienas iesaistei, kā arī izstrādāti ciema attīstības novērtēšanas indikatori, kas palīdz nodrošināt ne tikai vietas plānošanas procesu, bet arī attīstības novērtēšanas procesu.

Trešajā nodaļā noteiktas piekrastes teritoriju ekonomiskās attīstības iespējas, vērtējot no viedās specializācijas un “zilās izaugsmes” politikas viedokļa. Papildus pētīta arī kultūra kā ekonomiskās aktivitātes priekšnosacījums piekrastē, jo tieši šajās teritorijās kultūrvēsturiskais mantojums ieņem nozīmīgu vietu kopienu attīstībā.

Promocijas darba ceturtā nodaļa veltīta rezultātu aprobācijai, tai skaitā identificēta spēcīgu kopienu nozīme globālās pandēmijas apstākļos un analizēta Carnikavas pagasta Garupes ciema plāna izstrāde, tās kopienas aktivitāte un plāna ieviešanas rezultāti.

Pētījuma noslēgumā autors ir norādījis 11 secinājumus, izteicis piecus priekšlikumus, kā arī sniedzis priekšlikumu vietējās teritorijas/kopienas attīstības plānošanas modelim.

Promocijas darba kopsavilkumā ir 61 lappuse, pievienoti deviņi pielikumi, izmantoti 69 literatūras avoti. Pētījumā iekļautas deviņas tabulas un astoņi attēli.

1. Ciemu attīstības un vietējās kopienas darbības teorētiskie aspekti un tiesiskā vide

Šajā nodaļā, lai izpildītu pētījuma uzdevumu “Izpētīt ciemu attīstības un vietējās kopienas darbības teorētiskos un normatīvos aspektus”, autors ir izvērtējis ciemu, kopienu, viedo ciemu un plānošanas sistēmu teorētiskos un tiesiskos aspektus par ilgtspējīgas attīstības plānošanas nosacījumiem, kas rada pamatu tālākai vietējās teritorijas/kopienas attīstības plānošanas modeļa izstrādei.

Nodaļā apkopota un analizēta arī pieredze par formālajām un neformālajām plānošanas metodēm Baltijas jūras reģionā, lai ne tikai izpildītu pētījuma uzdevumu par sabiedrības iesaistes un vietas attīstības metožu apkopojumu, bet arī sniegtu plašāku redzējumu par sabiedrības iesaistes iespējām Latvijā, kas balstās citu valstu pieredzē.

1.1. Jēdzienu “ciems” un “kopiena” vēsturiskā un normatīvā attīstība

Latvijā saskaņā ar Administratīvo teritoriju un apdzīvoto vietu likumu (Latvijas Republikas Saeima, 2011) **ciems** ir viens no trim apdzīvoto vietu veidiem (līdzās pilsētai un viensētai). Ciema statusu var piešķirt un atcelt attiecīgā pašvaldība (novada dome), pamatojoties uz teritorijas plānojumu, kurā nosaka ciema robežas un pamato ciema izveides nepieciešamību. Ciema statusu var piešķirt tādai teritorijai, kurā ir (vai tiek plānota) koncentrēta apbūve, pastāvīgi dzīvo cilvēki un ir izveidota attiecīga infrastruktūra. Vienlaikus likums nosaka, ka ciema statusu var piešķirt tādai novada teritorijas daļai, kurā ir (vai tiek plānota) koncentrēta apbūve, pastāvīgi dzīvo cilvēki un ir izveidota attiecīga infrastruktūra.

Jurģis Kavacs darbā “Ciema jēdziena vēsturiskā attīstība” (Kavacs) apkopojis: “**Ciems** ir konkrēta lauku apdzīvotā vieta, nevis administratīvi teritoriāla vienība, kā tas bija no 1945. līdz 1992. gadam” (Latviešu konversācijas vārdnīca. XVI burtnīca. – Rīga, 1928–1929. – 3901. sleja). Tomēr nošķirt apdzīvoto vietu no administratīvi teritoriālas vienības ne vienmēr ir viegli, jo abām ir vairāki vienādi raksturlielumi.

Apdzīvotā vieta ir ilgstoša, pastāvīga vai sezonāla cilvēku apmetne, kur izveidoti dzīvošanai nepieciešamie materiālie priekšnoteikumi (ir mājokļi un komunikācijas). Tas, ka lauku apdzīvotās vietas ir atšķirīgas pēc struktūras, zināms jau sen, tomēr vienotas un vispārpieņemtas lauku apdzīvoto vietu klasifikācijas Latvijā joprojām nav. Jāatzīmē, ka 20. gs. 30. gadu statistikā ar jēdzienu “lauku apdzīvotā vieta” tika saprasta tikai atsevišķa apdzīvota ēka.

Latviešu konversācijas vārdnīcā par **ciemu** saukts viens no vairākiem lauku apdzīvoto vietu tipiem, savukārt padomju laika izdevumos vārds ciems attiecināts tikai uz administratīvi teritoriālu vienību.

Kopienas apdzīvota vieta var būt arī norobežota teritorija, piemēram, **ciems** vai **piekrastes pilsētas** vai **pilsētiņas apkaime** un ietver **kopien**u, kas dzīvo šajā teritorijā. **Kopienas** pamatelementi:

- ✓ vieta, vietas izjūta, kas attiecas uz ģeogrāfisku vienību, sākot no apkaimes līdz pilsētai, vai noteiktu vidī, ap kuru pulcējas cilvēki (piemēram, baznīcu vai atpūtas centru);
- ✓ dalība, kopīgas intereses un perspektīvas, kas attiecas uz kopīgām interesēm un vērtībām, kas var šķērsot ģeogrāfiskās robežas;
- ✓ kopīga rīcība, saskaņotības un identitātes sajūta, tostarp neformālas kopīgas darbības, piemēram, veicamo uzdevumu piešķiršana un palīdzība kaimiņiem, taču šīs darbības ne vienmēr bija ar nolūku veidotas, lai radītu kopienas kohēziju;
- ✓ sociālās saites, kas ietver attiecības, radot pastāvīgu kohēzijas sajūtu;

- ✓ daudzveidība, kas galvenokārt attiecas nevis uz etniskām grupām, bet gan uz sociālo sarežģītību kopienās, kurās līdzās pastāv daudzas kopienas (Holms, et.al., 2018). Kopienas statuss izriet no spējas pašorganizēties noteiktiem mērķiem piekrastes zonās.

Savukārt M. Uščas promocijas darbā “Teritoriālo kopienu veidošanās procesi Rīgā” (Ušča, 2013) apskatīts **teritoriālas kopienas** jēdziens: “Ja kopienu vienojošais faktors ir kopīga teritorija, var runāt par teritoriālajām kopienām pilsētā. Tātad teritoriālo kopienu primāri raksturo kopīga teritorija un noteikta attieksme pret šo teritoriju. Kopumā cilvēka ģeogrāfijā ideju par pilsētu kopienām izmanto kā noteiktu kategoriju, kas attiecas uz vienu no divām pazīmēm: ģeogrāfiski vai administratīvi vienotām cilvēku grupām; noteiktām kopīgām pazīmēm (piemēram, interesēm, identitāti u. c.), kas indivīdus apvieno vienā kopienā.”

Pilsētu socioloģe Margarete Kuzenbaha atzīst, ka **teritoriālas kopienas** var definēt dažādi – tās var būt dažāda izmēra, struktūras un mēroga, tomēr ir iespējams izcelt trīs atzītas, būtiskas visu teritoriālu kopienu raksturojošas pazīmes:

- ✓ noteikts novietojums;
- ✓ kopīgas indivīdu saiknes (kopīgas intereses, identitāte u. c.);
- ✓ indivīdu sociālā mijiedarbība.

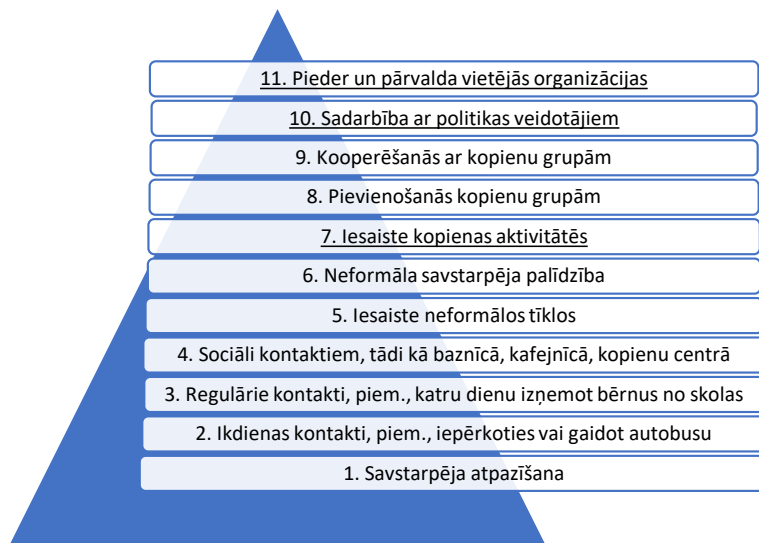
Noteikts novietojums/kopīga teritorija. Viena no teritoriālu kopienu raksturojošām pazīmēm ir kopīga teritorija. Atšķirībā no interešu, etniskām u. c. kopienām, teritoriālajām kopienām kopīgā teritorija ir pamats, kurā šī kopiena ir bāzēta. Kopīgā teritorija, pirmkārt, var nozīmēt kopīgu dzīvesvietu un ar to saistītās pazīmes – piederību, identificēšanos ar noteikto novietojumu, otrkārt, šīs teritorijas kopīgu izmantošanu un rūpes par to, kā arī atbildību. Protams, ne visu teritoriju iedzīvotājus raksturo visas minētās pazīmes.

Saiknes. Saiknes sajūta (*feeling of connection*) ar citiem iedzīvotājiem, kas dažādu zinātnu nozarēs un apakšnozarēs tiek apzīmēta arī ar terminiem “sociālais kapitāls”, “sociālais atbalsts” (*social support*), “apkaimes ciešums” (*neighbourhood cohesion*), “piederība vietai” (*place attachment*), “piederības sajūta” (*sense of belongingness*) un “kopienas izjūta” (*sense of community*), kā arī sajūta, ka indivīds ir daļa no kopienas, ir viena no svarīgākajām cilvēka pamatvajadzībām. **Iedzīvotāju kopīgās saiknes var būt balstītas kopīgās interesēs, kopīgā problēmu risināšanā u. c., tās var būt saistītas ar procesiem, kas notiek iedzīvotājiem kopīgajā telpā, kā arī ar procesiem, kas nav tiešā veidā saistīti ar konkrētu vietu.**

Sociālā mijiedarbība. Savstarpējās mijiedarbības bāze teritoriālo kopienu veidošanās kontekstā ir kaimiņu ikdienas komunikācija (*neighbouring*), kas sākas ar vienkāršu, pieklājīgu sveicināšanos un var izvērsties pat par tuvu draudzību. Savstarpējās mijiedarbības pamats ir saskarsme.

Deivids Tomass, kurš strādājis ar kopienu veidošanu, būdams galvenais Kopienas attīstības fonda izpilddirektors, piedāvā savu redzējumu par teritoriālo kopienu (*place-based communities*) veidošanu. Viņš uzsver sociālo resursu un procesu lielo lomu, veidojot “dzīvotspējīgas” jeb “saskarsmes” kopienas: a) kas tiek veidotas tā, lai savestu kopā iedzīvotājus, nevis distancētu tos citu no cita; b) kur ir sociālos kontaktus veicinošas iespējas/mehānismi – kafējnīcas, baznīcas, veikali, krogi, kopienas centri utt.; c) kur ir regulāras aktivitātes, kas veicina iedzīvotāju mijiedarbību, piemēram, bērnu vešana uz skolu, ejot kājām, nevis braucot ar automašīnu; d) kur ir dažādi “dzīvi” sociālie un atpūtas tīkli, kā arī tīkli, kas balstīti savstarpējā palīdzībā; e) kur ir aktīvas dažāda veida un ar dažādiem mērķiem organizācijas, kas saved cilvēkus kopā un kas definē un pārstāv viņu idejas un problēmas; f) kas atļauj iedzīvotājiem uzņemties sabiedriskas lomas ārpus māsaimniecības – lomas, kas šos iedzīvotājus apmierina un ir kā pakalpojums pārējiem iedzīvotājiem. Šie ir aspekti, ko jāņem vērā, analizējot kopienu veidošanos noteiktās apkaimēs.

Lai vēl dziļāk izprastu kopienu veidošanos, Tomass ir radījis kopienu mijiedarbības skalu (2. att.).

2. att. Kopienu mijiedarbības skala (autora izstrādāta, izmantojot (Ušča, 2013)).

Kā redzams 2. attēlā, 7.–11. pakāpe ir atdalīta, tās nodala zemākos regulāros un pašus par sevi saprotamos ikdienas kopienas mijiedarbības aspektus no augstākiem/sarežģītākiem un formālākiem kopienas dzīvi organizējošiem aspektiem.

Ņemot vērā to, ka vēsturiski ciemi Latvijā nav veidojušies kā kompaktas apbūves teritorijas, bet galvenokārt balstījušies cilvēku savstarpējās saitēs un vajadzībās, kā arī teorētiski šāds teritoriāls ierobežojums veido kopienu, turpmāk pētījumā iespējams runāt par **ciemu un kopienu integrētu attīstību** jeb **teritoriālajām kopienām**, kam definētas skaidras darbības robežas.

Kopienas attīstība ir svarīgs telpiskās plānošanas posms, kas īpaši daudz ir pētīts Lielbritānijā (Turner, 2009). Mazāk tas ir darīts – ASV (Vitiello un Wolf-Powers, 2014), Austrālijā (Campbell un Hunt, 2013) un Īrijā (Gaynor, 2011), kā arī tādās jaunattīstības valstīs dažādos kontinentos kā Kamerūna (Alasah, 2011), Indonēzija (Kenny, Fanany, Rahayu, 2013), Ķīna (Chan, 2013) u. c., runājot par iespējām veicināt kopienu attīstību.

Pēc Padomju Savienības pastāvēšanas beigām papildu uzmanība radīta arī postpadomju valstu kopienu un to attīstības principu izpētei, piemēram, pētīti Gruzijas (Vasadze un Datuashvili, 2011), Ukrainas (Williams u. c., 2012), Lietuvas (Macken-Walsh, 2009) piemēri. Atsevišķu pētījumu, kas pieejami zinātniskajā literatūrā par Latvijas kopienu attīstību, ir salīdzinoši maz, tādēļ nepieciešams apskatīt nozīmīgākās pieredzes tuvākajās valstīs un Lielbritānijā.

Sabiedrības virzīta vietējā attīstība (SVVA) ir termins, ko Eiropas Komisija izmanto, lai aprakstītu pieeju, kas pavērš otrādi tradicionālo “lejupejas” attīstības politiku. SVVA gadījumā vietējie iedzīvotāji uzņemas iniciatīvu un veido vietēju partnerību, kas plāno un īsteno integrētas attīstības stratēģiju. Stratēģija ir paredzēta, lai veidotu kopienas sociālo, vides un ekonomisko spēku vai “aktīvus”, nevis vienkārši saņemtu atbildību par esošajām problēmām. Tādēļ partnerība saņem ilgtermiņa finansējumu un pati lemj, kā līdzekļus tērēt.

SVVA ir īpašs instruments lietošanai apakšreģionu līmenī, kas papildina pārējo attīstības atbalstu vietējā līmenī. SVVA var mobilizēt un iesaistīt vietējās kopienas un organizācijas stratēģijas “Eiropa 2020” mērķu sasniegšanā gudras, ilgtspējīgas un iekļaujošas izaugsmes veicināšanai, teritoriālās kohēzijas realizēšanai un konkrētu politikas mērķu sasniegšanai.

Kopumā pieeja ir attīstījusies no *LEADER*, *EQUAL*, *URBACT* u. tml. ES iniciatīvām, kas līdz šim ir bijušas ar nozarisku redzējumu, attiecīgi arī finansējumu, bet veido multifondu un multipolitiku pieeju.

Teritorijas attīstības plānošanas likums (Latvijas Republikas Saeima (2011/1)) ietver:

- ✓ ilgtspējības principu – teritorijas attīstību plāno, lai saglabātu un veidotu esošajām un nākamajām paaudzēm kvalitatīvu vidi, līdzsvarotu ekonomisko attīstību, racionālu dabas, cilvēku un materiālo resursu izmantošanu, dabas un kultūras mantojuma attīstību;
- ✓ attīstības programmu – vidēja termiņa teritorijas attīstības plānošanas dokuments, kurā noteiktas vidēja termiņa prioritātes un pasākumu kopums plānošanas reģiona vai vietējās pašvaldības attīstības stratēģijā izvirzīto ilgtermiņa stratēģisko uzstādījumu īstenošanai;
- ✓ ilgtspējīgas attīstības stratēģiju – ilgtermiņa teritorijas attīstības plānošanas dokuments, kurā noteikts plānošanas reģiona vai vietējās pašvaldības ilgtermiņa attīstības redzējums, mērķi, prioritātes un telpiskās attīstības perspektīva;
- ✓ vietējās pašvaldības teritorijas plānojumu – vietējās pašvaldības ilgtermiņa teritorijas attīstības plānošanas dokuments, kurā noteiktas prasības teritorijas izmantošanai un apbūvei, tajā skaitā funkcionālais zonējums, publiskā infrastruktūra, teritorijas izmantošanas un apbūves noteikumi, kā arī citi teritorijas izmantošanas nosacījumi un kuru izstrādā administratīvajai teritorijai vai tās daļai.

Teritorijas plānošanu, izstrādājot savstarpēji saskaņotus plānošanas dokumentus, **īsteno šādos plānošanas līmeņos**:

- ✓ **nacionālajā līmenī** – Latvijas ilgtspējīgas attīstības stratēģija, kas ietver telpiskās attīstības perspektīvu;
- ✓ **plānošanas reģiona līmenī** – plānošanas reģiona ilgtspējīgas attīstības stratēģija un attīstības programma;
- ✓ **vietējās pašvaldības līmenī** – vietējās pašvaldības teritorijas plānojumā un detaļplānojumā ir noteiktas vietējās pašvaldības teritorijas attīstības iespējas, virzieni un aprobežojumi, grafiski attēlota vietējās pašvaldības teritorijas pašreizējā un noteikta plānotā (atļautā) izmantošana, kā arī detalizētas augstāka līmeņa teritorijas plānojumos noteiktās prasības, teritorijas un objekti.

Latvijas Republikā visi normatīvie akti tiek izdoti hierarhiskā sistēmā, tādēļ augstākais dokuments ir likums, kam papildus tiek izdoti Ministru kabineta noteikumi, savukārt tos skaidro metodiskie ieteikumi.

Teritoriju attīstības plānošanu Latvijas Republikā regulē Teritorijas attīstības plānošanas likums (Latvijas Republikas Saeima (2011/1), tā mērķis ir veicināt un nodrošināt līdzsvarotu un ilgtspējīgu valsts attīstību, ievērojot visas valsts teritorijas un atsevišķu tās daļu īpatnības un iespējas, samazināt nelabvēlīgās atšķirības starp tām, kā arī saglabāt un attīstīt katras teritorijas dabai un kultūrvidē raksturīgās iezīmes un attīstības potenciālu. Likums vietējās pašvaldības attīstības plānošanas dokumentiem nosaka šādas prasības:

- ✓ reģionālo attīstību īsteno atbilstoši šādiem savstarpēji saskaņotiem valsts un reģionālās attīstības plānošanas dokumentiem – nacionālais attīstības plāns, nacionālais plānojums, reģionālās politikas pamatnostādnes, nozaru attīstības programmas, plānošanas reģionu attīstības programmas un teritoriju plānojumi, vietējo pašvaldību attīstības programmas un teritoriju plānojumi;

- ✓ vietējās pašvaldības **attīstības programma ir ilgtermiņa (12 gadi)** reģionālās politikas plānošanas dokuments, kurā noteiktas attiecīgās vietējās pašvaldības attīstības prioritātes. Vietējās pašvaldības attīstības programmu izstrādā un īsteno saskaņā ar attiecīgās vietējās pašvaldības teritorijas plānojumu.

Pašvaldību darbību Latvijas Republikā pētījuma izstrādes laikā reglamentēja likums “Par pašvaldībām” (Latvijas Republikas Saeima, 1994), kas reglamentē Latvijas pašvaldību darbības vispārīgos noteikumus un ekonomisko pamatu, pašvaldību kompetenci, domes un tās institūciju, kā arī domes priekšsēdētāja tiesības un pienākumus, pašvaldību attiecības ar Ministru kabinetu un ministrijām, kā arī pašvaldību savstarpējo attiecību vispārīgos noteikumus. Likums vietējās pašvaldības attīstības plānošanas dokumentiem nosaka šādas prasības:

- ✓ pašvaldību pienākums ir izstrādāt pašvaldības teritorijas attīstības programmu un teritorijas plānojumu, nodrošināt teritorijas attīstības programmas realizāciju un teritorijas plānojuma administratīvo pārraudzību;
- ✓ domes tiesības ir apstiprināt pašvaldības teritorijas attīstības programmu un teritorijas plānojumu.

Attīstības plānošanas sistēmu Latvijas Republikā reglamentē Attīstības plānošanas sistēmas likums (Latvijas Republikas Saeima, 2008), tā mērķis ir, nosakot attīstības plānošanas sistēmu, sekmēt valsts ilgtspējīgu un stabilu attīstību, kā arī iedzīvotāju dzīves kvalitātes uzlabošanu. Likums vietējās pašvaldības attīstības plānošanas dokumentiem nosaka šādas prasības:

- ✓ attīstības plānošanas dokumentā izvirza mērķus un sasniedzamos rezultātus attiecīgā politikas jomā vai teritorijā, apraksta noskaidrotās problēmas un paredz to risinājumus, izvērtē šo risinājumu iespējamo ietekmi, kā arī plāno turpmāko politikas īstenošanai un rezultātu novērtēšanai nepieciešamo rīcību;
- ✓ attīstību plāno **ilgtermiņā (līdz 25 gadiem)**, vidējā termiņā (līdz septiņiem gadiem) un īstermiņā (līdz trim gadiem), kā arī izstrādā plānošanas dokumentus konceptuāla lēmuma pieņemšanai vai nacionālās pozīcijas formulēšanai;
- ✓ vietējā līmeņa attīstības plānošanas dokumenti ir hierarhiski pakārtoti reģionālā un nacionālā līmeņa attīstības plānošanas dokumentiem. Reģionālā līmeņa attīstības plānošanas dokumenti ir hierarhiski pakārtoti nacionālā līmeņa attīstības plānošanas dokumentiem.

Pamatojoties uz šajā apakšnodaļā apkopto informāciju, autors secina, ka Latvijā pastāv pietiekami daudz normatīvo aktu, kas regulē ilgtspējīgas un līdzsvarotas attīstības plānošanai nepieciešamo principu ievērošanu – sabiedrības iesaisti, kontroles mehānismu, dokumentu savstarpējo sasaisti. Vienlaikus ir noskaidrots, ka Latvijas attīstības plānošanas sistēma neparedz zemāku plānošanas līmeni kā pašvaldība, kā arī vienlaikus sabiedrības iesaiste ir paredzēta formālā veidā.

Šajā apakšnodaļā iekļautās daļas angļu valodā pirmēji publicētas žurnāla *Baltic Journal of Real Estate Economics and Construction Management* rakstā *Community Participation in Village Development: the Scale of Latvia* (doi:10.1515/bjreecm-2016-0007).

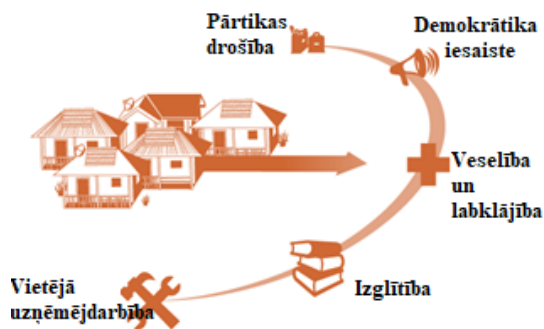
1.2. Viedie ciemi

Viedie ciemi ir lauku apvidu kopienas, kas izmanto inovatīvus risinājumus, lai uzlabotu savu dzīves kvalitāti, balstoties vietējās priekšrocībās un iespējās. Tie balstās **līdzdalības pieejā**, izstrādājot un īstenojot savu stratēģiju, lai uzlabotu ekonomiskos, sociālos un/vai vides apstākļus, jo īpaši mobilizējot digitālo tehnoloģiju piedāvātos risinājumus. Viedie ciemi gūst labumu no

sadarbības un alianses ar citām kopienām un dalībniekiem lauku un pilsētu teritorijās. Viedo ciemu stratēģiju iesākšana un īstenošana var balstīties esošajās iniciatīvās, un tos var finansēt no dažādiem valsts un privātiem avotiem. Kopienas lauku apvidos var ietvert vienu vai vairākas cilvēku apmešanās vietas bez jebkādiem administratīvo robežu vai iedzīvotāju skaita ierobežojumiem. Attiecībā uz atbalsta saņemšanas nosacījumiem ES dalībvalstis var izmantot lauku apvidu definīcijas, kā paredzēts *ESAO*, *EUROSTAT* vai citās definīcijās.

Līdzdalības pieeja nozīmē vietējās sabiedrības aktīvu līdzdalību viedo ciemu stratēģijas izstrādē un lēmumu pieņemšanā. Īstenošanas posmā līdzdalības pieeja nodrošinās to, ka pienācīgi tiek risinātas resursu palielināšanas un cilvēku apmācības vajadzības. Digitālās tehnoloģijas ietver, piemēram, informācijas un komunikāciju tehnoloģijas, lielu datu izmantošanu vai inovācijas, kas saistītas ar lietiskā interneta (*IoT*) izmantošanu. Tās darbojas kā svira, lai veicinātu viedo ciemu darbību, labāk izmantotu savus resursus un uzlabotu lauku apvidu pievilcību un lauku iedzīvotāju dzīves kvalitāti. Digitālo tehnoloģiju izmantošana nav priekšnoteikums, lai kļūtu par viedo ciemu. Kur iespējams, ātrdarbīga platjosla atvieglos digitālo risinājumu ieviešanu. Viedo ciemu stratēģijas reaģē uz savas teritorijas problēmām un vajadzībām, balstoties vietējās stiprajās pusēs un vērtībās. Stratēģijās jānosaka īstermiņa, vidēja termiņa un ilgtermiņa mērķi. Progresam jābūt izmērāmam, izmantojot izpildes rādītājus, kas tiks noteikti rīcības plānā. Šie rīcības plāni būtu regulāri jāpārskata, lai tos varētu pastāvīgi uzlabot. Stratēģiju mērķis var būt, piemēram: uzlabot piekļuvi pakalpojumiem (dažādās jomās, piemēram, veselības, apmācības vai transporta jomā); uzlabot uzņēmējdarbības iespējas un radīt darbavietas; attīstīt īsas pārtikas piegādes ķēdes un lauksaimniecības praksi; attīstīt atjaunojamos energoresursus; attīstīt aprites ekonomiku; labāk izmantot dabas resursus; pielāgoties klimata pārmaiņām; saglabāt vidi un bioloģisko daudzveidību; uzlabot kultūras mantojuma vērtību, lai tas būtu pievilcīgāks tūrismam utt. (Thomas, 1991).

ES komisārs Fils Hogans (*Phil Hogan*) 2018. gada 22. maijā teica: “Viedo ciemu mērķis ir apvienot dažādas politikas, lai rastu labākus un gudrākus veidus, kā veicināt vienotu lauku attīstību. Runa ir par esošo un jauno tehnoloģiju un sociālo inovāciju izmantošanu, lai palielinātu mūsu iedzīvotāju dzīves vērtību. Tā paredz sniegt ciemiem instrumentus savu problēmu risināšanai, vienlaikus arī sniedzot ieguldījumu lielāko problēmu risināšanā, ar kurām saskaras sabiedrība kopumā” (*Smart Villages*, 2020).

3. att. Viedā ciema jēdziens (*New thinking*, 2020).

Viedais ciems ir progresīvs jēdziens ārpustūkļa kopienai, kur ikviena cilvēka pamattiesību sastāvdaļa attiecas uz viedo tehnoloģiju. Atjaunojamie un ilgtspējīgie energopakalpojumi veicina

attīstību viedā ciema koncepcijā. 3. attēlā redzami viedie pakalpojumi, kas pieejami viedā ciemā (Haider, Siddique un Alam, 2018).

Viedie ciemi ir lauku apvidi un kopienas, kas izmanto savas esošās stiprās puses un vērtības, kā arī attīsta jaunas iespējas, lai radītu jaunu pievienoto vērtību. Viedajos ciemos tiek meklētas un uzlabotas tradicionālās lietas un jaunas pieejas, izmantojot digitālās komunikācijas tehnoloģijas, jauninājumus un zināšanu labāku izmantošanu iedzīvotāju labā (Eiropas Komisija, 2020).

Viedo ciemu pamatā ir cilvēki, t. i., lauku kopienas, kas uzņemas iniciatīvu rast praktiskus risinājumus gan esošo problēmu risināšanai, gan maksimāli izmantot jaunās iespējas lauku apvidu pārveidošanai nākotnē (Eiropas Komisija, 2020/1).

4. att. Viedā ciema jēdziens (Haider, Siddique un Alam, 2018).

Termins “viedais” nozīmē:

- ✓ **digitālo tehnoloģiju izmantošana** tur, kur tās ir piemērojamas, nevis tāpēc, ka tās ir modernas vai aktuālas; viedie ciemi bieži izmanto digitālo tehnoloģiju pievienoto vērtību, bet šis ir tikai viens no rīkiem, lai uzlabotu veikspēju;
- ✓ **domāšana ārpus ciema**; dažas no pašreizējām viedo ciemu praksēm pārstāj darboties ciema teritorijā, taču ir arī dažas, kas ietver apkārtējo lauku teritoriju, ciemu grupas, mazpilsētas un sadarbību ar lielajām pilsētām;
- ✓ **jauna sadarbība un jaunu sadarbības formu attīstība** – starp lauksaimniekiem un citiem uzņēmējiem lauku apvidos, starp pašvaldībām, privāto un valsts sektoru, sadarbība notiek “no apakšas uz augšu” un “no augšas uz leju”;
- ✓ rūpes par sevi; viedo ciemu pieejai nav vienota kopīga modeļa vai risinājuma – galvenais uzsvars tiek likts uz vietējiem iedzīvotājiem un viņu spēju izmantot vietējos resursus, pielietot savas zināšanas un uzņemties iniciatīvu.

No iepriekš minētās informācijas ir noskaidrojams, ka sabiedrība nevar paļauties tikai uz iekšējiem kopienu resursiem, nešķērsojot ciemu vai kopienas robežas. Ir vajadzīga saikne, kas nodrošina sadarbību ar kaimiņu kopienām, pašvaldību, uzņēmējiem un valsts iestādēm (3. att.).

Šajā apakšnodaļā iekļautās daļas angļu valodā pirmēji publicētas žurnāla *Landscape Architecture and Art* rakstā *Smart and Sustainable Local Communities in Global Covid-19 Pandemic Conditions* (doi:10.22616/j.landarchart.2020.17.09).

1.3. Pieredzes apkopojums par kopienas formālu un neformālu iesaisti vietas attīstībā Baltijas jūras reģionā

Turpinot analīzi, ir sniegts novērtējums par to, vai formāla pieeja vietas plānošanai mūsdienās ir pietiekama, lai nodrošinātu ilgtspējīgu vietas attīstību. Šis konceptuālais jautājums ir būtisks, lai sniegtu pamatu priekšlikumiem par jauna plānošanas līmeņa ieviešanu un pieeju tam.

Pēc dažādu teritorijas plānošanas līmeņu novērtēšanas Latvijā, Igaunijā, Somijā (Ālandu salās) un Zviedrijā, tika sagatavoti ziņojumi. Tajos apkopoti rezultāti par mobilizāciju, plānošanu, īstenošanu un pārraudzību, kas sarindoti pēc pašvaldības lomas plānošanā, stiprajām un vājajām vietām.

Salīdzinot Latvijas, Igaunijas, Somijas (Ālandu salu) un Zviedrijas ekspertu ziņojumus, ir pierādījumi, ka teritorijas plānošanas process ir saistīts ar hierarhisku struktūru. Ilgtermiņa attīstības dokumenti valsts, reģionālā un pašvaldību līmenī (atslēgvārdi: ilgtspēja, efektivitāte, resursi) nodrošina galvenās vadlīnijas par vietas uzturēšanu un izmantošanu. Analizējot vietējās kopienas (konkrētas piekrastes teritorijas katras valsts gadījumā) iesaistīšanu zemākajā un iedzīvotājam tuvākajā līmenī katrai personai, secināts, ka plānošanas procesa (mobilizācijas) sākumā visu iesaistīto valstu pašvaldības aicina iedzīvotājus un ieinteresētās personas (neformālās grupas) iesaistīties plānošanas procesā informācijas izplatīšanas un diskusiju dēļ. Visu valstu eksperti uzsvēra, ka informācija ir pietiekama sākotnējam plānošanas procesam. Sākotnējās plānošanas fāzes vājā puse slēpjas komunikācijas trūkumā ar neformālajām iedzīvotāju grupām.

Teritorijas plānošanas procesā vietējām pašvaldībām ir izveidota informācijas bāze (likumdošana, statistika, ziņojumi, atzinumi) plānošanas darbu veikšanai. Eksperti uzsvēra, ka trūkst informācijas par konkrētām vietām un objektiem, kā arī par to funkcionalitāti.

Ālandu salās autonomijas funkcija ļauj plaši izmantot informāciju. Neformālās grupas nepiedalās plānošanas procesā (dokumentu sagatavošanā), bet tās piedalās to plānu apspriešanā, kas jau ir izstrādāti, pirms tie stājas spēkā.

Plānu īsteno pašvaldība, sekojot izstrādātajam plānam, kā arī tiek piešķirts finansējums. Gan plāns kā plānošanas rīks, gan īstenošanas process ir publisks. Kā vājo vietu eksperti minēja ārējo faktoru ietekmi, kas var mainīt projekta gaitu, tostarp dažādus komunikācijas šķēršļus, kas var izraisīt pretrunas.

Eksperti neminēja neformālo grupu lomu plāna ieviešanas posmā. Kontroles posmā pašvaldības uzrauga plāna īstenošanu un sniedz ziņojumus, ievērojot izveidoto normatīvo regulējumu. Šajā posmā svarīgi faktori ir informācijas pieejamība un izmantojamība. Eksperti minēja, ka procesu bija grūti uzraudzīt, taču neminēja neformālo grupu lomu kontroles procesā.

Lai labāk izprastu projekta “Coast4us” ieviešanas procesa priekšrocības un problemātiskos jautājumus, tika veikta projektā iesaistīto atbildīgo personu ekspertu aptauja. Šīs aptaujas būtība bija novērtēt formālās un neformālās telpiskās plānošanas procesa ietekmi konkrētajos piekrastes apstākļos, ņemot vērā kopienas iesaisti. Pētījumā tika izmantota nozīmīguma skala no 1 (nenozīmīgs) līdz 10 (nozīmīgs).

Neformālo grupu nozīmīguma vidējā vērtība svārstās no 4,7 līdz 7,7, kas ir diezgan plaša amplitūda. Mobilizācijas posmā nozīmības rādītāji ir tuvāki (no 6,0 līdz 7,3), ko var izskaidrot ar ciemu attīstības un ilgtspējas lielo nozīmi. Plānošanas posmā ir lielāka nozīmīguma rādītāju amplitūda (no 5,4 līdz 7,7), ko var izskaidrot ar mērķa definēšanas un plānošanas procesa neskaidrību (viedokļu koordinēšana). Īstenošanas posma nozīmīguma vidējie rādītāji ir nedaudz izklaidēti (no 5,6 līdz 6,8), ko var izskaidrot ar plānošanas procesā panākto kompromisu, taču būtu vajadzīga padziļināta izpēte. Uzraudzības posmā, kas ir cieši saistīts ar īstenošanas posmu, iegūto

rezultātu nozīmīguma rādītāji ir izklaidēti (no 4,7 līdz 6,9), ko var izskaidrot ar procesa novērtējumu un rezultātu.

Pētījuma rezultāti liecina, ka mobilizēšana, plānošana, īstenošana un uzraudzība saistās ar Eriksona sadarbības modeli (Eriksson, 2018). Veiksmīga projekta pamatā ir saskaņots mērķis, kas ir iesaistīto pušu interesēs (centrālā valdība, pašvaldība un neformālās grupas). Mērķa sasniegšanai būtiska ir sadarbība plānošanā, jo iedzīvotāji bieži vien labāk apzinās situāciju un viņi būs tie, kas izmantos rezultātus. Vairāk ir nepieciešams nodrošināt ieinteresēto personu līdzdalību izstrādāto plānu īstenošanā, jo tādējādi var izvairīties no konfliktsituācijām, savukārt uzraudzība nodrošina efektīvāku resursu izmantošanu un daudz augstākas kvalitātes rezultātu. Vietējo kopienu locekļus var mobilizēt, ja mērķi ir skaidri un šie mērķi atbilst viņu interesēm. Teritorijas plānošanas procesam vajadzētu būt atvērta, iesaistot un uzklausot vietējo sabiedrību, kas šajā pētījumā bija piekrastes kopienas. Īstenojot plānu, vietējai sabiedrībai jābūt ieinteresētai, tas sniegs labus rezultātus (un atbalstu turpmākajā sadarbībā). Labs rezultāts ir projekta progresa uzraudzība un efektīva resursu izmantošana, un to visu apstiprina neformālās grupas.

Papildus iepriekš minētajam un veiktajai salīdzinošajai pētniecībai ir acīmredzama nepieciešamība ievērot valsts tiesisko regulējumu kopienu iesaistes procesā, vienlaikus radot jaunus un mūsdienīgus risinājumus neformālai un motivētai sabiedrības iesaistīšanai teritorijas plānošanas procesā. Vienlaikus pētījumā, kurā pētītas dažādas valstis ar Baltijas jūru kā vienojošo objektu, uzsvērta piekrastes zonas teritorijas plānošanas specifika. Tāpēc attiecībā uz vispārīgiem ilgtspējības faktoriem īpaša uzmanība būtu jāpievērš dabas un vides vērtībām, ekosistēmu saglabāšanai un attīstībai utt. Šīs īpatnības, kā arī sabiedrības mainīgā un straujā izaugsme kopienas attīstības virzienā piedāvā jaunus pētniecības virzienus gan augstskolu mācītspēkiem, gan zinātniekiem.

Šajā apakšnodaļā iekļautās daļas angļu valodā pirmēji publicētas žurnāla *International Journal of Environmental Research and Public Health* rakstā *Evaluation of Formal and Informal Spatial Coastal Area Planning Process in Baltic Sea Region* (doi:10.3390/ijerph18094895).

Pamatojoties uz šajā nodaļā veikto analīzi par ciemu attīstības un vietējās kopienas darbības teorētiskajiem un tiesiskajiem aspektiem, autors secina, ka ir pietiekami daudz normatīvo aktu, kas ļauj formāli īstenot teritoriju plānošanas procesu. Tomēr ir jānorāda, ka **vietējās kopienas** vēlas un ir gatavas iesaistīties daudz neformālākā plānošanas procesā savas vietējās teritorijas (vietas) attīstībā. Jāatzīmē arī tas, ka tieši **vietējās kopienas** dalība šajā plānošanas un plānu ieviešanas procesā radītu vislielāko pievienoto vērtību, jo tieši vietējā kopiena vislabāk pārzina savas vajadzības un labākos risinājumus to apmierināšanai.

Nemot vērā šos secinājumus, pētījuma 2. nodaļā veikta izpēte par sabiedrības iesaistes iespējām un metodēm teritorijas plānošanā, kā arī par iespējām novērtēt ciemu attīstību, lai nodrošinātu objektīvu lēmumu pieņemšanu.

Sabiedrības iesaiste un vietas attīstība Baltijas jūras reģionā

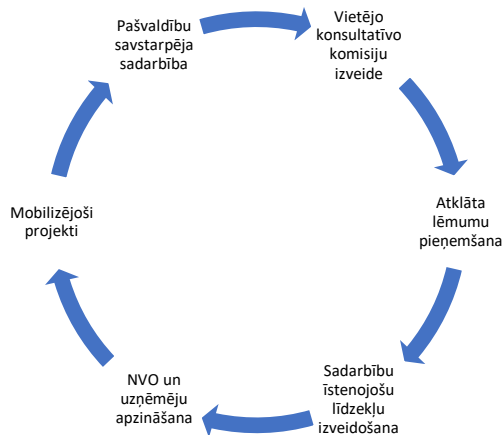
Šajā pētījuma nodaļā izvērtēts plānošanas un lēmumu pieņemšanas process, kā arī sabiedrības iesaistes process un iesaistes formāti. Tas ļauj izpildīt pētījuma uzdevumu “Izpētīt sabiedrības iesaistes un vietas attīstības plānošanas metodes un pieejas Baltijas jūras reģionā”, kas sniedz praktiskus piemērus objektīvai lēmumu pieņemšanai un novērtēšanai, kā arī izceļ praktiskus piemērus neformālai vietējās kopienas iesaistei teritorijas plānošanas procesā. Šī pētījuma nodaļa sniedz būtisku ieguldījumu priekšlikumu sagatavošanai tālākai vietējās teritorijas/kopienas attīstības plānošanas modeļa izstrādei un ieviešanai.

2.1. Sabiedrības iesaistes analīze teritorijas plānošanā

Veiktā analīze par pieņemto praksi teritorijas attīstības plānošanā kalpo par pamatu jebkuram plānošanas līmenim un ir būtisks pamats vietējās teritorijas/kopienas attīstības plānošanas līmeņa ieviešanai, kas izskatīts pētījuma turpinājumā.

Lai skaidrotu Attīstības plānošanas sistēmas likuma (Latvijas Republikas Saeima, 2008) 11. panta piekto daļu, kas nosaka, ka Ministru kabinets, ciktāl likumā nav paredzēts citādi, nosaka visu līmeņu, veidu un termiņu attīstības plānošanas dokumentus, tajos ietveramo saturu, to izstrādāšanas, apstiprināšanas, aktualizācijas, spēka zaudēšanas kārtību un darbības termiņu, kā arī attiecīgo pārskatu sniegšanas un sabiedrības līdzdalības kārtību, 2009. gada 25. septembrī ir apstiprinājis noteikumus Nr. 970 “Sabiedrības līdzdalības kārtība attīstības plānošanas procesā” (Latvijas Republikas Ministru kabinets, 2009), kur noteikts, ka sabiedrības līdzdalība ir iespējama šādos attīstības plānošanas procesa posmos:

- 1) attīstības plānošanas procesa **ierosināšana** (tai skaitā problēmu konstatēšana un politikas alternatīvu noteikšana);
- 2) attīstības plānošanas dokumenta **izstrāde**;
- 3) lēmuma **pieņemšanas** process lēmēj institūcijas noteiktajā kārtībā;
- 4) attīstības plānošanas dokumenta **ieviešana**;
- 5) attīstības plānošanas dokumenta **ieviešanas uzraudzība un novērtēšana**;
- 6) attīstības plānošanas dokumenta **aktualizācija**.

5. att. Reģiona mobilizēšanas cikls (Vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministrija, 2008).

5. attēlā redzamais mobilizēšanas cikls norāda darbības, kas veicamas pirms attīstības dokumentu izstrādāšanas iesākšanas, lai nodrošinātu procesa caurspīdīgumu un saprotamību tiešajiem labuma guvējiem – iedzīvotājiem un uzņēmējiem.

Pēdējo 30 gadu laikā pēc Latvijas Republikas neatkarības atgūšanas ir notikušas būtiskas pārmaiņas valsts attīstībā. Ir veidojusies demokrātiska valsts, izstrādājot jaunu normatīvo aktu bāzi valsts attīstības nodrošināšanai, kā arī lielus centienus veltot pilsoniskas sabiedrības attīstībai. Teritoriju attīstības un vietējo resursu izmantošana tiek plānota dažādos administratīvi teritoriālos līmeņos, un pēdējos gados aizvien biežāk tiek aktualizēts jautājums par zemākā plānošanas līmeņa – ciema un tā kopienas, nepieciešamību.

Līdz šim praktiskā pieredze, normatīvais regulējums, kā arī teritorijas attīstības plānošanas vadlīnijas ir bijušas vērstas uz statistikas datu izmantošanu, kā arī sabiedrības tiešu (aptaujas, sanāksmes u. c.) iesaisti lēmumu pieņemšanā. Šai pieejai Latvijas kontekstā ir būtiski trūkumi:

- ✓ valsts statistiskā informācija bieži ir pieejama tikai nacionālā, reģionālā vai atsevišķos gadījumos arī pašvaldības līmenī, taču pašvaldībām pārsvarā trūkst resursu un kompetences ilgtermiņa datu uzkrāšanā par ciemiem, apkaimēm vai kopienām;
- ✓ sabiedrības tieša iesaiste bieži aprobežojas ar noteiktas grupas, visbiežāk negatīvi noskaņotas, viedokļa pieņemšanā un vispārināšanā.

Iepriekš minētās pieejas lēmumu pieņemšanā ir būtībā uzskatāmas par subjektīvām un būtībā neanalizē plašu viedokļu dažādību. Tai pat laikā valsts, pašvaldību un privātā sektora rīcībā ir milzīgs datu apjoms, kas, pareizi to izmantojot un analizējot, ļautu radīt jaunus instrumentus objektīvu attīstības plānošanas lēmumu pieņemšanai.

Pētījumā autors analizē un apkopo informāciju, kas pieejama no valsts, pašvaldību un privātā sektora informācijas sistēmām, lai radītu jaunus lēmumu pieņemšanas instrumentus un kas ir saistīti ar esošo datu apkopošanu un analīzi zemākajā attīstības plānošanas līmenī – ciemā, apkaimē un kopienā.

Pētījuma būtiskākie secinājumi ir saistīti ar to, ka pēc būtības nav nepieciešama jaunu datu uzkrāšana, bet daudzus objektīvus lēmumus var pieņemt jau esošās uzkrātās informācijas ietvarā. Šāda informācijas izmantošana ļautu arī Latvijai sākt ieviest **viedās pilsētas** jeb *Smart City*

konceptu (1.2. apakšnodaļa) mazākajās apdzīvotajās vietās, daudz efektīvāk izmantojot esošos resursus, kā arī vienlaikus nodrošinot daudzdimensionālu ilgtspējīgu attīstību.

Šajā apakšnodaļā iekļautās daļas angļu valodā pirmēji publicētas žurnāla *Baltic Journal of Real Estate Economics and Construction Management* rakstā *Community Participation in Village Development: the Scale of Latvia* (doi:10.1515/bjreecm-2016-0007).

2.2. Sabiedrības iesaistes novērtējums vietas attīstības plānošanas procesos Baltijas jūras reģionā

Lai pamatotu un novērtētu sabiedrības iesaisti vietas (teritorijas) attīstības plānošanas procesos Baltijas jūras reģiona valstīs, 2.2. apakšnodaļā salīdzinātas dažādas Baltijas jūras reģiona valstu sabiedrības iesaistes metodes. Tas ir būtiski, jo sniedz apkopojumu par metodēm, kas izmantojamas vietējās teritorijas/kopienas attīstības plānošanas modeļi. Konkrētās metodes ir vairāk iekļaujošas vietējām kopienām, salīdzinot ar formālas plānošanas metodēm.

Līdzsvars starp kopienu iesaistīšanos teritorijas plānošanas līdzdalības procesā (Baltijas jūras reģiona jūras un piekrastes teritorijās) ir jānosaka kā prioritārs jautājums. Izmantojot projekta “*Coast4us*” aktivitātes, Latvijas, Igaunijas, Somijas (Ålandu salas) un Zviedrijas partneri ķeras pie šīs svarīgās problēmas risināšanas un pienācīgi risina galvenos jautājumus, kas saistīti ar kopienas iesaistīšanos teritorijas plānošanā, kas daudzos gadījumos ir atkarīga no līdzdalības procesa.

Precīza mērķa definēšana ir sekmīgas projekta īstenošanas pamats. Mācību procesa sākumā dalībniekiem jābūt skaidrai izpratnei par mācību mērķi, un tas nozīmē, ka mērķim jāatbilst noteiktiem kvalitātes kritērijiem, un tie ir: mērķus saprot visi mācībās iesaistītie; mērķis ir sasniedzams; mērķa rezultāts ir izmērāms un pārbaudāms. Ir lietderīgi mācīties no partnervalstīm, jo tādējādi tiek veicināta kolektīvu daudzdimensiju un dinamiska pieredzes apmaiņa. Tāpēc projekts “*Coast4us*” ļauj to sasniegt ar iesaistīto pušu starpniecību, kurām ir attiecīga pieredze.

Efektīvu līdzdalību var panākt, izmantojot izglītību, piekļuvi noderīgai informācijai, jēgpilnu mijiedarbību ar valdības ierēdņiem un atklātu dialogu (Wilkinson, 1976). Lai gan kopienas iesaistīšanās līdzdalības procesā jau ir izstrādāta visu iesaistīto valstu plānošanas dokumentos, tā galvenokārt ir vērsta uz sabiedrības uzklaušanu, lai nodrošinātu individuālu viedokļu sadzirdēšanu. Trūkst uzmanības pievēršanas tam, lai panāktu vienprātību, veidojot kopienu konkrētā teritorijā. Būtiska sabiedrības līdzdalība ir vērsta uz procesu, nevis galīgo lēmumu (Widman, 2002). Visu kopienas iedzīvotāju iekļaušana nodrošina veselīgas perspektīvas, uzlabojot lēmumu pieņemšanas procesu (Perkins Spyke, 1999). Tāpēc tas dotu labumu vietējai teritorijai, nodrošinot informāciju par pašvaldības lēmumiem, to lielāku leģitimitāti un lēmumu pieņemšanas, kurā iesaistās vietējie iedzīvotāji (Widman, 2002).

Kopības sajūta ir sajūta, ka sabiedrības locekļiem ir piederība, sajūta, ka tie ir svarīgi cits citam un grupai, un kopīga ticība, ka viņu vajadzības tiks apmierinātas, pateicoties viņu apņēmībai būt kopā – tas ir iemesls, kāpēc sanākšana, mācīšanās un aktīva darbība bija svarīgs priekšnoteikums, lai sasniegtu projekta mērķus (Chavis, Newbrought, 1986; Auziņš, 2019).

Mācību process ietver secīgus soļus, kas noved pie rezultāta. Soļu skaits var atšķirties atkarībā no sasniedzamā mērķa sarežģītības un izglītojamās mērķauditorijas (ievads, apmācība, testēšana, secinājumi) (Suryani, Schultz, Darmajanti, 2014; *International learning*, 2016; Russell, 2006). Uzdevumu izpildes procesā izmantotie rīki var būt nemateriālie (organizācija, komanda, vadības stils un paņēmieni) un materiālie (informācijas tehnoloģijas un citi rīki).

Iegūtais dažādu pieeju salīdzināšanas rezultāts parāda, vai mērķis un process ir bijis pareizs, un atklāj risinājuma vājas vietas. Lai novērtētu projektā gūto pieredzi un zināšanas, tika izmantotas

dažādas stratēģijas. Morans nošķir šos divus principus, definējot vērtēšanu kā “mērījumu izmantošanu, lai noteiktu, cik labi persona vai personu grupa ir sasniegusi savus mācību mērķus”. Savukārt novērtējums “attiecas uz mērījumu izmantošanu, lai aprakstītu ieinteresēto personu sasniegumus un sniegtu ieteikumus” (Moran, 1997). Rīvsa novērtējums ir vērsts uz projekta vērtības un efektivitātes novērtēšanu. No otras puses, vērtēšanas rīks novērtē prakses un mācīšanās procesu, kā arī citas cilvēka īpašības, un tas ir būtiski, ja mēs vēlamies uzlabot šo procesu (Reeves, 2000). Atkarībā no uzdevuma un satura vērtēšanu var veikt pirms zināšanu un prakses epizodes, tās laikā vai pēc tās (Isaac, 2009). Iegūtais rezultāts ir svarīgs tālākam darbam ar pašvaldībām un iedzīvotājiem.

Jau iepriekš ir izpētīts un apkopots, ka ir izveidots kopienas attīstības modelis, kas pierāda, ka trīs svarīgas sastāvdaļas ietekmē indivīda līdzdalību brīvprātīgās kaimiņorganizācijās un ka kopienas sajūtai ir katalizatora loma šo trīs komponentu mobilizēšanā. Šīs trīs sastāvdaļas ir vides uztvere, sabiedrības sociālās attiecības un kontrole un iespējas kopienā iedzīvotāju uztverē (Chavis, Wandersman, 1990).

Lai plānošanas procesā iekļautu trīs iepriekš minētās sastāvdaļas, ir svarīgi sadarboties ar kopienām un izmantot dažādas metodes, lai iesaistītu sabiedrību un iegūtu jaunas zināšanas un pieredzi. Metožu izvēle var būt saistīta ar konkrētu situāciju partnervalsts reģionā – izmēģinājuma jomu, to cilvēku skaitu, kas iegūst informāciju, zināšanas un pieredzi, cilvēku iesaistes pakāpi.

Kopienas locekļu iesaistei ir plašs pasākumu klāsts (*Community Engagement*, 2020):

- ✓ informēšana (objektīvas informācijas sniegšana sabiedrībai, lai palīdzētu izprast problēmu, alternatīvas un risinājumus);
- ✓ konsultācijas (iegūt sabiedrības atsauksmes par analīzi, alternatīvām vai lēmumiem);
- ✓ iesaistīšanās (tieši sadarbojoties ar sabiedrību visā procesā);
- ✓ sadarbība (sadarbība partnerībā ar sabiedrību, tostarp alternatīvu izstrāde un risinājuma apzināšana);
- ✓ pilnvarošana (galīgā lēmuma pieņemšanas nodošana sabiedrības ziņā).

Projektā iesaistītie projekta partneri plaši izmanto klasiskās sabiedrības iesaistes seminārus, sanāksmes un mācības. Šīs metodes ļauj pieņemt lēmumus un kontrolēt sasniegtos rezultātus. Semināri ir paredzēti, lai apmainītos ar informāciju, to formāts var atšķirties:

- ✓ vispārīgie semināri – mērķu apspriešana, nosakot uzdevumus mērķu sasniegšanai un diskusijām (salīdzinoši liels ieinteresēto personu skaits); iespējamās garas diskusijas, konfrontācija;
- ✓ tematiskie semināri – diskusijas un konkrēta temata risinājums (dalībnieku skaits parasti ir daudz mazāks), piemēram, plānošanas objekta atlase, plāna elementu apspriešana, līdzekļu piesaistīšana, projektu izpildītāju meklēšana.

Sanāksmes, darba sanāksmes, sanāksmes ar ieinteresētajām personām – ierobežots dalībnieku skaits, konkrētu uzdevumu izpilde. Sanāksmes var notikt telpās un ārpus tām. Lai piesaistītu dalībniekus, sapulci ieteicams rīkot kādā vietā vietējā sabiedrībā, nevis svinīgā vietā (Rātsnamā utt.). Attiecībā uz sanāksmēm efektīva ir tā sauktā “agrīnā dialoga” metode, kurā sabiedrība ir iekļauta plānošanas procesa sākumposmā. Šī procedūra nedaudz atšķiras no parastās prakses, kad sabiedrība parasti tiek iesaistīta vēlāk, kad kopienas dalībnieki jau ir izstrādājuši plāna priekšlikumus.

Mācības – mazajām ieinteresēto personu grupām mācības par konkrētiem jautājumiem, piemēram, par vietas bioloģisko daudzveidību, ilgtspējīgu attīstību, detalizētu plānu un citiem jautājumiem.

Papildus klasiskajām metodēm pēdējā laikā tiek izmantotas dažādas alternatīvas metodes, lai iesaistītu sabiedrību. Šīs metodes ir:

- ✓ “Staigā un runā” (“*walk and talk*”), diskutējot par svarīgiem jautājumiem, informējot interesentus (mācības, problēmu izklāsts) konkrētā vietā, piemēram, konkrētā ciema saietā vietā, kur speciālisti skaidro pašreizējo situāciju, piedāvājot risinājumus; šī darbība parasti ir adresēta mazākai mērķauditorijai un cieši iesaistītu interesentu grupai, bet šādu darbību varētu organizēt arī plašākai auditorijai;
- ✓ neformālas tikšanās – aktīvistu neplānotas tikšanās ar ciema iedzīvotājiem, kurās tiek pārrunātas dažādas tēmas, kas saistītas ar ciema iedzīvotāju dzīves kvalitāti; alternatīvs dialoga veids ir tikšanās un diskusijas ar sabiedrību pasākumos, kas nav oficiāla dialoga sanāksmes – publiskos pasākumos vietējā sabiedrībā, piemēram, gadatirgos vai svētkos;
- ✓ pārgājienu/riteņbraukšanas trase – izstrādāta, iepriekš paziņota trase, kurā tiek parādītas un apspriestas arhitektūras vērtības, vides objekti, dabas vērtības, piemēram, vēsturisko ēku stāvoklis, ceļu infrastruktūra;
- ✓ iedvesmojošas pastaigas / braucienus ar velosipēdu varētu veikt ar ekspertiem – neliela ciema iedzīvotāju grupa (7–12 cilvēki) kopā ar ekspertu iet pa noteiktu maršrutu un pārrunā pašreizējo situāciju un problēmu risināšanas paņēmienus;
- ✓ īpaši pasākumi, piemēram, Baltijas jūras diena – forums, lai apspriestu kopīgu starptautisku rīcību Baltijas jūras piesārņojuma jomā un problēmas, kas saistītas ar normāla ekoloģiskā stāvokļa atjaunošanu jūrā (*Baltic Sea Day*, 2020); iedvesmojoša bioloģiskās daudzveidības diena – iespēja palielināt informētību par sugām un ekosistēmām, kā arī iespēja veicināt konkrētu rīcību to aizsardzībā;
- ✓ ideju vākšanas karte (domu karte) – domu karte ir režģa modelis, kurā informācija tiek glabāta, sakārtota un noteiktas prioritātes, izmantojot atslēgvārdus vai vārdus un attēlus, kas raisa atmiņas; katrs atmiņas izraisītājs (atslēgvārds vai attēls), kas iekļauts domu kartē, darbojas kā atslēga, lai “atvērtu durvis” faktiem, idejām un informācijai; grafiski ideju karte tiek parādīta kā shēma, kurā galvenais atslēgvārds (ideja vai kartes tēma) ir saistīts ar atbilstošiem jēdzieniem; parasti domu kartei ir dinamiska forma un izkārtojums (*Domu kartes*, 2020; *Mind map*, 2020);
- ✓ aktivitātes ar bērniem – bērnu zīmējumu un citu ilustratīvu darbu izstāde par dabas, jūras, darba u. c. tematiku;
- ✓ iesaistīšanās tīmeklī – dažādi tīmekļa procesi, piemēram, tīmekļa vietne, tiešsaistes diskusiju forumi un emuāri, sociālo tīklu veidošana, vērtējumi un balsošana, interaktīvā televīzija.

Īss kopsavilkums par iesaistes metodēm projekta “*Coast4us*” kontekstā ir redzams 3. tabulā. Īpaši jāizceļ semināra sesijas Kekarā (*Kōkar*), kurās tika izmantoti vairāki instrumenti:

- ✓ cēloņu un seku diagramma, “zivs asaka”. “Šis rīks palīdz identificēt, sakārtot un attēlot konkrētas problēmas vai kvalitātes īpašības iespējamajos cēloņus. Tas grafiski ilustrē attiecības starp konkrēto iznākumu un visiem faktoriem, kas ietekmē iznākumu”. Šāda veida diagrammu dažkārt sauc par Išikavas diagrammu, jo 1943. gadā to izgudroja japāņu kvalitātes kontroles statistiķis doktors Kaoru Išikava. Diagrammas dizains ļoti atgādina zivs skeletu. Tāpēc to bieži dēvē par zivs asakas diagrammu (*Deshpande Vivek*, 2008);
- ✓ “Sešas domāšanas cepures” tehnika nozīmē metaforisku cepuru izmantošanu diskusijās. Dalībnieki uzliek cepures, lai norādītu domāšanas virzienus. Katras cepures krāsa ir saistīta ar funkciju: baltā cepure koncentrējas uz datiem un informāciju; sarkanā cepure uz tēmu raugās no emociju, jūtu un intuīcijas viedokļa; melnā cepure izmanto pieredzi, loģiku, spriestspēju un piesardzību, lai izpētītu grūtības un problēmas; dzeltenā cepure attiecas uz ieguvumiem un vērtībām; zaļā cepure nozīmē radošo domāšanu un kustību,

lai radītu jaunas idejas un risinājumus; zilā cepure koncentrējas uz pārdomām, metazinībām un nepieciešamību pārvaldīt domāšanas procesu (*Serrat, 2017*);

- ✓ alternatīvu salīdzinājums ir grupas lēmumu pieņemšanas metode, kur fakti ir nošķirti no pieņēmumiem, lai radītu alternatīvus risinājumus, kopēji kritēriji tiek vērtēti pirms to kategorizēšanas, un gan alternatīvu stiprās puses, gan vājās vietas ir redzamas ikvienam;
- ✓ turklāt Kekarā tika izmantota metode, ko dēvē par “demologu” (no grieķu *demos* = cilvēki un *logos* = runa), kad visa kopiena ir iesaistījusies sarunu un klausīšanās procesā par kādu tēmu, izmantojot formālas un neformālas, mazas un lielas tikšanās, mutisko informācijas apmaiņu, sociālos tīklus, drukātos vietējos plašsaziņas līdzekļus, laikrakstus un apraides masu saziņas līdzekļus. Plāns ir iedalīts septiņās jomās, kur darbojas ar faktiem par projektu un izmanto optimismu, pesimismu, sabiedrības locekļu izjūtas un radošumu, lai pieņemtu lēmumu.

3. tabula

Sabiedrības iesaistīšanas procesa izvērtējumā gūtie secinājumi (autora izstrādāti)

Dalībnieks	Gūtie secinājumi
Latvija, analīzes objekts: Tūja, Garupe	Kopienas plānošanas procesā un attīstības plāna īstenošanā ir svarīgi iesaistīt visus kopienas dalībniekus (arī sezonas iedzīvotājus). Sabiedrības motivācija piedalīties un pievērst uzmanību alternatīvām iesaistes metodēm. Jaunas zināšanas par ĢIS (ietekmējošo faktoru slāņiem un grupām) kā informācijas nodošanas līdzekli un pamatu iedzīvotāju ilgtermiņa plānošanai no apakšas uz augšu. Sabiedrības locekļiem rūp (interesē) dabas daudzveidība, tīra vide un ilgtspējīga attīstība.
Zviedrija, analīzes objekti: Arkösund, Ekön, Bergön	Dažādu mērķa grupu iesaistīšana plānošanas procesā, izmantojot jaunu dialoga formu. Plānošanas un attīstības procesiem jābūt sabiedrībai redzamākiem. Ārējo konsultāciju izmantošana plānojuma izstrādē kopā ar zemes īpašnieku. Zināšanas par vadītāju un zinātnieku zināšanu apmaiņu, kā arī vietējo zināšanu, pieredzes iekļaušanu ainavu veidošanā.
Somija, analīzes objekti: Mariehamn un Sund, Kõkar	Jauna pieeja, lai panāktu labāku vietējo iesaisti un sadarbību starp dažādām interešu grupām. Labākas izpratnes veidošana par ekosistēmu pakalpojumiem ilgtspējīgas plānošanas procesā. Zināšanas par ekokartēšanu un sabiedrības iesaistes platformu <i>maptionnaire</i> . Ir svarīgi jau agrīnā plānošanas posmā iesaistīt vietējos iedzīvotājus, lai cilvēki saprastu, kas jādara. Projektā jācenšas iekļaut funkcionējošas zaļās infrastruktūras, kas ir svarīgas apkaimes (ciema) plānošanai.
Igaunija, analīzes objekts: Särema	Teritorijas plānošanas procesā jāiesaista vietējās kopienas iedzīvotāji un viņu neformālās grupas, jo iedzīvotāji labāk izprot situāciju un labāk risina problēmas. Jāatrod līdzsvars starp plānošanu un aizsardzību. Darbs ar pamatskolām un sabiedrības locekļu iesaistīšana, lai novērtētu un rūpētos par vidi.

Izvērtējot pieredzes iegūšanas procesu projekta īstenošanas laikā, tika noteikti četri pamatjautājumi: 1) mērķi un uzdevumi; 2) sabiedrības iesaistīšanas metodes; 3) šķēršļi un problēmas; 4) gūtās atziņas.

Projektā galvenie pilotteritoriju mērķi ir ilgtspējīgi plāni ar holistisku perspektīvu, kur sabalansētas dažādas intereses, daba, kultūra un sociālās vērtības, kā arī vietējās prasības ekonomikas attīstībai. Projekts sniedz ieguldījumu telpiskās attīstības plānošanas procesa pilnveidošanā, ietverot sabiedrības iesaistīšanu teritorijas plānošanā un īstenošanā. Vietējā

sadarbība un iesaistīšanās ir ļoti svarīga, lai veiksmīgi īstenotu ilgtspējīgus piekrastes plānus. Salīdzinot ar pilotteritoriju attīstības plāniem saistītos galvenos uzdevumus, var secināt, ka tiem piemīt līdzība detaļu un darbības jomas atšķirībās.

Visos gadījumos dominējoša ir dažādu ieinteresēto grupu iesaiste telpiskās un kopienas plānošanas procesā un attīstības plāna īstenošanā. Plašas sabiedrības un interešu grupu iesaistīšana ekoloģiskajos, kultūras un sociālajos jautājumos, kā arī plānošanas procesā nodrošina labāku informācijas pieejamību plānošanas posmā un iespēju paust savas bažas un ierosinājumus plānošanas procesā.

Šajā apakšnodaļā iekļautās daļas angļu valodā pirmēji publicētas žurnāla *Architecture and Urban Planning* rakstā *Evaluation of Community Involvement in Participatory Process – Lessons Learned in the Baltic Sea Region* (doi:10.2478/aup-2020-0009).

2.3. Objektīva lēmumu pieņemšana

Šī apakšnodaļa sniedz akceptu par mūsdienīgu rīku un novērtēšanas metožu nepieciešamību, lai ciema plāna izstrādes posmā neformāli pieņemtie lēmumu būtu mērķtiecīgi un ilgtspējīgi. Šai pieejai palīdz objektīva lēmumu pieņemšana, kas balstās datos un zināšanās. Šajā apakšnodaļā tiek skaidrots, kā iespējams ar datiem ticami novērtēt ciema attīstību.

Pēdējo gadu aktualitāte apdzīvotu vietu un apkaimju plānošanā ir aizvien jaunu tehnoloģisko rīku izmantošana ne tikai lēmumu pieņemšanā, bet arī ekonomiski izdevīgāko risinājumu meklēšanā un sabiedrības iesaistē. Plašākā nozīmē šis process tiek saukts par *Smart City*, šaurākā nozīmē ietver gan transporta un cilvēku plūsmu organizāciju, gan infrastruktūras un ēku plānošanu/projektēšanu, gan arī pakalpojuma izvietojumu un enerģijas izmantošanu.

Nemot vērā sākotnējo veiksmīgo pieredzi, paredzams, ka tuvākajos gados šīs koncepcijas tikai aizvien ātrāk attīstīsies – jo, no vienas puses, šīs tehnoloģijas uzlabo risinājumu kvalitāti, no otras puses, samazina arī dažādas uzturēšanas un attīstības izmaksas. Vienlaikus no teorētiskā viedokļa šādu sistēmu izmantošana veicina apdzīvotu vietu ilgtspējīgu attīstību, jo tā veicina apdzīvotu vietu sociālo resursu izmantošanu – aizvien lielāku cilvēku skaita iesaistīšanu vietas attīstībai būtisku lēmumu pieņemšanā.

Šajā apakšnodaļā iekļautās daļas angļu valodā pirmēji publicētas konferences *Riga Technical University 58th International Scientific Conference “Scientific Conference on Economics and Entrepreneurship” (SCEE’2017)* tēžu krājuma rakstā *Local Economic Development Planning Tools: from Subjective to Objective Ones*.

2.4. Ciema attīstības novērtēšanas rādītāji

Šajā apakšnodaļā pētīts vietējais teritorijas plānojums Baltijas jūras reģiona ģeogrāfiskās informācijas sistēmas (ĢIS) izmantošanas kontekstā, kā arī aktualizēts vietējās vajadzībās balstītas plānošanas pieejas viedai un ilgtspējīgai attīstībai piekrastes teritorijās.

Prioritāti ir noteikti dati, kas būtu jāapkopo un jāuzrauga, lai nodrošinātu uzticamu, ilgtermiņa un viedo attīstību noteiktās piekrastes zonas teritorijās. Vietējo vajadzību plānošanas pieeju padziļināta izpēte tiks nodrošināta turpmākā indikatoru analīzes rīka izpētē jauniem, apzinātiem

un objektīviem lēmumiem un spilgtiem risinājumiem ciemu un apkaimju teritorijas plānošanā. Tika izstrādātas divas indikatoru grupas, kas ietekmē piekastes ciemu vai apkaimes viedo attīstību.

Viens no lielākajiem izaicinājumiem datu modeļa veidošanā ir piemērotu indikatoru izvēle vietējo teritoriju analīzei. Pastāv divi principiāli veidi, kā atrisināt šo “rādītāju” problēmu. Viena no metodēm apgabala analīzei ir izmantot dažāda veida rādītājus, kas raksturo apgabalu funkcijas, struktūras un atrašanās vietas izteiksmē (*Hopkins, Bailly, Stottrup*, 2011). Šo trīs lielo grupu izmantošanai būtu nepieciešama plaša analīze, iekļaujot vēsturiskos, finanšu, sociālos, ekoloģiskos un klimata datus (*Denzin, Lincoln*, 1994). Aptverot teritorijas rādītājus, vietējai sabiedrībai sadarbībā ar pašvaldību iespējams izstrādāt ciema vai apkaimes teritorijas attīstības ilgtermiņa stratēģiju. Viens no svarīgiem rādītājiem ir sabiedriskums. Pasaules Veselības organizācija kopā ar Slimību profilakses un veselības veicināšanas centru *Healthy People 2020* iniciatīvas ietvaros noteica sociālo atbalstu un labas sociālās attiecības kā galvenos veselības un labklājības faktoros. Projekts “Publiskās telpas” parādīja, kā strādāt ar dažādām vietām (*Parker, Manson, Janssen*, 2003; *Public Spaces*, 2016). Lai risinātu šo izaicinājumu, vietējai sabiedrībai vissvarīgākā rādītāju grupa ir: sabiedriskums; lietojamība un aktivitāte; komforts un ārējais tēls; piekļuve un sasaiste, kas veido autora izstrādātās apakšgrupas (4. tab.).

4. tabula

Ciema vai apkaimes plānošanas ietekmējošo rādītāju grupa (autora izstrādāta, izmantojot apakšnodaļas pirmatnējo rakstu)

Ciema/apkaimes dzīve			
Sociālās aktivitātes	Lietojumi un darbības	Komforts un tēls	Piekļuve un saites
Iedzīvotāji	Vietējā uzņēmējdarbība	Noziedzības līmenis	Transporta kustība
Veselības aprūpe	Ienākumi	Sanitārijas līmenis	Sabiedriskais transports
Kopiena	Zemes vērtība	Apbūves kvalitāte	Tūrisms un velotūrisms
Brīvprātīgais darbs	Nomas cenas	Vides rādītāji	Autostāvvietas
Atpūtas vietas	Veikals	—	—
Publiskā telpa	—	—	—
Izglītība	—	—	—

Vēl viena vietējo teritoriju analīzes metode ir pievērst īpašu uzmanību vietējās teritorijas vēsturiskās attīstības analīzei, apkopot tās tradīcijas un rast ilgtspējīgu veidu nākotnē tradīciju un kultūras integrācijai ar teritorijas attīstību. Šī vietējās teritorijas īpašība var prasīt unikālu pieeju un pievēršanos dažādiem rādītājiem, kam ir liela nozīme teritorijas tēla rādīšanā un pievilcībā (*Kārkliņa*, 2012). Saskaņā ar ekspertu interviju rezultātiem, tika izstrādātas sešas rādītāju grupas (5. tab.):

- ✓ ekonomiskie faktori;
- ✓ sociālie faktori;
- ✓ vides faktori;
- ✓ kultūrvēsturiskie faktori;
- ✓ pašvaldības pakalpojumu grozs;
- ✓ specifiski jūras resursi (ūdeņos un iekšzemē).

Ciema vai apkaimes plānošanas ietekmējošie rādītāji (autora izstrādāti, izmantojot apakšnodaļas pirmatnējo rakstu)

Vietējās teritorijas rādītāji
I. Ekonomiskie faktori vietējā teritorijā
- nodarbinātība - atalgojums - nekustamais īpašums ciemā/apkaimē (SA – nekustamā īpašuma lietošanas sezonālitate) - migrācija (SA – īpaši sezonālā migrācija) - uzņēmējdarbība vietējā teritorijā un pašvaldībā (reģionā) (SE – jomās, kas ir tieši saistītas ar jūras resursiem) - pašvaldību izdevumi sociālajam un citam atbalstam vai nodokļu atlaidēm ciemā/apkaimē (ja attiecināms; zemei vai nekustamajam īpašumam)
II. Sociālie faktori vietējā teritorijā
- iedzīvotāju struktūra - tautība - mājsaimniecības lielums - izglītības līmenis - attieksme pret ārzemniekiem vietējās teritorijās
III. Vides faktori
- informācija par mājokli - vietējā teritorijā piegādāto un saražoto resursu kvalitāte un apjoms - vides informācija (SE – aizsargājamās teritorijas, jūras resursu aizsardzība un ilgtspējīga izmantošana) - īpašuma struktūra - ekoloģiskā struktūra (SE — jūras resursi un klimata pārmaiņu ietekme uz tiem)
IV. Kultūrvēsturiskie faktori
- kultūras pasākumi - brīvā laika pavadīšanas iespējas vietējiem iedzīvotājiem (kafejnīcas, pastaiga, mežs, veikali, īslaicīga migrācija, mājas un sports) - tūristu skaits gadā, izlietotie finanšu līdzekļi - vēsturiskās saiknes ar teritoriju, tradīcijas vietējā sabiedrībā (pirts, zivju kūpināšana, ogu lasīšana utt.) (SE – makšķerēšanas tradīcijas, atpūtas tradīcijas) - iedzīvotāju aktivitāte un sadarbības līmenis ar pašvaldību (ciemā, ciema vecākais, <i>Facebook</i> grupa, <i>WhatsApp</i> grupa utt.)
V. Pakalpojumu grozs
- taksometrs - sabiedriskais transports - reģionālie un valdības centri - spēkā esošie noteikumi - veselības pakalpojumi - veikala pakalpojumi

Vietējo teritoriju analīzei jāizvēlas metodes, kas nodrošina precīzus datus. Šiem datiem jāaptver lielākā teritorijas un lielākā iedzīvotāju daļa. Triangulācija ietver dažādu metožu un avotu izmantošanu, lai pārbaudītu no datiem izdarīto secinājumu integritāti vai paplašinātu tos. Triangulāciju kā jēdzienu plaši pieņēmuši un attīstījuši kvalitātīvo pētījumu piekritēji, kuri izmanto to kā līdzekli, lai izpētītu datu un no tiem izrietošo secinājumu “konverģenci” (*Galdeano-Gómez, Aznar-Sánchez, Pérez-Mesa, 2011*). Šī metode bieži tiek minēta kā viena no galvenajām metodēm kvalitatīvu pētījumu pierādījumu apstiprināšanai.

Datu vākšanas metodes:

- ✓ ģeotelpisko datu kartēšana – ģeodēziskā uzmērīšana uz lauka, ģeotelpiskās datubāzes izmantošana vides datu vākšanai;
- ✓ aptauja – rakstisko metožu izmantojums, sociālo formu, iespējams arī ĢIS platformas izmantošana;
- ✓ intervija – kultūras informācijas un iedzīvotāju vajadzību apkopojums;
- ✓ novērojumi – informācijas vākšana par iedzīvotāju paradumiem un uzvedību;
- ✓ satura analīze – informācijas apkopojums par valdības dienestiem un noteikumiem, valdības lēmumiem un iesniegumiem.

Informācijas datu avotu dažādība no kartēm līdz datubāzēm (6. tab.):

- ✓ ģeotelpiskās datubāzes (tekstuālās un grafiskās);
- ✓ statistikas datubāzes;
- ✓ arhīvi;
- ✓ novērojumi uz vietas.

6. tabula

Rādītāju datu avoti (autora izstrādāti, izmantojot apakšnodaļas pirmatnējo rakstu)

Ciema/apkaimes dzīve			
Sociālās aktivitātes	Lietojumi un darbības	Komforts un tēls	Piekluve un saites
Kopienas un sabiedrības reģistri	Valsts reģistri	Pašvaldības reģistri	
Iedzīvotāju reģistrs	Kadastrs	Uzņēmumu reģistrs	
Zemes vienību reģistrs	Noziegumu statistika	Dzīvojamo māju reģistrs	
Kopienas reģistri	Sabiedriskā transporta reģistrs	Satiksmes datu reģistrs	
Statistiskie dati	Ģeotelpiskās datubāzes	Ģeoportāls	
Nodokļu datubāzes		Nodarbinātības datubāzes	

Tika izpētīta vietējo teritoriju plānošana ciemiem un apkaimēm Baltijas jūras piekrastes teritorijās ĢIS izmantošanas kontekstā, akcentējot tās aktualitāti vietējās vajadzībās balstītu plānošanas pieeju izstrādē. Lai sasniegtu mērķi, tika izstrādātas trīs rādītāju grupas (statistikas dati, ģeotelpiskā informācija un dinamiskā informācija), kas ietekmē ciema vai apkaimes plānošanu. Pētījuma autors paskaidroja cieto datu un ĢIS izmantošanas primāro ideju, izstrādājot indikatoru analīzes rīka informācijas sistēmas arhitektūru.

Rādītāji tiek izmantoti, lai, pamatojoties uz ticamiem pierādījumiem, analizētu Baltijas jūras piekrastes ciemu un apkaimes pašreizējo stāvokli un prognozētu turpmāko attīstību. ĢIS ir viens no labākajiem veidiem, kā prezentēt un apstrādāt statistisko un ģeotelpisko informāciju, izmantojot telpiskās analīzes metodes, piemēram, ģeoapstrādi. Rādītāji sniedz potenciālu ieguldījumu vietējās teritorijas sociālajā, ekonomiskajā un ilgtspējīgajā attīstībā un kvalitātes uzlabošanas izaugsmē (potenciālie nākotnes slāņi). Tas veido labākas kopienas nākamajām paaudzēm un dzīvotspējīgas kopienas, kā arī rada vietējās plānošanas pakalpojumus, pilsētu un reģionālo plānošanu. Degradēto teritoriju attīstības un zemes ierīcības plānus var pielāgot tā, lai ar ieinteresēto pušu dialoga un sadarbības palīdzību sasniegtu lielāko daļu no iedzīvotāju sagaidāmajiem rezultātiem (lai attīstītu saliedētu kopienas).

Šajā apakšnodaļā iekļautās daļas angļu valodā pirmēji publicētas žurnāla *Sustainability* rakstā *Indicators for the Smart Development of Villages and Neighbourhoods in Baltic Sea Coastal Areas* (doi:10.3390/su12135293).

Nemot vērā to, ka pētījuma 1. nodaļā tika novērtēta ciemu, kopienu, viedo ciemu, plānošanas sistēmas būtība un to formālās, neformālās pieejas, 2. nodaļā detalizēti analizēts teritoriju plānošanas pamatprocess. Tika salīdzinātas klasiskās pieejas sabiedrības iesaistīšanai, kas skaidri iezīmēja to, ka, izstrādājot ciemu attīstības plānošanas līmeni, ir jākombinē klasiskais un normatīvi regulētais modelis ar vairāk neformālu pieeju un kopienu iesaistošām aktivitātēm. **Šī formālās un neformālās pieejas kombinācija ļauj iedzīvotājiem ilgtspējīgas attīstības sociālo, kultūras un garīgo dimensiju.** Vienlaikus tika pētīta informācija par lēmumu pieņemšanu un ciemu attīstības novērtēšanas indikatoriem, kas **ļauj iedzīvotājiem ilgtspējīgas attīstības politisko dimensiju**, un tas nozīmē, ka sadarbības ietvarā tiek pieņemti atbildīgi lēmumi.

Pētījuma 3. nodaļā analizēta vietas ekonomika un vietas potenciāls, kas var nodrošināt ilgtspējīgas attīstības **ekonomiskās un ekoloģiskās dimensijas iedzīvotājiem.**

3. Vietas ekonomika un potenciāls

Šajā pētījuma nodaļā tiek noteikti vietējās kopienas attīstības ekonomiskie aspekti piekrastes teritorijās, kā arī pētīta kultūra kā vietas attīstības potenciāls. Šie divi aspekti noslēdz ilgtspējīgas attīstības dimensiju nozīmes izvērtējumu ciema attīstības plānošanā.

Šajā nodaļā vērtēti nosacījumi gudrai piekrastes ekonomikas attīstībai, izmantojot vietējos resursus. Papildus ir identificēti Baltijas jūras piedāvātie resursi un vēsturiskie piekrastes kultūras resursi, kas var sniegt būtisku ieguldījumu un ietvaru piekrastes ciemu plānošanā.

3.1. Piekrastes teritoriju ekonomiskās attīstības resursu izpēte

Apakšnodaļā ir sniegts skatījums par to, kāds ir ES un Latvijas redzējums par jūras resursu izmantošanu un nozīmi ekonomikas attīstībā un viedā specializācijā. Ir pētīts, kā starptautiski un nacionāli lēmumi tieši ietekmē vietējo kopienu un tās ekonomisko attīstību, jo šādi apsvērumi ir jāņem vērā ciema attīstības plāna izstrādē – ciems “dzīvo” tiešā ietekmē no apkārtējās vides un savstarpējām saitēm. Tādējādi ir apkopota informācija par tiem ieviešanas mehānismiem, kas paredzēti jūras un piekrastes resursu izmantošanai efektīvai Latvijas viedās specializācijas stratēģijas (*RIS3*) ieviešanai un novērtē šo mehānismu ieviešanas iespējas Latvijas piekrastes teritorijās. Konkrētā analīze veikta pēc detalizētas dokumentu izpētes (ES līmeņa plānošanas dokumenti, nacionāla līmeņa plānošanas un politikas dokumenti, reģionālā un vietēja līmeņa plānošanas politikas dokumenti) un apkopota informācija, kas iegūta intervijās un fokusgrupās ar nacionāla, reģionāla un vietēja līmeņa ekspertiem.

Viedās specializācijas stratēģijas

ES līmenis. Atzīstot, ka ekonomiskās realitātes maina pasauli ātrāk nekā globālā politika, lai veicinātu lielāku ekonomisko neatkarību un sasniegtu ilgtspējīgāku nākotni, Eiropas Komisija 2010. gadā ir apstiprinājusi stratēģiju viedai, ilgtspējīgai un iekļaujošai izaugsmei *EUROPE 2020*, kurā iekļautas trīs savstarpēji papildinošas prioritātes:

(P1) viedā izaugsme – ekonomiska izaugsme, kas balstīta zināšanās un inovācijā;

(P2) ilgtspējīga izaugsme – resursu efektivitāti rosinoša izaugsme, zaļāka un konkurētspējīgāka ekonomika;

(P3) iekļaujoša izaugsme – tādas ekonomikas veicināšana, kas veicina nodarbinātību un nodrošina sociālo un teritoriālo kohēziju.

Latvijas nacionālais līmenis. Latvijā 2013. gadā ir apstiprinātas “Zinātnes, tehnoloģijas attīstības un inovācijas pamatnostādnes 2014.–2020. gadam”, kas atbilst *EUROPA 2020* noteiktajam par nacionālās/reģionālās zinātnes un inovāciju stratēģijas viedai specializācijai izstrādi un Nacionālā attīstības plānā noteiktajam par Zinātnes, tehnoloģiju un inovācijas attīstības politiku. Latvijā pastāv arī nacionālā industriālā politika Nacionālās industriālās politikas pamatnostādnes 2014.–2020. gadam formā, kas paredz veicināt ekonomikas strukturālas izmaiņas par labu preču un pakalpojumu ar augstāku pievienoto vērtību ražošanai, t. sk. rūpniecības lomas palielināšanai, rūpniecības un pakalpojumu modernizācijai un dažādākam eksporta grozam. Latvijā ir izstrādāts ziņojums par “Viedās specializācijas stratēģijas izstrādi”, kurā definēts, ka *RIS3* paredz pētniecības un inovāciju resursus mērķtiecīgi fokusēt inovāciju prioritātēs – tajās zināšanu specializācijas jomās, kur valstij ir salīdzinošas priekšrocības vai arī eksistē aktīvi, uz kuru bāzes šādas priekšrocības var radīt. Latvijas viedās specializācijas stratēģija teritoriju līdzsvarotas attīstības veicināšanai ir noteikusi prioritāti, kas paredz teritoriju esošo resursu

apzināšanu un specializāciju, izvirzot perspektīvās ekonomiskās attīstības iespējas un virzienus, t. sk. vadošos un perspektīvos uzņēmējdarbības virzienus pašvaldības teritorijās.

Latvijā identificētas šādas viedās specializācijas jomas:

- zinātnietilpīga bioekonomika;
- biomedicīna, medicīnas tehnoloģijas,
- biofarmācija un biotehnoloģijas;
- viedie materiāli un viedās inženiersistēmas tehnoloģijas;
- viedā enerģētika;
- informācijas un komunikāciju tehnoloģijas (Latvijas Republikas Ministru kabinets (2014)).

Zilās izaugsmes (*Blue Growth*) politikas apskats

Zilā izaugsme (*Blue Growth*) ir integrēta pieeja, lai stimulētu jūras ekonomiku, kas līdzīgi kā viedās specializācijas koncepts pievērš nozīmīgu vērību inovācijām, jaunu kompāniju veidošanai, augšupejošu pieeju un vērtības ķēžu attīstību. Tā saukto zilo vērtības tīklu izveidei nepieciešama:

- 1) sadarbības tīklošanās attīstība starp piegādātājiem un veicinātājiem;
- 2) infrastruktūras dalīšanās;
- 3) zilo klāsteru un tīklu veicināšana.

Eiropas Komisija 2014. gadā izstrādājusi dokumentu "Ilgtspējīga zilā izaugsme Baltijas jūras reģionam" (*A Sustainable Blue Growth Agenda for the Baltic Sea Region*), kas piedāvā stratēģisku pieeju esošo jūras un piekrastes resursu izmantošanai, balstoties šādos pilāros:

- 1) konsistentu pieeju inovācijām, lai palielinātu ilgtspēju;
- 2) zināšanas un kvalifikācijas un klāsteru attīstība;
- 3) finanšu pieejamība jūras ekonomikas sektoriem (Eiropas Komisija, 2017).

Iepriekš minēto aktivitāšu stimulēšana iniciējama no privātā sektora puses. No publiskā sektora sagaidāmas šādas aktivitātes:

- ✓ kompetenču attīstība un zināšanu dalīšanās;
- ✓ jūras klāsteru izmantošana viedās specializācijas veicināšanai;
- ✓ pārrobežu sadarbības veicināšana;
- ✓ sadarbības "laboratoriju" popularizēšana.

Zilās izaugsmes koncepts ir izstrādāts Eiropas Komisijā (*DG Mare*), un tas radīts, lai izmantotu Eiropas okeānu un jūras piekrastes darba vietu radīšanai un izaugsmei. Tas ir veids, kā inovatīvā veidā attīstītu jūras aktivitātes, kas bieži vien ir atkarīgas cīta no citas, kas savukārt palaujas uz kopīgām zināšanām un infrastruktūras dalīšanu. Koncepta ieviešana ir būtiska inovāciju esamība visu sektoru kontekstā, un tā nevar tikt ieviesta atsevišķu sektoru kontekstā.

Kopumā tiek identificētas sešas zilās izaugsmes funkcijas:

- ✓ jūras transports un kuģu būve;
- ✓ pārtika, uzturs, veselība un ekosistēmas pakalpojumi;
- ✓ enerģija un izejvielas;
- ✓ atpūta, darbs un dzīvošana;
- ✓ piekrastes aizsardzība;
- ✓ jūras kontrole un uzraudzība (Eiropas Komisija, 2017).

Izpētot politiskos dokumentus un to izstrādes pamatotību, secināms, ka jūru un okeānu ekonomiskā potenciāla ilgtspējīga izmantošana ir viens no galvenajiem ES jūrlietu politikas elementiem, kurā okeāna enerģija atzīta kā viena no piecām jūras ekonomikas attīstības jomām, kas varētu sekmēt darba vietu radīšanu piekrastē.

Savukārt atbilstoši Latvijas valsts ilgtermiņa tematiskajam plānojumam Baltijas jūras piekrastes publiskās infrastruktūras attīstībai, kas izstrādāts 2016. gadā, piekrasti apraksta kā unikālu, daudzveidīgu, ilgtspējīgu un ekonomiski aktīvu telpu ar tīru ūdeni, gaisu, pludmali, mazpārveidotām ainavām un kvalitatīvu dzīves vidi (Vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministrija, 2016).

Lai arī Latvijas plānošanas dokumenti ir saistīti ar ES politikas dokumentos norādītajām prioritātēm, Latvijā neizceļ atsevišķus *RIS3* pasākumus piekrastes izaugsmei, tomēr tā tiek skatīta kontekstā ar Latvijas *RIS3* īstenošanas atbalstu kā papildinoša iespēja. Latvijā nav izstrādāta zilās izaugsmes (*Blue Growth*) politika vai stratēģija, bet šādi plāni ir citās Baltijas jūras reģiona valstīs (reģionos), līdz ar to arī Latvijai ir jāturpina ciešāka sadarbība ar citām Baltijas jūras piekrastes teritorijām, lai veicinātu ne tikai valsts, bet arī visa ES reģiona resursu efektīvāku izmantošanu un viedu izaugsmi.

Nemot vērā iepriekš norādīto informāciju par *Smart Specialisation*, *Blue Growth* un jaunās ekonomikas augsmes teorijas nosacījumus (katrai valstij vai reģionam ir jāmeklē savs tehnoloģiju attīstības ceļš), pētījuma autora skatījumā, lai nodrošinātu piekrastes kopienu ilgtspējīgas attīstības ekonomikas dimensijas iedzīvināšanu, svarīgākie saimnieciskās darbības virzieni Baltijas jūras piekrastē ir šādi:

- ✓ tūrisms un atpūtas organizēšana, ietverot kūrortoloģiju;
- ✓ ostu darbība, iekļaujot jahtu uzņemšanu un apkalpošanu, kā arī kuģu un ar to saistīto iekārtu un aprīkojuma būvniecība;
- ✓ zvejniecība, zivju apstrāde, īpaši tās tradicionālie veidi;
- ✓ atjaunojamo enerģijas resursu (vēja, ūdens, viļņu, biomasas u. c.) izmantošana.

Šajā apakšnodaļā iekļautās daļas angļu valodā pirmēji publicētas žurnāla *Latvian Journal of Physics and Technical Sciences* rakstā *Identification of Maritime Technology Development Mechanisms in the Context of Latvian Smart Specialisation and Blue Growth* (doi:10.2478/lpts-2018-0029) un konferences *Conference Series: Earth and Environmental Science. Vol. 453: 5th International Conference on Green Materials and Environmental Engineering (GMEE2019)* pilna apmēra rakstā *Sea Natural Resource Potential for Blue Growth Policy Implementation in Baltic Sea Region* (doi:10.1088/1755-1315/453/1/012033).

3.2 Kultūras kā vietas ekonomiskās attīstības priekšnosacījuma izpēte

Šajā pētījuma apakšnodaļā autors veic salīdzinošu pētījumu trīs vietējās kopienās – Latvijā (Carnikavas ciems), Zviedrijā (*Hults Bruk* ciemā) un Ukrainā (*Vygoda* ciemā), lai pārliecinātos par kultūras vērtību un kultūras mantojuma nozīmīgumu vietējās kopienas un vietējās ekonomikas attīstībā. Šīs apakšnodaļas uzdevums ir apskatīt ilgtspējīgas attīstības kultūras dimensijas aspektus.

Konkrētās teritorijas (ciemi) ir izvēlēti, lai pārbaudītu ilgtspējas dimensiju nozīmību dažādos ekonomiskās attīstības stadijās (līmeņos) esošās valstīs, vienlaikus saglabājot nosacījumu, ka ciems atrodas tuvu ekonomikas attīstībai nozīmīgai vietai (pilsētai).

Kultūras nozīme ilgtspējīgas attīstības kontekstā ir norādīta ne tikai kultūras dimensijā, bet arī ekonomiskā dimensijas ietvarā.

Tai pat laikā jaunās ekonomikas augsmes teorijas (*Audretsch, Keilbach, Lehmann, 2006*) pamatā ir doma par to, ka katrai valstij vai reģionam ir jāmeklē savs tehnoloģiju attīstības ceļš. Ir jāsasniedz konkrētajam vides, dabas un cilvēkresursu zināšanu līmenim atbilstošs tehnoloģiskais progress, jo citu reģionu tehnoloģiju pielāgošana nozīmē vecu, jau izmantotu ideju atkārtosanos,

bet mūsdienu pircēju interesē tikai inovatīvi, efektīvi un pēc iespējas lētāki produkti vai pakalpojumi. Tomēr šādu rezultātu var sasniegt tikai ar jaunu ideju, tehnoloģiju un efektīvu materiālu izlietojumu un cilvēkresursu vadību. Līdz ar to tieši lokālā līmenī iespējams sniegt atbalstu uzņēmējdarbības attīstībai, veidojot zināšanas, cilvēkkapitālu un ilgtspējīgus resursu izmantošanas veidus.

Promocijas darba izstrādes gaitā autors veicis starptautisku pētījumu par kultūras nozīmi vietējās kopienas un vietējās ekonomikas attīstībā, tai skaitā novērtējot sava tehnoloģiskā ceļa veidošanas iespējas, kas balstās vietas kultūras vērtībās.

Autors izvēlējās trīs apdzīvotas vietas Eiropā, lai uz vietas noskaidrotu un novērtētu vietējo ekonomisko situāciju, kā arī to kultūras iezīmes un mantojumu, lai gūtu viedokli un pārliecību par kultūras dimensijas ietekmi uz vietējās ekonomikas attīstību. Autors sniedz ieskatu vietu izvēles procesā, kā arī pārskatu par būtiskāko iegūto informāciju.

Autors pētījuma veikšanas vietas izvēlējās pēc šādiem apsvērumiem:

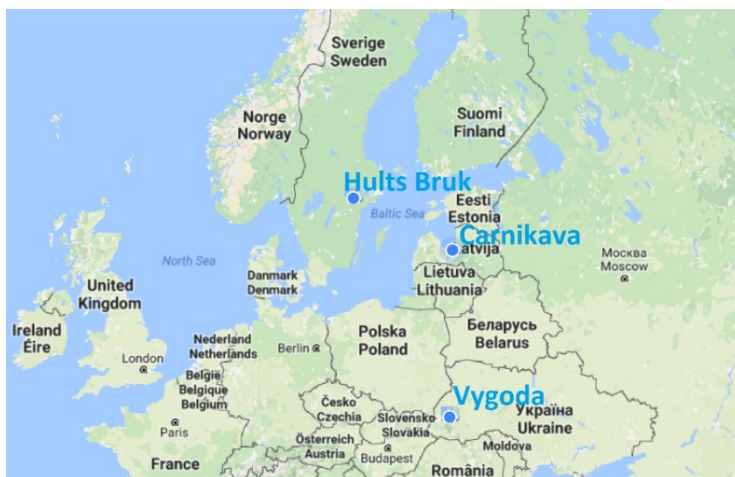
- ✓ pētāmajai kopienai ir jāatrodas sasniedzamā attālumā no pētnieku mītnes vietas, respektīvi Eiropā;
- ✓ pētāmajai kopienai ir jāatrodas dažāda attīstības līmeņa valstīs, kurām nav izteikta kopīga kultūras mantojuma;
- ✓ pētāmajai kopienai ir jābūt līdzīgam ģeogrāfiskam novietojumam – teritorijai ir jābūt izvietotai tieši lielas apdzīvotas vietas tuvumā.

7. tabula

Pētāmās teritorijas izvēles faktori (autora izstrādāti)

Valsts attīstības līmenis pēc GDP (EUPEDIA, 2019)	Lielākā apdzīvotā vieta	Kultūras iezīmes (<i>Encyclopædia Britannica</i>)	Izvēlētā teritorija
Zviedrija – augsti ekonomiski attīstīta valsts	Norčepinga un reģions	Piederība Skandināvijas kultūrai	<i>Hults Bruk village</i>
Latvija – vidēji ekonomiski attīstīta valsts	Rīga un reģions	Piederība Baltijas reģiona kultūrai	<i>Carnikava village</i>
Ukraina – salīdzinoši zemi ekonomiski attīstīta valsts	<i>Dolyna</i> un reģions	Piederība slāvu kultūrai	<i>Vygoda village</i>

Pētījuma uzskatāmībai izvēlētās teritorijas attēlotas Eiropas kartē (6. att.).

6. att. Pētījuma teritoriju izvietojums (autora izstrādāts).

Vietu ekonomikas un kultūras izpētes rezultāti (“uz vietas”)

Hults Bruk ciems atrodas Zviedrijā un ir izvietots nelielā attālumā no Noršēpingas pilsētas, atrodoties tās areālā. Ciemā praktiski nav ekonomiskās aktivitātes, jo ciema iedzīvotāju skaits ir ļoti neliels. Tai pat laikā ciema vēsturiskā ekonomiskā attīstība ir notikusi, balstoties kalēja amatā (jau no 1697. gada). Šobrīd ciema lielākais darba devējs ir uzņēmums ar tādu pašu nosaukumu kā ciems.

Mainoties dažādām ekonomiskajām situācijām, kalēja vēsturiskais amats ir saglabājis savu nozīmību, jo galvenais ciemā ražotais produkts ir cirvji, kas tiek eksportēti uz daudzām pasaules valstīm.

Bez kalēja amata izmantošanas produkta ražošanā vietējā kopiena kalšanu uzskata par savu pastāvēšanas pamatu, tādēļ ar ciema iedzīvotāju iniciatīvu tiek attīstīts kalēju amats centrs. Šis centrs kalpo gan par kopienas identitātes un socializācijas centru, gan arī sociālā atbalsta centru, jo sociālās atstumtības riskam pakļautajām personām tiek sniegta iespēja apgūt vēsturisko amatu.

Ciema iedzīvotāji uzskata, ka kalēja amats un kalēju izstrādātie produkti ir viņu kopējā identitāte, kas nākotnē ļaus attīstīt tādas papildinošās ekonomiskās jomas kā tūrisms un ar to saistītie pakalpojumi.

Carnikavas ciems atrodas Latvijā un ir izvietots nelielā attālumā no Rīgas pilsētas, atrodoties tās areālā. Ciemā ir ļoti neliela ekonomiskā aktivitāte, jo tā ģeogrāfiskās atrašanās dēļ pēdējā desmitgadē tas audzis imigrācijas dēļ, kas saistīts ar galvaspilsētas iedzīvotāju vēlmi pārvietoties uz dzīvi privātmājās. Šīs migrācijas rezultātā jaunie iedzīvotāji turpina darba gaitas galvaspilsētā, bet dzīvo Carnikavas ciemā.

Par ciema vēsturisko attīstības pamatu ir kļuvusi zvejniecības nozare, kurā gan nav nodarbināts liels darbinieku skaits, bet par vietējo iedzīvotāju piederības simbolu ir kļuvis zvejniecības procesa rezultāts – nēģis. Valsts līmenī šis ciems pirmām kārtām asociējas ar konkrēto pārtikas produktu.

Pateicoties konkrētā produkta popularitātei, arī vietējā kopiena savu atpazīstamību un kopienas pastāvēšanas pamatu būvē uz vēsturiska amata un produkta bāzes. Tai skaitā vietējā kopiena ir panākusi, ka “Carnikavas nēģis” ir ieguvis ģeogrāfiskās izcelsmes produkta aizsardzības statusu ES līmenī.

Šī ciema gadījumā iedzīvotāji uzskata, ka zvejnieka amats ir pietiekami sarežģīts un tā attīstība nenotiks, bet zvejnieku izstrādātie produkti ir viņu kopējā identitāte, kas jau šobrīd veicina tūrismu un ar to saistītos pakalpojumus, tai skaitā arī kultūras dzīvi, piemēram, ikgadējo Nēģu svētku ietvaros.

Vygoda ciems atrodas Ukrainā un ir izvietots nelielā attālumā no *Dolyna* pilsētas, atrodoties tās areālā. Ciemā ir ļoti neliela ekonomiskā aktivitāte, jo tā ģeogrāfiskās atrašanās dēļ uzņēmējdarbības attīstība un darba vietas tiek nodrošinātas pilsētā vai arī vienā no apgabalam tipiskajām nozarēm – mežsaimniecībā.

Ciema iedzīvotāji par savu attīstības stūrakmeni uzskata vēsturiski saglabājušos šaursliežu dzelzceļu, kas ikdienā nodrošina viesu izklaidēšanu. Sākotnēji vilciens ir bijis saistīts ar cilvēku un kravu pārvadāšanu kalnainajā reģionā, bet šobrīd tas kalpo izklaidēšanas vajadzībām.

Vietējā kopiena jau šobrīd ir sapratusi, ka šis vēsturiskais objekts ir interesants viesiem un tūristiem, tādēļ ar ES līdzekļu atbalstu ir izveidots tūrisma centrs ar vilciena muzeju, kā arī šajās telpās tiek tirgoti vietējo ražotāju produkti un izstrādājumi. Vienlaikus pieaugošā viesu un tūristu plūsma veicina aizvien jaunu papildinošo pakalpojumu attīstību, piemēram, sabiedriskās ēdināšanas iestādes.

Visās izpētes teritorijās kultūras dimensijai ir bijusi nozīme šodienas ciema kopienas identitātē un ekonomiskajos procesos. Autors atzīmē, ka kultūras mantojums ekonomiskajos procesos var izpausties dažādi – gan vēsturiskos produktos, gan pakalpojumos, gan arī vēsturisku objektu transformācijā šodienas pakalpojumu sniegšanai. Tādējādi kultūras dimensijai var būt gan tieša ietekme ekonomiskajā attīstībā, piemēram, turpinot ražot konkrētos produktus, gan arī netieša ietekme, veicinot papildinošu preču vai pakalpojumu ražošanu un pārdošanu, bet pašu vēsturisko kultūras faktoru izmantojot kā vietas identitāti un “magnētu”.

Šajā apakšnodaļā iekļautās daļas angļu valodā pirmēji publicētas konferences *2017 2nd SSR International Conference on Social Sciences and Information* rakstu krājuma *Advances in Social and Behavioral Sciences. Vol. 17* rakstā *The Basis for Sustainable Place-based Economic Development: The Role of Cultural Heritage in Latvia, Sweden and Ukraine* (doi:10.26602/asbs.2017.17.32).

3. nodaļa noslēdz visu ilgtspējīgas attīstības dimensiju ieviešanas iespēju novērtējumu ciemu attīstības plānošanas procesā. Pētījuma gaitā noskaidrota katras ilgtspējīgas attīstības dimensijas nozīmes un lietošanas iespējas tieši ciemu plānošanas līmenī, kas izceļas ar visaugstāko sabiedrības iesaistes līmeni un neformālas plānošanas metožu pielietošanu. Visas dimensijas ir nozīmīgas vietējās teritorijas/kopienas attīstības plānošanas modeļa priekšlikuma izstrādei.

Pētījuma noslēguma nodaļa veltīta spēcīgas kopienas nozīmei globālā izaicinājumu kontekstā, tajā identificēti aprobācijas rezultāti ciema attīstības plānošanas pieredzei Latvijā.

Spēcīgas kopienas darbības ietekme uz reģionālo attīstību

Pētījuma izstrādes laikā pasauli pārņēma nebijuši ārkārtas apstākļi un tika izsludināta pasaules līmeņa pandēmija, tāpēc šajā nodaļā noteiktas spēcīgu vietējo kopienu priekšrocības globālu izaicinājumu kontekstā un analizēti izstrādātā ciema attīstības plāna izmēģinājuma rezultāti Latvijā.

4.1. Spēcīgu vietējo kopienu priekšrocības globālās pandēmijas laikā

Šajā apakšnodaļā analizētas vietējās sabiedrības iespējas pirmajā Latvijas valdības noteiktajā *Covid-19* ierobežojumu periodā. Papildus noteikts, vai šajā periodā ir iespējams izmantot viedo ciemu un spēcīgu kopienu priekšrocības. Pētījumā aprakstītā vietējā kopiena analizēta par Latvijas teritorijas ciemiem, kas atrodas Rīgas jūras līča piekrastē.

Latvijā uz trim mēnešiem tika noteikti vairāki ierobežojumi: attālināts darbs, ja iespējams; tālmācība skolās; distances ievērošana, pulcēšanās ierobežojumi līdz pieciem cilvēkiem. Tajā pašā laikā tika samazināti vai atcelti dažādi pakalpojumi, piemēram, sabiedriskais transports, izglītības pakalpojumi, kultūras pakalpojumi u. c. (Latvijas Republikas Ministru kabinets, 2020). Turklāt iedzīvotāji sāka plaši izmantot digitālās tehnoloģijas un to sniegtās iespējas savstarpējai komunikācijai, skolu un augstskolu mācību procesiem, nepieciešamo preču iegādei un uzņēmējdarbības vadīšanai. Autors atzīmē, ka daudzi no šiem procesiem ir iekļauti arī viedās kopienas jēdzienā un attiecināmi uz ekonomisko procesu vadīšanu un primāro vajadzību nodrošināšanu. Ir jānorāda, ka spēcīgas kopienas vairāk izmantoja mijiedarbības aktivitātes, lai uzlabotu pašaprūpes un savstarpējās palīdzības pakalpojumus.

Pasaules Veselības organizācija attiecībā uz *COVID-19* izplatību sniedz vienkāršus piesardzības pasākumus, kas galvenokārt saistīti ar roku mazgāšanu, distancēšanos, labu elpošanas higiēnu u. c. (*WHO*, 2020).

Šīs noteiktās vadlīnijas liek cilvēkiem būt uzmanīgiem un ierobežot savas aktivitātes līdz minimumam, tiekoties ar citiem. Ņemot vērā iepriekš minēto, indivīdi zaudē tiešu kontaktu uzņēmējdarbības un sociālās komunikācijas ietvaros. Rezultātā kopienas zaudē savu tradicionālo pieeju tiešai sociālajai un ekonomiskajai saziņai starp kaimiņiem vai kaimiņu kopienām.

Latvija atsevišķi ar Ministru kabineta 2020. gada 12. marta rīkojumu Nr. 103 noteica atsevišķus ierobežojumus izglītībai, pulcēšanas iespējām, starptautiskajiem pasažieru pārvadājumiem, veselības aprūpei u. c. Galvenie ierobežojumi (Latvijas Republikas Ministru kabinets, 2020):

- ✓ valsts un pašvaldību iestādēm izvērtēt un iespēju robežās nodrošināt klātienē pakalpojumu sniegšanu attālināti;
- ✓ pārtraukt mācību procesa norisi klātienē visās izglītības iestādēs, pārtraukt visa veida izglītības procesu klātienē formā īstenošanu ārpus izglītības iestādēm un nodrošināt mācības attālināt;
- ✓ atļaut šādos organizētajos pasākumos pulcēties gan iekštelpās, gan ārpus telpām līdz 25 personām, nodrošinot epidemioloģisko un sociālo distanci;
- ✓ noteikt, ka kultūras, reliģisko pasākumu, izklaides, sporta un citu atpūtas vietu norises vietas darbu iesāk ne agrāk par plkst. 6.30 un beidz ne vēlāk par plkst. 24.00;
- ✓ personām, kuras Slimību profilakses un kontroles centrs norādījis kā *Covid-19* infekcijas slimības kontaktpersonas, jānodrošina pašizolācija dzīvesvietā (mājas karantīna) 14 dienas, lai varētu sazināties un sadarboties ar ģimenes ārstu un citām ārstniecības personām;

- ✓ no 2020. gada 17. marta pārtraukt pasažieru starptautiskos gaisa, jūras, autobusa un dzelzceļa pārvadājumus, izņemot pasažieru pārvadājumus ar valsts gaisa kuģiem un militāro transportu, kā arī privātos un darījumu lidojumus (ar ne vairāk kā pieciem pasažieriem); no 2020. gada 15. maija atsākt starptautiskos gaisa, jūras, autobusa un dzelzceļa pasažieru pārvadājumus uz/no Lietuvas un Igaunijas.

Šie ierobežojumi praktiski apturēja klātienes tikšanās ārpus vienas mājsaimniecības un radīja nepieciešamību pielāgoties darbam un sociālajai darbībai.

Saskaņā ar Viedo kopienu rokasgrāmatu (Viedā kopienu rokasgrāmata, 1997) **viedā kopiena** ir kopiena, kurā pašvaldību, uzņēmējdarbības, izglītības, veselības aprūpes iestāžu locekļi un sabiedrība izprot informācijas tehnoloģiju potenciālu un veido veiksmīgas alianses, lai strādātu kopā un izmantotu tehnoloģiju kopienas pārveidošanai ievērojamā un pozitīvā veidā.

Viedais ciems un uzņēmējdarbība

Viedais ciems ir salīdzinoši jauns jēdziens ES politikas veidošanas jomā. Jauns viedā ciema jēdziens attiecas uz lauku apvidiem un kopienām, kas izmanto savas esošās stiprās puses un priekšrocības, kā arī attīsta jaunas iespējas. Viedajā ciemā tradicionālie un jaunie tīkli un pakalpojumi tiek uzlaboti, izmantojot digitālās, telekomunikāciju tehnoloģijas, inovācijas un zināšanas iedzīvotāju un uzņēmumu labā. Digitālās tehnoloģijas un inovācijas var veicināt dzīves kvalitāti, nodrošināt augstāku dzīves līmeni, sabiedriskos pakalpojumus iedzīvotājiem, labāku resursu izmantošanu, mazāku ietekmi uz vidi un jaunas iespējas lauku vērtību ķēdēm attiecībā uz produktiem un uzlabotiem procesiem. Viedā ciema jēdziens nepiedāvā vienu risinājumu, kas der visiem. Tas ir teritoriāli jutīgs, ņemot vērā attiecīgās teritorijas vajadzības un iespējas, kā arī stratēģiski vadīts, t. i., atbalstīts ar jaunām vai esošajām teritoriālajām stratēģijām. Tehnoloģijas ir svarīgas kopā ar investīcijām infrastruktūrā, uzņēmējdarbības attīstībā, cilvēkkapitālā, kapacitātē un kopienas veidošanā. Laba pārvaldība un iedzīvotāju iesaistīšana ir arī galvenie faktori. Viedais ciems parasti pievērš uzmanību e-pratības prasmēm, piekļuvei e-veselībai un citiem pamatpakalpojumiem, inovatīviem risinājumiem vides problēmu risināšanai, aprites ekonomikas izmantošanai lauksaimniecības atkritumos, vietējo produktu popularizēšanai, ko atbalsta tehnoloģijas un IKT, viedās specializācijas lauksaimniecības produktu projektu ieviešanai un izmantošanai, tūrisma un kultūras aktivitātēm utt. Viedā ciema jēdziens aptver cilvēku apmetnes lauku apvidos, kā arī apkārtējās ainavas (Eiropas Komisija, 2020).

Svarīgi atzīmēt Kopējo lauksaimniecības politiku (KLP), kas ietver sešas prioritātes, kur pēdējā prioritāte (Nr. 6) apspriež sociālo iekļaušanu un ekonomisko attīstību. Šī prioritāte ir iedalīta trīs grupās: dažādošanas veicināšana; mazo uzņēmumu izveide un attīstība; darba vietu radīšana, vietējās attīstības veicināšana lauku apvidos un informācijas un komunikācijas tehnoloģiju (IKT) pieejamības, izmantošanas un kvalitātes uzlabošana lauku apvidos (Eiropas Komisija, 2020/2).

Savukārt privātā sektora uzņēmumiem ir jāgūst peļņa, lai izdzīvotu. Galvenais jautājums ir, vai pieprasījuma līmenis ir pietiekams, lai pamatotu biznesa piedāvājumu – vai ienākumi būs pietiekami, lai segtu izmaksas un gūtu pietiekami daudz peļņas, lai atmaksātu aizdevumus un atalgotu citus finansējuma avotus. Lieliem uzņēmumiem, kas darbojas valsts vai globālā mērogā, atbilde bieži ir “nē”, viņi labāk var strādāt citur. Mazākiem, vairāk teritoriāli iesakņotiem uzņēmumiem ir četras galvenās stratēģijas (8. tab.) (Eiropas Komisija, 2020/3).

Uzņēmējdarbības galvenās stratēģijas lauku apvidos (Eiropas Komisija, 2020/3)

Daudzpakalpojumu centri	Mobilie pakalpojumi
Daudzpakalpojumu centru izveidošana ir viens no veidiem, kā lauku pakalpojumu uzņēmumi var izdzīvot vai pat attīstīties. Tos var plānot, kā tas notiek Somijas un Beļģijas laukos, centri var attīstīties organiskāk, piemēram, kad garāža pārņem pasta lomu un pēc tam attīsta pārtikas mazumtirdzniecības funkciju.	Tie var sniegt būtiskus pakalpojumus vietējām kopienām, vienlaikus nodrošinot mazo uzņēmumu dzīvotspēju, palielinot to klientu bāzi. Piemēri: mobilie zobārsti; veterinārārsti; ēku apkope un dažāda veida veikali.
Digitālā dažādošana	Īsas piegādes ķēdes
Arhitekti, juristi, konsultanti un citi profesionāli var sniegt plašu pakalpojumu klāstu, izmantojot digitālos risinājumus.	Tā jau sen ir bijusi adaptīva stratēģija maziem pārtikas uzņēmumiem, lai iegūtu konkurētspēju.

Ar *Covid-19* saistītie ierobežojumi, kas paredzēja palikt mājās, daļu iedzīvotāju “izdzina” uz laukiem. Latvijā nereti papildus dzīvoklim pilsētā iedzīvotājam ir arī īpašums vai vasarnīca laukos.

Lai varētu strādāt, piedalīties lekcijās un nodarbībās, gandrīz visi bija spiesti segt savus IT robus (*gaps*), īpaši attālinātajā saziņā.

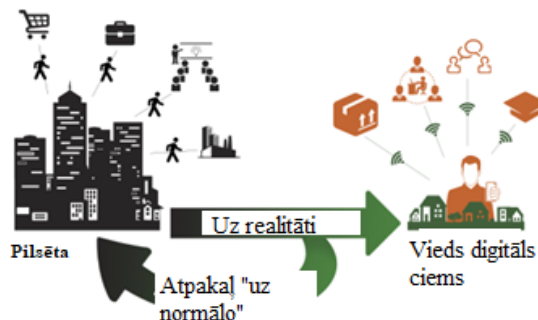
Dažu dienu laikā pēc ārkārtas situācijas izsludināšanas dzīvē tika īstenotas teorētiskās stratēģijas:

- ✓ digitālā dažādošana – izrādījās, ka valsts darbinieki, skolotāji, mācībspēki, arhitekti utt. tiešām var strādāt no mājām;
- ✓ lauksaimnieki un vietējie restorāni iemācījās veidot tīmekļa vietnes un sāka piegādāt produktus kaimiņiem uz mājām, stiprinot un ieviešot praksē īsās piegādes ķēdes;
- ✓ lielāki piegādes uzņēmumi paplašināja piegādes zonas no Rīgas priekšpilsētas uz visu Latvijas teritoriju; samazināja piegādes cenas; iesāka apkalpošanu maziem, vienas ģimenes pasūtījumiem un papildināja preču klāstu ar pirmās nepieciešamības precēm, piemēram, dezinfekcijas līdzekļiem, izveidojot īpašu daudzpakalpojumu centra un mobila pakalpojuma (mobila daudzpakalpojuma) kombināciju.

Līdz ar to ir svarīgi saprast, vai **vieda** un **spēcīga kopiena** var palīdzēt pārvarēt krīzes periodus.

Atvērtie jautājumi

1. Vai pēc *Covid-19* ierobežojumu beigām cilvēki un dienesti paliks laukos vai atgriezīsies pilsētā (7. att.)?
2. Kādi instrumenti nepieciešami veiksmīgai darbībai attālināti un vai viedā ciema koncepts var palīdzēt?
3. Vai vieds un spēcīgs ciems vai kopiena ar augstāku attīstības līmeni var labāk pārvarēt krīzes situācijas?

7. att. *Covid-19* ierobežojumu izraisītās izmaiņas (autora izstrādātas).

Dr. Bernijs Džounss apspriež viedā ciema koncepciju: “Dienmēž šodien pasaulē joprojām ir aptuveni 1 miljards cilvēku bez piekļuves elektrībai. 3 miljardi joprojām gatavo ēdienu uz bīstamām un neefektīvām plīts virsmām. Daudzi no viņiem dzīvo attālās lauku kopienās. Kamēr šādām kopienām nav pieejami moderni energopakalpojumi, var panākt tikai nelielu progresu, lai attīstītu to ekonomiku un uzlabotu dzīvi” (*New thinking*, 2020).

No digitālā viedokļa Latvijā nav būtisku šķēršļu kopienām un iestādēm, lai pārvaldītu un sazinātos digitālā formātā. Ciemiem nepieciešama sadarbība savā starpā un arī starp iestādēm. Sadarbība nodrošinātu gan resursu apzināšanu, gan trūkstošo resursu nodrošināšanas plānošanu.

Piekrastes ciemu ikdienas dzīves pamatā ir tūrisma pakalpojumi vai atpūtas vietas ārpus pilsētas. Viedie pakalpojumi veiksmīgi nodrošina resursu pārvaldību, uzņēmējdarbības aktivitātes, kultūras pasākumu popularizēšanu un ziņojumu dēļa iespējas.

Atvērtais jautājums

Vai sabiedrisko dzīvi var nodrošināt attālināti ilgstoši; kur realitātē ir vieta sociālām un kultūras aktivitātēm?

Lai gūtu pilnu priekšstatu par kopienu un ciemu aktivitātēm *Covid-19* pandēmijas laikā, ir svarīgi apvienot viedā ciema un spēcīgas kopienas konceptus, kuru pamatā ir mijiedarbības skala, jo digitālus risinājumus nevar novērtēt, neņemot vērā cilvēku sadarbības faktoros.

Lai atbildētu uz iepriekš uzdotajiem jautājumiem, pētījuma autors apkopoja informāciju par to, kā viedās un spēcīgas kopienas stiprās puses ir ietekmējušas kopienas/ciema spēju reaģēt uz *Covid-19* pandēmijas radītajiem ierobežojumiem un problēmām Latvijā (9. tab.).

Viedo ciemu un spēcīgu kopienu priekšrocības Covid-19 pandēmijas laikā

(autora izstrādātas)

<i>Covid-19</i> pandēmijas ierobežojumu lauks	Ietekmētās ciema vai kopienas grupas (iedzīvotāji, uzņēmēji, vietējā administrācija)	Viedā ciema koncepts un kopienas mijiedarbības stiprās puses kā reakcija uz ierobežojumiem
Sabiedriskā transporta ierobežošana vai pakalpojuma apturēšana	Iedzīvotāji, īpaši tie, kuri sabiedrisko transportu izmanto, lai nokļūtu darbā vai saņemtu pakalpojumus	Attālināta darba iespējas, kas, neskatoties uz ierobežojumiem, ļāva veikt darbu un saņemt atalgojumu. IT rīki, lai nodrošinātu savstarpēju sadarbību privātā transporta koplietošanā.
Izglītības pakalpojumu ierobežošana vai pakalpojuma apturēšana	Pilsoņi kā pakalpojumu saņēmēji Uzņēmēji kā bērnu vecāki Pašvaldības kā pakalpojumu sniedzēji	Tika ieviesti daudzi dažādi IT un TV rīki, lai nodrošinātu tālmācību ar vismazāko iespējamo ietekmi uz izglītības kvalitāti. Pietiekama interneta kvalitāte un datoru skaits ļāva vienlaikus strādāt un mācīties attālināti vienā māsasaimniecībā, kas pēc iespējas mazāk ietekmēja uzņēmējdarbību.
Kultūras pakalpojumu ierobežošana vai pakalpojuma apturēšana	Pilsoņi kā pakalpojumu saņēmēji Pašvaldības kā pakalpojumu sniedzēji	Tika ieviesti daudzi dažādi IT un TV rīki, lai nodrošinātu kultūras pakalpojumus attālināti, kā arī iespēju robežās radošo amatieru procesu.
Veselības aprūpes pakalpojumu ierobežojumi vai pakalpojumu apturēšana	Pilsoņi kā pakalpojumu saņēmēji Uzņēmēji kā bērnu vecāki Pašvaldības kā pakalpojumu sniedzēji	Tika ieviesti dažādi telefona pakalpojumus un IT pakalpojumus balstīti risinājumi, kas ļāva saņemt pakalpojumus attālināti bez pulcēšanās un pārvietošanās. Vienlaikus jāatzīmē, ka veselības nozarē tikai daži pakalpojumi tiek sniegti kā e-veselības pakalpojumi to specifikas dēļ.
Izolācija un karantīna , pilnīgs aizliegums pārvietoties ārpus dzīvesvietas	Pilsoņi kā pašizolācijai vai karantīnai pakļautas personas Uzņēmēji kā darba devēji	Pašpalīdzības iespējas, koncentrējoties uz spēju sniegt palīdzību un atbalstu pašizolētiem vai inficētiem kopienas locekļiem, izmantojot attālus (bezkontakta) rīkus un spēcīgu saliedētu kopienu (šī pandēmija gandrīz ikvienu piespieda pašizolēties vai ārstēties mājās).
Aizliegums pulcēties sabiedriskās vietās, tostarp socializācijas punktos (piem., kafejnīcās)	Iedzīvotāji kā labuma guvēji Uzņēmēji kā pakalpojumu sniedzēji	Latvijā tūrisma un pakalpojumu nozarei bija iespēja piesaistīt vairāk vietējā tirgus, kas ilgtermiņā atstātu iespaidu uz paradumiem – tūrisms un atpūta bija iespējama arī vietējā reģionā un Latvijā kopumā (drošums). IT rīki interešu grupu sanāksmēm.
Ierobežojumi ikdienas pakalpojumu sniegšanai	Iedzīvotāji kā labuma guvēji Uzņēmēji kā pakalpojumu sniedzēji	Bija iespēja strauji pārorientēt tiešo pārdošanu uz digitālo pārdošanu ar bezkontakta piegādēm gan pakalpojumu, gan tirdzniecības sektorā.
Ieteikums strādāt attālināti, masveida inficēšanās darba vietās	Iedzīvotāji kā darbinieki Uzņēmēji kā darba devēji	Iespēja strādāt attālināti, izmantojot IT rīkus, jo darbiniekiem ir ierobežota piekļuve sabiedriskajam transportam, ierobežota piekļuve darbam, jo bērniem jāmacās no mājām, tostarp samazināts darbinieku savstarpējās inficēšanās risks.

Pētījumā analizētā informācija liecina, ka *Covid-19* pandēmijas apstākļos ir notikusi gan sabiedrības paradumu maiņa, gan dzīvesvietas maiņa uz teritorijām ārpus pilsētām, un tika atzīts, ka sabiedrība lielā mērā ir gatava pārejai uz attālināto darbu un tālmācību. Apkopojot informāciju par mainīgajiem iedzīvotāju paradumiem, valsts ierobežojumiem un viedā ciema koncepta stiprām pusēm, tika konstatēts, ka viediem ciemiem un kopienām bija ievērojams ieguvums, jo vietējā kopiena jau sen izvēlējās digitālās attīstības ceļu, tāpēc pielāgošanās attālinātajam darbam, tālmācībai, kultūras un sabiedriskajiem pakalpojumiem lielas neērtības nesagādāja. Vienlaikus sabiedrība varēja turpināt savstarpējo saziņu un organizēt pašpalīdzību. Paliek liels jautājums pēc *Covid-19* pētījumiem: vai cilvēki, kuri izvēlējās pārcelties no pilsētas pandēmijas laikā, izvēlēties palikt laukos vai atgriezties pilsētā? Tas var būtiski mainīt vietējo kopienu attīstību gan potenciāli pozitīvā, gan negatīvā veidā.

No minētās informācijas un apkopotajiem datiem var secināt, ka vietējo kopienu digitālajām prasmēm, digitālajām iekārtām un pakalpojumiem, kā arī kopienu sadarbības prasmēm ir bijusi būtiska loma *Covid-19* pandēmijas ierobežojumu un seku pārvarēšanas laikā. Viedie ciemi un kopienas, kā arī iepriekš spēcīgas kopienas bija daudz labāk sagatavotas krīzei, jo zināja un spēja pāriet uz digitālajiem risinājumiem dažādās dzīves telpās, kā arī sniegt savstarpēju pašpalīdzību.

Nemot vērā to, ka viedās kopienas un spēcīgas kopienas parasti ir cieši saistītas ar savu dzīves telpu un mērķtiecīgi izvēlējušās dzīvot mazos ciemos, tiek uzskatīts, ka līdzvērtīgu pakalpojumu sniegšana pat lielas pandēmijas gadījumā nevarētu būt par pamatu dzīvesvietas vai uzņēmējdarbības vietas maiņai.

Izpētot pandēmijas ierobežojumus un kopienu atbildes uz tiem, secināts, ka viedās kopienas, uzņēmēji, sabiedrisko pakalpojumu sniedzēji spēja pielāgoties plašam rīku klāstam – IT risinājumiem un lietojumprogrammām, telefona pakalpojumiem, sociālajiem tīkliem, tiešsaistes veikalim utt. Tas ir nozīmīgs pierādījums tam, ka IT infrastruktūra, tīkli un kapacitāte, kā arī digitālā savienojamība un savietojamība ir bijusi nozīmīga *Covid-19* krīzes pārvarēšanā.

Visbeidzot, viedās kopienas un spēcīgas kopienas spēja daudz labāk pielāgoties *Covid-19* pandēmijas ierobežojumiem un pārvarēt pandēmijas sekas, jo digitālajām prasmēm un spēcīgai kopienas pašpalīdzībai bija izšķiroša loma.

Šajā apakšnodaļā iekļautās daļas angļu valodā pirmēji publicētas žurnāla *Landscape Architecture and Art* rakstā *Smart and Sustainable Local Communities in Global Covid-19 Pandemic Conditions* (doi:10.22616/j.landarchart.2020.17.09).

4.2. Ciemu plānošanas ietekmes izpēte uz vietas attīstību

Pētījuma izstrādes un projekta “*Coast4us*” ieviešanas laikā ir izstrādāts pilotteritorijas ciema attīstības plāns Garupes ciemam, Carnikavas pagastā (Carnikavas novada dome, 2019).

Ciema attīstības plāna ietvaros organizētas gan formālas, gan neformālas sabiedrības iesaistes aktivitātes:

- ✓ organizētie pasākumi 2019. gadā attīstības plāna izstrādes ietvaros:
 - attīstības programmas uzsākšanas pasākums – “Kafija ar kaimiņiem” – 15. jūnijs;
 - trīs apmācību/izglītojošie un attīstības plāna izstrādes semināri:
 - “NVO darbnīca” – 16. jūlijs;
 - “Garupe kopā” – 1. augusts;

- vides tēma par atkritumu apsaimniekošanas iespējām – 7. augusts;
- investīciju objektu un identificēšanas un iedzīvotāju saliedēšanas pasākumus “Solis dabā” – 7. augusts;
- projekta “Coast4us” noslēguma pasākums “Satikšanās” – 5. oktobris;
- ✓ attīstības plāna izstrādes noslēgum posmā tika rīkota iedzīvotāju aptauja. Aptauja noritēja periodā no 2.līdz 11.oktobrim. Aptaujas anketu aizpildīšana tika nodrošināta *Google* vidē. Kopumā aptaujā piedalījās 45 respondenti. Rezultāti ir iekļauti attīstības plānā. Balstoties Garupes iedzīvotāju aptaujas rezultātos, tika precizēts un papildināts konkrētais attīstības plāns.

Garupes ciema attīstības plāna izstrādes gaitā veiktā izpēte un komunikācija ar iedzīvotājiem ļauj secināt:

- ✓ iedzīvotāju sanāksmēs, darba grupās, kā arī apsekojot ciema teritoriju klātienē, ir apzinātas aktuālākās Garupes ciema vajadzības;
- ✓ sekmīgai plāna ieviešanai ir nepieciešama skaidra pārvaldes struktūra; plāns ir jāievieš ciešā sadarbībā ar pašvaldību;
- ✓ sabalansējot finansējuma avotus, var akumulēt nozīmīgus finanšu resursus attīstības plāna realizācijai;
- ✓ piecu gadu periodā ir iespējams īstenot nozīmīgu daļu no attīstības iecerēm;
- ✓ iedzīvotāji ir gatavi piedalīties ar savu līdzfinansējumu (biedra naudas) ciema attīstības projektu īstenošanā, ja tiek nodrošināta ciema attīstība, līdzekļu izmantošanas caurspīdīgums un iedzīvotāji pretī saņemst adekvātus pakalpojumus.

Plāna izstrādes rezultātā ieviestas trīs jaunas iniciatīvas:

- ✓ pašvaldības ieviestais projekts, ko ciema iedzīvotāji norādījuši kā 1. prioritātes projektu – labiekārtota taka uz jūru (Carnikavas novada dome, 2021);
- ✓ pašvaldības ieviestais projekts, ko ciema iedzīvotāji norādījuši kā 2. prioritātes projektu – Lielās ielas rekonstrukcija (Carnikavas novada dome, 2020);
- ✓ ciema iedzīvotāju īstenota iniciatīva – inovatīva un ekonomiska ielu apgaismojuma ierīkošana Garupes ciemā (Viedie ciemi, 2022).

Minētie ieviestie projekti skaidri norāda, ka savstarpēja vienošanās (ciema attīstības plāns) starp publisko pārvaldi (pašvaldību) un vietējo kopienu sniedz abpusējus ieguvumus:

- a) būtiski uzlabotus un atbilstošus apstākļus vietējai kopienai;
- b) savstarpējo attiecību uzlabošanu starp publisko pārvaldi un vietējo kopienu;
- c) vietējās kopienas aktīvu pašdarbošanos savas vides uzlabošanā, gan ar finanšu resursiem, gan inovatīvām idejām.

Ņemot vērā šajā nodaļā apkopoto informāciju un analizētos datus, ir secināms, ka vietējās kopienas potenciāls ir būtisks resurss ilgtspējīgas attīstības nodrošināšanai reģionālās attīstības plānošanas kontekstā. Spēcīgu kopienu esamība nodrošina visaptverošu un iekļaujošu vietas attīstību, kas veicina ne tikai spēcīgu savstarpējo palīdzību un kopienu noturību dažādās ārējo apstākļu radītājās situācijās, bet arī ilgtspējīgu teritorijas attīstību. Šie secinājumi kalpo par pamatu izteiktajiem priekšlikumiem, kā arī izstrādātajam vietējas teritorijas/kopienas attīstības plānošanas modelim.

Secinājumi un priekšlikumi

Pētījuma **hipotēze** – ciemu attīstības plānošana kā jauns teritoriju attīstības plānošanas līmenis spēj nodrošināt integrētu, ilgtspējīgu un vietējo sabiedrību iesaistošu ciema attīstību reģionālās attīstības kontekstā – **ir apstiprināta**, ko apliecina pētījumaā izvērstā, pierādījumos un zinātnes atziņās balstītā analīze. Papildus pierāda spēcīgo kopienu reakcijas spējas ārkārtas situācijā un kopienu inovatīvo ideju radīšanas spējas situācijās, kad vietējā kopiena ir spējusi vienoties par savu vienoto nākotnes risinājumu, izstrādājot ciema attīstības plānu.

Secinājumi

1. Latvijā pastāv pietiekami daudz normatīvo aktu, kas regulē ilgtspējīgas un līdzsvarotas attīstības plānošanai nepieciešamo principu ievērošanu – sabiedrības iesaisti, kontroles mehānismu, dokumentu savstarpējo sasaisti. Vienlaikus ir noskaidrots, ka Latvijas attīstības plānošanas sistēma neparedz zemāku plānošanas līmeni kā pašvaldība, kā arī vienlaikus sabiedrības iesaiste ir paredzēta formālā veidā.

2. Pierādīts, ka telpiskās plānošanas sistēmas atrodas transformācijas procesā un faktiski “tuvojas” vietējiem iedzīvotājiem, jo attīstības fokuss pāriet uz noteikta cilvēka vajadzībām noteiktā vietā (vietējā sabiedrībā), izmantojot jaunas neformālas metodes. Pētījums tapis plašas un padziļinātas izpētes un sadarbības rezultātā ar dažādu valstu ekspertiem, ievērojot Baltijas jūras reģiona telpiskās plānošanas tradīcijas, bet ar kopīgu interesi par formāliem un neformāliem telpiskās plānošanas procesiem piekrastes zonās.

3. Ir identificējama dominējoša dažādu ieinteresēto grupu iesaiste telpiskās un kopienas plānošanas procesā un attīstības plāna īstenošanā. Plašas sabiedrības un interešu grupu iesaistīšana ekoloģiskajos, kultūras un sociālajos jautājumos, kā arī plānošanas procesā nodrošina labāku informācijas pieejamību plānošanas posmā un iespēju paust savas bažas un ierosinājumus plānošanas procesā.

4. Izpētīt teritoriju plānošanu Baltijas jūras piekrastes teritorijās ĢIS izmantošanas kontekstā, tika izstrādātas trīs rādītāju grupas (statistikas dati, ģeotelpiskā informācija un dinamiskā informācija), kas sniedz potenciālu ieguldījumu vietējās teritorijas sociālajā, ekonomiskajā un ilgtspējīgajā attīstībā un kvalitātes uzlabošanas izaugsmē (potenciālie nākotnes slāņi).

5. Pētījuma autora skatījumā svarīgākie saimnieciskās darbības virzieni Baltijas jūras piekrastē – tūrisms un atpūtas organizēšana, ietverot kūrortoloģiju; ostu darbība, iekļaujot jahtu uzņemšanu un apkalpošanu, kā arī kuģu un ar to saistīto iekārtu un aprīkojuma būvniecību; zvejniecība, zivju apstrāde, īpaši tās tradicionālie veidi un atjaunojamo enerģijas resursu (vēja, ūdens, viļņu, biomasas u. c.) izmantošana.

6. Lai nodrošinātu *Blue Growth* pieejas attīstību Latvijā un jūras resursu veiksmīgāku izmantošanu, kā arī jaunu attīstības modeļa ieviešanu, valsts iestādēm būtu jāsadarbojas ar pētniecības institūtiem, iesaistot nozares pētniekus, vietējās pašvaldības un galvenokārt uzņēmēju pārstāvjus nacionālā mēroga diskusijās.

7. Kultūras mantojumam var būt gan tieša ietekme ekonomiskajā attīstībā, piemēram, turpinot ražot konkrētos produktus, gan arī netieša ietekme, veicinot papildinošu preču vai pakalpojumu ražošanu un pārdošanu, bet pašu vēsturisko kultūras faktoru izmantojot kā vietas identitāti un “magnētu”.

8. Vietējo kopienu digitālajām prasmēm, digitālajām iekārtām un pakalpojumiem, kā arī kopienu sadarbības prasmēm ir bijusi būtiska loma *Covid-19* pandēmijas ierobežojumu un seku pārvarēšanas laikā. Viedie ciemi un kopienas, kā arī spēcīgas kopienas bija daudz labāk sagatavotas krīzei, jo zināja un spēja pāriet uz digitālajiem risinājumiem dažādās dzīves telpās, kā arī sniedza savstarpēju pašpalīdzību.

9. Viedās kopienas un spēcīgas kopienas spēja daudz vairāk pielāgoties *Covid-19* pandēmijas ierobežojumiem un pārvarēt pandēmijas sekas, jo digitālajām prasmēm un spēcīgai kopienas pašpalīdzībai bija izšķiroša loma.

10. Pilotteritorijā Garupes ciemā ieviestie projekti skaidri norāda, ka savstarpēja vienošanās (ciema attīstības plāns) starp publisko pārvaldi (pašvaldību) un vietējo kopienu sniedz abpusējus ieguvumus – būtiski uzlabotus un atbilstošus apstākļus vietējai kopienai, savstarpējo attiecību uzlabošanu starp publisko pārvaldi un vietējo kopienu, vietējās kopienas aktīvu pašdarbošanos savas vides uzlabošana – gan ar finanšu resursiem, gan inovatīvām idejām.

11. Vietējās kopienas potenciāla izmantošana vietas attīstībā sniedz būtisku pozitīvu ietekmi uz ilgtspējīgu valsts reģionālo attīstību, jo nodrošina iekļaujošu un visaptverošu teritoriju attīstības procesu. Vienlaikus, lai nodrošinātu šādu kopienu dalību vietas attīstībā, ir nepieciešams ne tikai ieviest jaunu plānošanas līmeni – ciemu plānošana, bet arī ieviest neformālas plānošanas metodes, ieviest datus un indikatorus balstītu attīstības plānošanu un novērtēšanu, kā arī veicināt vietas ekonomisko attīstību, kas balstās vietējos resursos. Lai nodrošinātu šādu iekļaujošu un visaptverošu vietas attīstību, ir jāievieš vietējās teritorijas/kopienas attīstības plānošanas modelis.

Priekšlikumi

1. Vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministrijai sadarbībā ar plānošanas reģioniem, vietējām pašvaldībām un vietējo kopienu nevalstiskajām organizācijām nepieciešams formalizēt un ieviest reģionālās attīstības plānošanas sistēmā ciema/kopienas plānošanas līmeni.

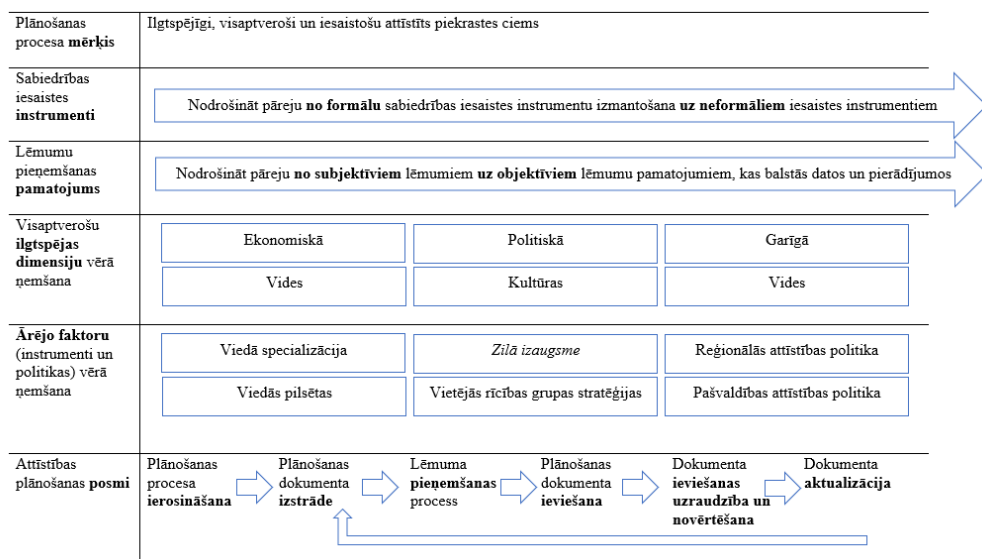
2. Vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministrijai nepieciešams radīt, apkopot un nacionālā līmenī sniegt metodisku un finansiālu atbalstu reģioniem, pašvaldībām un vietējām kopienām, informējot par dažādiem plānošanas veidiem, formālām un neformālām sabiedrības iesaistes formām.

3. Finanšu ministrijai, Zemkopības ministrijai un Vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministrijai kā resursu turētājiem un ārējās finanšu palīdzības programmu turētājiem, nepieciešams plānot finansējumu reģionu ilgtspējīgas attīstības nodrošināšanai, tai skaitā atbalstot vietējo kopienu virzītus projektus un iniciatīvas.

4. Nepieciešams stiprināt vietējos resursos balstītas vietas ekonomikas attīstību, izmantojot gan kultūru kā attīstības resursu, gan Baltijas jūru kā būtisku attīstības resursu. Lai nodrošinātu *Blue Growth* pieejas attīstību Latvijā un jūras resursu veiksmīgāku izmantošanu, kā arī jaunu attīstības modeļa ieviešanu, valsts iestādēm būtu jāsadarbjas ar pētniecības institūtiem, iesaistot nozares pētniekus, vietējās pašvaldības un galvenokārt uzņēmēju pārstāvjus nacionāla, reģionāla un vietēja mēroga diskusijās. Ņemot vērā to, ka šī priekšlikuma risināšanā ir iesaistītas daudzas institūcijas – Vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministrija, Ekonomikas ministrija, Izglītības un zinātnes ministrija, Kultūras ministrija u.c., priekšlikumu būtu efektīvāk ieviest, ja tiktu noteikta koordinējoša institūcija, kas analizētu un rosinātu šīs prioritātes caurvijošu iekļaušanu nacionālos politikas un plānošanas dokumentos.

5. Ņemot vērā promocijas darbā ietverto zinātnisko rakstu kopumu, tajā apkopoto informāciju un izteiktos secinājumus, pētījuma autors ir izstrādājis **vietējās teritorijas/kopienas attīstības plānošanas loģiski strukturālo modeli** (8. att.), kas nodrošinātu ilgtspējīgu, visaptverošu un iekļaujošu vietas attīstību.

Modelis izstrādāts, lai koncentrēti un saprotami sniegtu informāciju tā lietotājiem par būtiskākajiem ciema plānošanas elementiem, lai sasniegtu ciema attīstības plānošanas mērķi – ilgtspējīgi, visaptveroši un iesaistoši attīstīts ciems. Šis modelis ietver vairāk elementus kā formāla un normatīvajos aktos noteikta vietas attīstības plānošanas pieeja, jo ietver gan norādi uz neformāliem iesaistes instrumentiem, gan objektīvu un datus balstītu lēmumu pieņemšanu, gan arī paplašinātām ilgtspējas dimensijām.

8. att. Vietējās teritorijas/kopienas attīstības plānošanas loģiski strukturālais modelis (autora izstrādāts).

Ņemot vērā šajā pētījumā secināto, modelis ietver šādu principu ievērošanu vietas attīstības plānošanas procesā:

- ✓ tiek definēta kopienas teritorija, kurai tiek plānots attīstības process;
- ✓ plānošanas procesā nepieciešams ņemt vērā un izvērtēt sešas ilgtspējīgas attīstības dimensijas, tai skaitā īpaša vērība jāpievērš vietējos resursos balstītai ekonomiskai attīstībai;
- ✓ plānojot vietas attīstību, tiek ņemti vērā ārējie apstākļi – vietējās pašvaldības un reģiona politikas, Baltijas jūras reģiona un ES līmeņa politikas un iniciatīvas. Šis princips nodrošina to, ka tiek ievērota savstarpējās sakarības un hierarhija starp plānošanas līmeņiem, nodrošinot to, ka vietējā ciema attīstība nodrošina ilgtspējīgu pašvaldība, reģiona un valsts attīstību;
- ✓ plānošanas procesā tiek ievēroti šādi plānošanas pamatprincipi: tiek izmantota ne tikai formāla sabiedrības iesaiste, bet arī neformālas un iesaistošas metodes; attīstības

plānošanā lēmumi tiek pieņemti objektīvi, kas balstās datos un zināšanās; attīstības plānošanas ieviešanai jāizmanto skaidri un izmērāmi indikatori.

Izstrādātais modelis ir prezentēts un apspriests ar starptautiskiem teritoriju attīstības plānošanas ekspertiem projekta “*Coast4us*” noslēguma konferencē, kas norisinājās 2020. gada 8.–9. septembrī tiešsaistē. Modeli ir paredzēti publicēt kā atsevišķu publikāciju pēc promocijas darba aizstāvēšanas.

Izmantotās literatūras un avotu saraksts

1. Audretsch, D. B., Keilbach, M. C., & Lehmann, E. E. (2006). *Entrepreneurship and Economic Growth. The Great Britain*: Oxford University Press.
<http://dx.doi.org/10.1093/acprof:oso/9780195183511.001.0001>.
2. Auziņš, A. Capitalising on the European Research Outcome for Improved Spatial Planning Practices and Territorial Governance. *Land*, Vol. 8, Issue 11, 2019.
<https://doi.org/10.3390/land8110163>.
3. Baltic Sea Day, 2020. *Baltic Sea Day* Pieejams tiešsaistē: <https://itameripaiva.fi/en/> (skatīts 16.09.2020).
4. Campbell, D., & Hunt, J. E. (2013). Achieving broader benefits from Indigenous land use agreements: community development in Central Australia. *Community Development Journal*, 48 (2), 197–214. <http://dx.doi.org/10.1093/cdj/bss036>.
5. Carnikavas novada dome (2019). Projekta Coast4us (“Piekraste mums”) dokumentācija. Pieejams tiešsaistē: <http://carnikava.lv/lv/attistiba/projekti/coast4us>, (skatīts 05.04.2022.).
6. Carnikavas novada dome (2020). Garupē Lielās ielas rekonstrukciju sāk ar apgaismojuma izbūvi. Pieejams tiešsaistē: <http://carnikava.lv/attistiba/projekti/coast4us/4874-garupe-lielas-ielas-rekonstrukciju-sak-ar-apgaismojuma-izbuvi> (skatīts 05.04.2022.).
7. Carnikavas novada dome (2021) Pabeigta koka takas izbūve Garupē. Pieejams tiešsaistē: <http://www.carnikava.lv/lv/jaunumi/20-attistiba/5199-pabeigti-koka-takas-buvdarbi-garupe> (skatīts 05.04.2022.).
8. Chan, C.K. (2013). Community-based organizations for migrant workers’ rights: the emergence of labour NGOs in China. *Community Development Journal*. 48 (1), 6–22. doi: 10.1093/cdj/bss001.
9. Chavis, D. M., Newbrought, J. R. The meaning of “community” in community psychology. *Journal of Community Psychology*, Vol. 14, Issue 4, 1986, pp. 335–340.
10. Chavis, D.M., Wandersman, A. Sense of community in the urban environment: A catalyst for participation and community development. *American Journal of Community Psychology*, Vol. 18, Issue 1, 1990, pp. 55–81.
11. Community Engagement in the NSW Planning System [online]. *Community Planning Toolkit*. Pieejams tiešsaistē: <https://www.communityplanningtoolkit.org/sites/default/files/CommunityEngagementHandbookNewSouthWales.pdf> (skatīts 20.11.2020).
12. Denzin, K. N.; Lincoln, S. Y. *Handbook of Qualitative Research*; Sage Publications, Inc.: Thousand Oaks, CA, USA, 1994; 643 p.

13. Deshpande Vivek, A. Cause-and-Effect Diagram for a Teaching Learning Process (CEDTLP) – a case study. *Industrial Engineering Journal*, Volume 1, Issue 2, 2008, pp. 41–42.
14. Eiropas Komisija (2008). *Zaļā grāmata par teritoriālo kohēziju – Teritoriālās daudzveidības priekšrocību izmantošana* [Green Paper on Territorial Cohesion, the way ahead – Turning territorial diversity into an asset]. Pieejams tiešsaistē: http://ec.europa.eu/regional_policy/lv/information/publications/panorama-magazine/2008/panorama-28-green-paper-on-territorial-cohesion-the-way-ahead.
15. Eiropas Komisija (2017). *Towards an implementation strategy for the sustainable for the Baltic sea region*. Pieejams tiešsaistē: [://publications.europa.eu/lv/publication-detail/-/publication/60adf799-4f19-11e7-a5ca-01aa75ed71a1/language-ne](http://publications.europa.eu/lv/publication-detail/-/publication/60adf799-4f19-11e7-a5ca-01aa75ed71a1/language-ne).
16. Eiropas Komisija (202/3). *Business models for rural services*. Briefing Working document. The European Network for Rural Development. European Commission. Pieejams tiešsaistē: https://enrd.ec.europa.eu/sites/enrd/files/tg_smart-villages_briefing_business-models.pdf (skatīts 21.07.2020.).
17. Eiropas Komisija (2020). *EU Action for Smart Villages*. European Commission. Pieejams tiešsaistē: https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/food-farming-fisheries/key_policies/documents/rur-dev-small-villages_en.pdf (pieejams 21.07.2020).
18. Eiropas Komisija (2020/1). *Digital and Social Innovation in Rural Services*. The European Agricultural Fund for Rural Development. The European Network for Rural Development. European Commission. Pieejams tiešsaistē: https://enrd.ec.europa.eu/sites/enrd/files/enrd_publications/publi-eafrd-brochure-07-en_2018-0.pdf (skatīts 21.07.2020.).
19. Eiropas Komisija (2020/2) *Priority & Focus Area Summaries*. Connecting Rural Europe. The European Network for Rural Development. European Commission. Pieejams tiešsaistē: https://enrd.ec.europa.eu/policy-in-action/rural-development-policy-figures/priority-focus-area-summaries_en (skatīts 21.07.2020).
20. Encyclopædia Britannica Culture groups. Encyclopædia Britannica, Inc. Pieejams tiešsaistē: <https://www.britannica.com/place/Europe/People>.
21. Eriksson, E. Four Features of Cooptation: User Involvement as Sanctioned Resistance. *Nord. Welf. Res.* 2018, 3, 7–17. Pieejams tīmeklī: <https://www.idunn.no/doi/10.18261/issn.2464-4161-2018-01-02>.
22. EUPEDIA. GDP per capita 2019 (PPP). Social & Economic Maps of Europe. Pieejams tiešsaistē: http://www.eupedia.com/europe/economic_maps_of_europe.shtml#gdp_capita_ppp.
23. Gaynor, N. (2011). In-Active citizenship and the depoliticization of community development in Ireland. *Community Development Journal*. 46 (1), 27–41. doi: 10.1093/cdj/bsp038.

24. Galdeano-Gómez, E.; Aznar-Sánchez, J.A.; Pérez-Mesa, J.C. The Complexity of Theories on Rural Development in Europe: An Analysis of the Paradigmatic Case of Almera (South-east Spain). *Sociologia Ruralis*. 2011, 51, 54–78.
25. Haider, M. F., Siddique, A., R., Alam, S. An approach to implement frees space optical (FSO) technology for smart village energy autonomous systems. *In: Far East. J. Electron. Commun.* 2018, 18, 439–456.
26. Holms, J.; Arhipova, I.; Vitols, G. Linking environmental data models to ecosystem services' indicators for strategic decision making. In *Proceedings of the ICEIS 2018 – 20th International Conference on Enterprise Information Systems*, Funchal, Portugal, 21–24 March 2018; Volume 1.
27. Hopkins, T.S.; Bailly, D.; Stottrup, J.G. A Systems Approach Framework for Coastal Zones. *Ecol. Soc.* 2011, 16, 25.
28. How to... Mind map, Mind map. *Emerald publishing*. Pieejams tiešsaistē: https://www.emeraldgrouppublishing.com/archived/learn-ing/study_skills/skills/mind_maps.htm (skatīts 19.06.2020).
29. International Learning Village “Connecting City and Citizens”, 2016-2017 [online]. *Assist Social Capital, 6th Social Capital World Forum*. Pieejams tiešsaistē: http://social-capital.net/wp-content/uploads/2014/11/170419-6th-SCWF-_International-Learning-Village-Report-Final.pdf (skatīts 12.01.2020.).
30. Isaac, P. E. Assessing adult learning and learning styles [online]. *Assessing Adult Learning and Learning Styles, Chapter 9, 2009*. Pieejams tiešsaistē: https://www.researchgate.net/publication/242329897_Assessing_adult_learning_and_learning_styles (skatīts 02.07.2020).
31. Kas ir domu karte? *Domu kartes*. Pieejams tiešsaistē: <http://domukartes.wordpress.lv/kas-ir-domu-karte/> (skatīts 15.06.2020).
32. Kavacs, J. (2015). *Ciema jēdziena vēsturiskā attīstība*. Pieejams tiešsaistē: map.lgia.gov.lv/file.php?id=217 (skatīts: 10.05.2018.).
33. Kārklīņa, R. Vai Laukos ir pilsoniskā sabiedrība? No, B. Bela, & B. Zepa (Zin.red.). *Identitātes. Kopienas. Diskursi*; LU Akadēmiskais apgāds: Rīga, Latvia, 2012; pp. 47–60
34. Kenny, S., Fanany, I., & Rahayu, S. (2013). Community development in Indonesia westernization or doing it their way? *Community Development Journal*. 48 (2), 280–297. doi: 10.1093/cdj/bss053.
35. Latvijas Republikas Ministru kabinets (2009). 2009. gada 25. septembra noteikumui Nr. 970 “Sabiedrības līdzdalības kārtība attīstības plānošanas procesā”. <http://likumi.lv/doc.php?id=197033>.

36. Latvijas Republikas Ministru kabinets (2013). Zinātnes, tehnoloģijas attīstības un inovācijas pamatnostādnes 2014.–2020. gadam.
<https://tap.mk.gov.lv/mk/tap/?pid=40306267>.
37. Latvijas Republikas Ministru kabinets (2014). Informatīvais ziņojums “Par Zinātnes, tehnoloģiju attīstības un inovācijas pamatnostādņu 2014.–2020. gadam ieviešanas rīcības plāna, kas ietver Viedās specializācijas stratēģijas pasākumu plānu un rezultātu rādītāju sistēmas aprakstu, izstrādes progresu”
<http://tap.mk.gov.lv/lv/mk/tap/?pid=40334802&mode=mk&date=2014-10-21>.
38. Latvijas Republikas Ministru kabinets (2020). Par ārkārtējās situācijas izsludināšanu.
<https://likumi.lv/ta/en/en/id/313191>.
39. Latvijas Republikas Saeima (1994). Likums “Par pašvaldībām”.
<http://likumi.lv/doc.php?id=57255>.
40. Latvijas Republikas Saeima (2002). Reģionālās attīstības likums.
<http://likumi.lv/doc.php?id=61002>.
41. Latvijas Republikas Saeima (2008). Attīstības plānošanas sistēmas likums.
<http://likumi.lv/doc.php?id=175748>.
42. Latvijas Republikas Saeima (2011). Administratīvo teritoriju un apdzīvoto vietu likums.
<http://likumi.lv/doc.php?id=185993>.
43. Latvijas Republikas Saeima (2011/1). Teritorijas attīstības plānošanas likums.
<https://likumi.lv/ta/id/238807-teritorijas-attistibas-planosanas-likums>.
44. Macken-Walsh, A. (2009). Post-socialist community action in Lithuania. *Community Development Journal*. 44 (4), 515 -524. doi: 10.1093/cdj/bsn007.
45. Moran, J. J. *Assessing adult learning: A guide for practitioners*. Malabar: Krieger Publishing.
46. Mudacummura G.M., Mebratu M. & Haque S. 2006. Sustainable Development Policy and Administration. USA: Taylor&Francis Group.
47. *New thinking for off-grid communities worldwide*. Smart Villages Research Group. Pieejams tīmeklī: <https://e4sv.org/svrg-home-page/about-us-2/>. (skatīts 10.08.2020).
48. Parker, D. C.; Manson, S. M.; Janssen, M. A.; Ho_mann, M. J.; Deadman, P. Multiagent systems for the simulation of land-use and land-cover change: A review. *Ann. Assoc. Am. Geogr.* 2003, 93, 314–337.

49. Perkins Spyke, N. Public Participation in Environmental Decision making at the New Millennium: Structuring New Spheres of Public Influence. *Boston College Environmental Affairs Law Review*, Vol. 26, Issue 2, 1999, pp. 263–313. Pieejams tiešsaistē: <https://lawdigitalcommons.bc.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1246&context=ealr> (skatīts 12.08.2020).
50. Project for Public Spaces. 2016. Pieejams tiešsaistē: https://uploadssl.webflow.com/5810e16fbe876cec6bcbd86e/5a626855e27c0000017efc24_Healthy-Places-PPS.pdf (skatīts 23.10.2019).
51. Reeves, T. C. Alternative assessment approaches for online learning environments in higher education. *Journal of Educational Computing Research*, Vol. 23, Issue 1, 2000, pp. 101–111. <https://doi.org/10.2190/GYMQ-78FA-WMTX-J06C>.
52. Russell, S. S. An Overview of Adult Learning Processes, 2006 [online]. *Semantic scholar*. Pieejams tiešsaistē: <https://pdfs.semanticscholar.org/c59f/14fda29fe444302e4a> (skatīts 12.01.2010.).
53. Serrat, O. Wearing Six Thinking Hats. *Knowledge Solutions*, 2017, pp. 615–618. <https://doi.org/10.1007/978-981-10-0983-9>.
54. *Smart Villages – how to ensure that digital strategies benefit rural communities*. European Network for Rural Development. Pieejams tīmeklī: https://enrd.ec.europa.eu/sites/enrd/files/enrd_publications/smart-villages_orientations_digital-strategies.pdf (skatīts 10.08.2020).
55. Suryani, A., Schultz, R., Darmajanti, E. Village Management Team Training Manual, 2014. *Energypedia*. Pieejams tiešsaistē: https://energypedia.info/images/7/79/Village_Management_Team_-_Training_Manual.pdf (skatīts 12.01.2020).
56. Thomas, D. Community Development at Work: A Case of Obscurity in Accomplishment. London: Community Development Foundation. As cited in Meegan, R., Mitchell A., 2001. It's Not Community Round Here, It's Neighbourhood: Neighbourhood Change and Cohesion in Urban Regeneration Policies. *Urban Studies*, 1991, 38 (12), p. 2167–2194.
57. Turner, A. (2009). Bottom-up community development: reality or rhetoric? The example of the Kingsmead Kabin in East London. *Community Development Journal*. 44 (2), 230–247. doi: 10.1093/cdj/bsm047.
58. Ušča, M. (2013). *Teritoriālo kopienu veidošanās procesi Rīgā..* Doktora darbs. Latvijas Universitāte. Pieejams tīmeklī: <https://luis.lu.lv/pls/pub/luj.fprnt?l=1&fn=F109931341/Maija%20Usc%202013.pdf> (skatīts: 10.05.2018.).
59. Vasadze, N. & Datuashvili, E. (2011). Community in post-Soviet Georgia: experiences and challenges. *Community Development Journal*. 46 (1), 138–141. doi: 10.1093/cdj/bsq053.

60. Vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministrija (2008). Metodiskais materiāls teritorijas attīstības plānošanai. Pieejams tīmeklī:
http://www.varam.gov.lv/lat/darbibas_veidi/reg_att/metodika/ (skatīts: 10.05.2018.).
61. Vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministrija (2016). Valsts ilgtermiņa tematiskais plānojums Baltijas jūras piekrastes publiskās infrastruktūras attīstībai. Pieejams tiešsaistē:
<http://polsis.mk.gov.lv/documents/5763>.
62. Viedie ciemi. Garupes ciema pilotteritorijas alternatīvais apgaismojums.
Pieejams tiešsaistē:
https://www.facebook.com/groups/872469599879848/posts/1331525663974237/?comment_id=1334632360330234 (skatīts 05.04.2022.).
63. Viedo kopienu rokasgrāmata. How California's communities can thrive in the digital age: Smart communities guidebook. San Diego State University. Center for International Communications, California. Department of Transportation. 1997. 33 p.
64. Vitiello, D., & Wolf-Powers, L. (2014). Growing food to grow cities? The potential of agriculture foreconomic and community development in the urban United States. *Community Development Journal*. 49 (4), 508-523. doi: 10.1093/cdj/bst087.
65. WHO (2020). Coronavirus disease (COVID-19) advice for the public. Pieejams tiešsaistē:
[https://www.who.int/emergencies/diseases/novel-coronavir.Regarding Declaration of the Emergency Situation us-2019/advice-for-public](https://www.who.int/emergencies/diseases/novel-coronavir.Regarding%20Declaration%20of%20the%20Emergency%20Situation%20us-2019/advice-for-public) (skatīts 10.08.2020).
66. Widman, A. Replacing Politics with Democracy: A Proposal for Commu-nity Planning in New York City and Beyond. *Journal of Law and Policy*, Vol. 11, Issue 1, 2002. Pieejams tiešsaistē: <https://brooklynworks.brooklaw.edu/jlp/vol11/iss1/3> (skatīts 12.08.2020).
67. Wilkinson, P. Public Participation in Environmental Management: A Case Study *Natural Resources Journal*, Vol. 16, Issue 1, 1976, pp. 117–135. Pieejams tiešsaistē:
<https://digitalrepository.unm.edu/nrj/vol16/iss1/8/> (skatīts 14.05.2020).
68. Williams, C., Nadin, S., Rodgers, P., & Round, J. (2012). Rethinking the nature of community economies: some lessons from post-Soviet Ukraine. *Community Development Journal*. 47 (2), 216-231. doi: 10.1093/cdj/bsq064.
69. World Economic Forum. (2017). *The Global Competitiveness Report 2017–2018*.
Pieejams tiešsaistē:
<http://www3.weforum.org/docs/GCR2017-2018/05FullReport/TheGlobalCompetitivenessReport2017%E2%80%932018.pdf>
(skatīts: 15.08.2019.).

Edgars Pudzis dzimis 1985. gadā Rīgā. Banku Augstskolā ieguvis bachelora grādu finansēs, Latvijas Lauksaimniecības universitātē (tagad – Latvijas Biozinātņu un tehnoloģiju universitāte) – maģistra grādu projektu vadībā, Latvijas Universitātē – maģistra grādu telpiskās attīstības plānošanā. Strādājis dažādās valsts institūcijās un pašvaldībās, septiņus gadus vadījis Carnikavas novada pašvaldības Attīstības un plānošanas nodaļu. Papildus tam bijis Rīgas Tehniskās universitātes pētnieks. Patlaban strādā Latvijas Republikas Saeimā, ieņemot Saeimas priekšsēdētājas padomnieka stratēģiskās vadības jautājumos amatu. Zinātniskās intereses saistītas ar ilgtspējīgu attīstību, sabiedrības iesaisti un kopienu aktivizēšanu.